

הערות ומראה מקומות פרק הערל

דף ע' ע"א

רש"י ד"ה הערל - "שמתו אחיו מחמת מילה". ובתוס' מבארים ד' רש"י דאונס במצות מילה גרע מערלה שלא בזמנה דמספקא להו בגמ' להלן דף ע"א אם אוכל בתרומה כה"ג. ובראשונים הובא דעת ר"ת שחולק ע"ז וס"ל דאונס במילה נחשב ערלה שלא בזמנה. ונבאר עוד בזה בסמוך בד' התוס'. וצ"ב למה לא פי' רש"י דמיירי במשומד לערלות כמש"כ בתו"י כאן בשם ר"ת. ואולי יש לומר שכוונתו רק לחידושא שגם באונס אינו אוכל.

ובראשונים כאן מביאים ד' ר"ת שמעמיד המשנה שלא מל מתוך פחד שראה אחרים שמתו מחמת מילה, וכה"ג חשיב אונס אע"ג דמחויב למול, וזה ודאי נחשב ערל ואינו דומה לערלות שלא בזמנה. ומדבריהם משמע שגם לר"ת לא מדובר במשומד לערלות. ובתוה"א"ש מבאר בשם ר"ת דמיירי דלא מל משום שאינו יכול לסבול צער מילה, ומה"ט כ' בגמ' שם דף ע"א "ערל לבו לשמים", משא"כ בן נכר שהוא משומד גמור (וכע"ז כ' התוס' זבחים דף כ"ב בד"ה ערל, וע"ע תוס' חגיגה דף ד' בד"ה דמרבה ערל), וצ"ע אם יל"פ כך גם בד' התו"י הנ"ל.

ויעוין בקר"א שכי' דרש"י לא פי' דמיירי במשומד מכח ד' הגמ' הנ"ל "ערל לבו לשמים", אלא שהק' בזה דהא גופא ק' מנין לגמ' ד"ז, וכ"ת דאל"כ תיפוק"ל משום דהוי בן נכר, הרי מבואר ברמב"ם פ"ט קרבן פסח ה"ז דדוקא מומר לע"ז הוא בכלל בן נכר. וכ' שם הקר"א שרש"י חולק בזה וס"ל שהכל בכלל בן נכר כל שלא נפטר מדינא מחיוב מילה, ולכן כ' דוקא מתו אחיו מחמת מילה דהוי אונס גמור.

וע"ש שמביא ראי' לדבריו מד' הגמ' חולין דף ד' ע"ב דמשמע שם שיש ב' דרגות או מומר או מתו אחיו מחמת מילה, הרי דאפי' מחמת פחד וצער הוי בכלל מומר. וע"ש עוד שמבאר בזה שזה הפרת ברית ולכך נחשב מומר. [וכ' עוד שכי"ה הדין למ"ד מומר לדבר א' הוי מומר, ויל"ע שלכאורה מחמת צער הו"ל לתאבון ולא להכעיס].

וצ"ע בכ"ז, שהרי ד' הגמ' דף ע"א הנ"ל מיירי בקר"פ, וע"י תוס' שם בד"ה ואין שכי' דמומר אוכל בתרומה והביאו ראיה לזה ע"ש. וע"י רשב"א שם דמשמע מדבריו דמומר אינו אוכל בתרומה, וכ"כ במאירי כאן. וברש"י בפסחים דף צ"ו ע"א בד"ה בן נכר כ' כד' התוס' דמומר אוכל בתרומה. ובאחרונים הק' על הרשב"א מראית התוס' ע"ש. וצ"ע למה הביאו הראשונים מד' הגמ' שם לכאן דמה"ט לא מפרשים מתני' דידן גבי תרומה במשומד לערלות ממש כנ"ל. ואולי הכוונה לד' ר"א בגמ' בסמוך שלמד איסור ערלות מפסח, ועדיין צ"ע.

תוד"ה ערל - "פי' בקוני' שמתו אחיו מחמת מילה וכ"נ דל"ד לערלה שלב"ז דמיבעי' לן בגמ' אי הוי ערלה דהתם כיוצ"ב ל"ה מילה בשום מקום אבל אחר ח' אע"ג דא"א לימול מפני הסכנה הוי ערל כיון שהגיע הזמן". ובבעה"מ וברשב"א כאן הק' ע"ז מד' הגמ' להלן דף ע"א שמעמידים הברייתא שם בחלצתו חמה בשעת עשייה (ע"ש שכי' שבזה משכח"ל מילת זכריו מעכבת בשעת אכילה שלא היה כך בשעת עשייה, ובע"ב שם כ' אוקימתא נוסף דאביו ואמו חבושים בבית האסורים), הרי מזה דכה"ג דהגיע זמנו למול רק שא"א למול מפני הסכנה אינו מעכב את פסח אביו כיון דסוכ"ס אונס הוא, ומ"ש מתו אחיו מחמת מילה.

ומת' הראשונים הנ"ל דדוקא לענין מילת זכריו אמרו דכה"ג דא"א למול הו"ל אונס ואינו מעכב (כמו גבי אביו ואמו חבושים בבית האסורים), אבל אם חלצתו חמה בעצמו ודאי נפסל לתרומה בכך. וכע"ז מבואר ברמב"ן להלן דף ע"א, ועוד נבאר בזה בפירקין. וע"ע בתוס' דף ע"ב ד"ה משום שכי' לענין בניי' במדבר שנאנסו ולא מלו, שאותן שנמולו קודם לא נאסרו בפסח במה שזכריהם ועבדיהם לא נמולו, משום שכל שא"א למול אינו מעכב. ובמהרש"א שם הביא ראי' לזה מד' הגמ' שם שמעמידים הברייתא בחלצתו חמה ובחבוש בבית האסורים אע"פ שהוא בר מילה במק"א, וע"כ שיש לחלק בין מילת עצמו למילת זכריו כמש"כ הראשונים הנ"ל. וע"ש שמביא שהרא"ם חולק ע"ז והק' עליו.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ונרי בביאור הדבר עפ"ד הזכר יצחק סי' ג' ואמר"מ סי' כ"ב סקכ"ד (הו"ד לעי' מ"ו ע"ב) במה דמבואר בגמ' להלן דף ע"א שהנולד מהול צריך להטיף דם ברית ולכן אסור בפסח, וברמב"ם פ"ז תרומות הי"א פסק דנולד מהול אע"פ שצריך להטיף דם ברית מותר בתרומה, ומבואר דהטפת ד"ב הוא דין במצות מילה אבל אי"ב משום ערלות, ולכך מותר בתרומה דאיסורו מדין ערלות, משא"כ פסח דאפי' מילת זכריו ועבדיו מעכבים את האדון, וע"כ דאי"ז משום דין ערלות כ"א מחמת שמוטל עליו מצות מילה. וע"ע מש"כ לעי' שם בזה.

ובזה מבואר חילוק הנ"ל דאע"ג דמי שא"א לו לקיים מצות מילה עכשיו נחשב ערל בכך, מ"מ אין מילת זכריו ועבדיו מעכבין כה"ג כיון דמ"מ הוא אנוס במצות המילה. [ולפ"ז צ"ל דלענין אכילת עצמו בפסח יש דין נוסף של איסור ערלות ולכך אסור חלצתו חמה לאכול ומה"ט צריך הטד"ב. ובסמוך נבאר מקור לב' הדינים. וע"ע בחי' ר' שלמה שכי' ג"כ לדמות ענין זה לד' הרמב"ם הנ"ל].

ועי' חי' הגר"ח על הש"ס (ג"ז הובא לעי' שם) שמבאר ד' הרמב"ם במש"כ שקבלה היא שטבילת אמהותיו מעכבת כמו מילת עבדיו, והרי אין טבילת שפחה מדין מצות מילה אלא זה דין ערלות גם באשה מדין כל הגוים ערלים, ומבאר שם הגדר בזה שיש דין ערלות זכריו ועבדיו ומצד זה טבילת שפחותיו מעכבת בפסח. ולפ"ז לא שייך ביאור הנ"ל לענין חלצתו חמה, דהרי להנ"ל גם אם זה ערלות צריך לעכב גם בזכריו ועבדיו.

וע"ע שג"א סי' נ"ג שהוכיח מתו"ד הרמב"ם אלו שאין חיוב המילה מעכבתו, שהרי אפי' אי נימא שטבילה כמילה אבל אין חיוב לטבול אמהותיו (וע"ש שכי' דמשכח"ל שאין חיוב למול כע"ד הגמ' לעי' מ"ז ע"ב כשקנאו ע"מ שלא למולו), ועוד הביא רא"י מאוקימתא הנ"ל בגמ' להלן ע"א דאביו ואמו חבושים בבית האסורים, דמשמע דמילת זכרים מעכבת גם את אמו אע"פ שאינה מחויבת למולו כדמבואר בקידושין דף כ"ט ע"א. ועוד ביאר בזה מש"כ הרמב"ם פ"ה מהל' קר"פ שדרש עבד איש ולא עבד קטן לומר שאין מילת עבדים מעכבת בקטן, והרי אין קטן מחויב במילת עבדיו וע"כ שאין חיוב המילה מעכב.

ולפ"ז צ"ב מש"כ לעי' לחלק בין ערלות עצמו לבין ערלות עבדיו, שבאנוס אין מילת עבדיו מעכבת אע"פ שהוא נחשב ערל כה"ג. ועי' קה"י סי' מ"ג אות ג' שכי' גדר אחר בזה, דהכשר זכריו ועבדיו בפסחם מעכב בפסח האדון, וכלול בזה גם מצות מילה שלהם, וד"ז מעכב רק במקום שיכול לתקן ולכן בנאנס אינו מעכב כנ"ל. ולענין זה הוא שכי' הרמב"ם שקבלה היא שטבילה כמילה, ויתכן ההסבר כד' הגר"ח הנ"ל מטעם כל הגוים ערלים דמה"ט אסורים בפסח. וע"ע לקמן ע"א ע"ב בד' המהרש"א שם.

בא"ד - "תדע דלא פשיט ל"י מטומטום שאין אוכל בתרומה וכו' אע"פ שאין חייב לקרוע ולמול כדמוכח בגמ' דף ע"א דקאמר זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשייה משכח"ל בטומטום שנתקרע ביני ביני וכו'". ובראשונים הובא דעת ר"ת (הו"ד לעי') שחולק על עצם יסוד הנ"ל של תוס', והקשו ע"ז הראשונים מטומטום (והתוס' הביאו לרא"י), וכי' הרמב"ן שאני התם דאפשר לו לקרוע ולמול משא"כ מתו אחיו מחמת מילה.

והרשב"א הק' ע"ז שאם מה"ט הו"ל ערל ה"ה שיעכב גם את האדון כיון שהוא בר מילה, ועוד שגם במתו אחיו מחמת מילה יתכן שיבריא ויבלע בו דמיו ואז ימול אותו, וכדמוכח בגמ' ר"פ אלמנה לכ"ג שכי' בגמ' פומייהו הוא דכאיב להו ופרש"י שעומדים לתקן. [וע"ע מש"כ בנודב"י תנינא סי' קס"ה ובחת"ס יו"ד סי' רמ"ה בגדרי פטור מתו אחיו מחמת מילה, וע"ע בפרי יצחק סי' ל"ג ובאב"י בסי' שכי' מש"כ בענין זה].

ועי' ריטב"א שביאר עוד בזה דר"ת ס"ל דטומטום הוי בר מילה קצת כיון שיכול לקרוע, ואעפ"כ אינו מעכב את האדון כיון שאינו עומד לימול. ונראה לבאר דבריו עפ"ד הראשונים הנ"ל לחלק בין ערלות עצמו לבין דין מילת עבדיו לענין חלצתו חמה, דאע"ג דהוא עצמו ערל לאסרו בפסח בכך מ"מ אין מילת זכריו ועבדיו מעכבים

הערות ומראה מקומות פרק הערל

כה"ג, וה"ה לענין טומטום דכיון דאינו עומד לכך סברא הוא שאין מצות זכריו ועבדיו מעכבים כה"ג כיון שאינו מחויב לקרוע ולמול, ומ"מ לענין עצמו כיון שיכול לקרוא שפיר הוי ערל בעצם ול"ד למתו אחיו מחמת מילה דא"א לו למול (אע"פ שיכול להבריא כמו שהק' הרשב"א, מ"מ במצב הקיים א"י למול וצ"ע). [וע"ע בריטב"א מש"כ בענין חלצתו חמה ואכמ"ל].

והתוס' שהביאו רא"י מטומטום ולא חילקו בכך, והרשב"א שהק' על הרמב"ן ולא חילק בכך, אע"פ שהם עצמם ס"ל מחילוק הנ"ל לענין חלצתו חמה, מ"מ י"ל בקל דס"ל דטומטום אע"פ שאינו מחויב ואינו עומד לכך, מ"מ הסברא נותנת שיעכב גם את האדון כיון שיכול לקרוע ולקיים את המצוה וצ"ע. וע"ע ברשב"א בגמ' דף ע"א ע"ב דמה"ט אין טומטום מעכב את אביו משום שנחשבים אינם בקיאים.

שם - ועצם ראית התוס' יש ליישב עוד שלא תק' לר"ת, עפ"ד קובה"ע סוסי' מ"ח שכי' לבאר מחלוקת רש"י ור"ת כאן עפ"י החקירה הידוע אם פיקו"נ הוי הותרה או דחויה, וי"ל דס"ל לר"ת דבמקום סכנה הותרה וא"כ מצוה כלל, ולכך כי דהו"ל כקודם זמנה, ולק"מ מטומטום דשם נחשב כמו בזמנה ובמקום מצוה.

וע"ש עוד מש"כ לפ"ז לדיק בד' רש"י לעי' דף ס"ד ע"ב ד"ה איסורא וסכנתא. וכבר קדמו באתון דאורייתא סי' י"ג, ע"ש עוד שכי' שגם רש"י מודה שפיקו"נ הוי פטור. וע"ע באב"נ סי' תמ"א סק"ו שכי' שאין הסכנה מפקיע המצוה, דא"כ לא היה נחשב מצוה כלל, ורק מה דא"א למולו קובע דא"כ מצוה. ובה א"ש מש"כ רש"י דהוי כמצוה שלא בזמנה כיון שא"א למולו בשמיני, שהרי כשיבריא יוכל למולו כנ"ל, ולכן עצם המצוה לא פקע כ"א דין יום השמיני ולכן נחשב מצוה שלא בזמנה.

רש"י ד"ה נשיהם ועבדיהם יאכלו - "דהא משום ערלות וטומאה לא נפקי מכלל כהנים אלא הם מחסרי תקנתא". מקור דבריו בגמ' לעי' ר"פ אלמנה לכ"ג שהק' מדין עבדי ערל דאכלי על מש"כ שם "כל שאינו אוכל אינו מאכיל", ומת' הגמ' "התם פומייהו הוא דכאיב להו", ופרש"י שעומדים לתקן ולאכול (ולהלן נבאר בזה).

והנה יעוין בפר"י סוסי' י"ב שהביא בשם הגר"ש קלוגר זצוק"ל שיש איסור הנאת כילוי לכהן ערל וחולק עליו שם, וכ"כ במנ"ח מצוה רפ"ב אות ב' שאין איסור הנאה בתרומה לערל. וע"ע בזה להלן דף ע"א גבי סכין לערל קטן. ויש להק' לפ"ד למ"ל תי' הגמ' דפומייהו הוא דכאיב תיפול"ל שגם היום מותרים בהנאה. ואולי י"ל דזה גופא המודד בזה, ואילו היה זה דבר שא"א לתקן היה נחשב איסור ערלות הפקעה מדיני תרומה ולא איסור אכילה לבד והיה אסור גם בהנאת כילוי. וע"ע באב"נ שם שפי' מש"כ פומייהו הוא דכאיב להו, דמה"ט אינו נחשב כזר כיון שיכולים לתקן, וע"ש שכי' דמה"ט חללות הוי זרות (כמש"כ למעלה כ"פ בשם הרמב"ם) כיון שהוא פסול שא"א לתקן. ועוד כי לבאר בזה מתני' דפ"י תרומות שכי' דנבעלת לפסול משלמת חומש.

פצ"ד וכר"ש הן ועבדיהן יאכלו - בגמ' לעיל דף נ"ז ע"א ולהלן דף ע"ו ע"א דנו אם פצ"ד בקדושי קאי לענין איסורי נשואין דכהונה. ועי' בח"מ ריש סי' ה' שכי' דכמו שאינו בקדושתו לענין נשואין ה"ה לטמא למתים ולישא כפיו (ובפ"ת שם הביא ד' הב"מ שכי' דלא כזה). וכי' שם דמה שאוכל בתרומה היינו משום שגם עבדים אוכלים, וצ"ב כוונתו.

רש"י נשיהם - "של פצ"ד וכו' לא יאכלו דשוויה חללה בביאתן". וברשב"א וריטב"א הק' כאן שאין חללות כ"א מאיסורי כהונה, ולכן כתבו שהוי מדין זונה ומקרא דכי תהיה לאיש זר אלא שק"ל שאינו זר מעיקרא. וע"ש שכתבו של"צ זר מעיקרא בפסולי קהל. וכבר הבאנו כמה פעמים ד' הקובה"ע בסי' מ"ד וסי' מ"ה ליישב ד' רש"י עפ"ד התוס' דף ט"ו ע"ב שמשמע בדבריהם שכי' תהיה מגלה על גדרי חללות שכל שנבעלה לפסול לה הוי בכלל חללה אפילו בפסול שלא מאיסורי כהונה.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ובמש"כ הראשונים דל"צ זר מעיקרא בפסולי קהל, ע"י קוה"ע שכי לבאר באו"א, דקרא דכי תהיה מגלה על גדר זונה, והרי ל"צ זר מעיקרא כ"א כדי שיהא הגברא פסול לאפוקי מחזיר גרושתו, אבל פצ"ד ודאי הוא פסול בדידה ע"ש. וע"ע בתו"י.

תוד"ה איש - "ומ"מ איצטרך למכתב ערל בפסח וכו' אע"ג דמילת זכריו ועבדיו מעכבתו בפסח". ע"י מהר"ם שמבאר ד' התוס' דגם לענין פסח עצמו יש נ"מ בקרא ד"כל ערל לא יאכל בו", דאילו רק מק"י דזכרים ועבדים לא היה מעכב במקום אונס כנ"ל (וכ"מ בתוהרא"ש בע"ב), ואפי' לשי' ר"ת שאונס במילה אינו מעכב גם בעצמו, היינו רק באונס סכנה (כמש"כ למעלה בשם האחרונים דס"ל לר"ת דפיקו"נ הוי פטור ולא דין אונס בעלמא).

שם - ולכאורה מכאן מקור לב' דינים הנ"ל בקר"פ, א' - דין ערלות דמעכבת אפי' כשאין חיוב מצות מילה, וב' - מצות מילה דמעכבת גם כשאין דין ערלות כמו שהוכחנו למעלה, ולהנ"ל י"ל דלמדים ממילת עבדים דחיוב מילה מעכב כנ"ל מהאמר"מ, ומוכל ערל לא יאכל למדים הדין דערלות מעכבת. וע"ע קה"י שם סי' מ"ג שכי דכן מדויק בעצם הפסוקים, ממש"כ מילת זכריו ועבדיו בלשון "ומלתה אותו" בקו"ע, ולכן כשנאנס אינו מעכב, ואילו דין דערלות עצמו כי בלשון "וכל ערל לא יאכל בו", ל"ש אונס ל"ש רצון.

וע"ע מנחת ברוך סי' כ"ד וישר"י כאן שכי דלענין ערלות עצמו אין מקור בעשיי כ"א באכילה, כדמבואר בגמ' דף ע"א שצריכים ללמוד זה מזה ע"ש, ולפי"ז אונס בעשיי אינו מעכב (וע"ש שהביא ד' רש"י בפסחים דמ"מ יש בזה חסרון שלא לאוכליו). ולפי"ז עוד נ"מ בין איסור מק"י שמחמיר עליו בעשיי. וע"ע בגר"ח פ"ב קר"פ ה"ו.

והא קי"ל גבי תרומה דלא אכיל - ע"י מהרש"א שהק' דנימא איפכא שתושב ושכיר דפסח לגופי', ולעולם ע"ע קנוי לגופי', ואילו תושב ושכיר דתרומה מופנה. ות"י בזה דא"א לו' כן שהרי שכיר הוא ודאי קנין שנים, וכיון דשכיר אוכל כ"ש קנוי קנין עולם. ועוד כי שם ליישב דהא קי"ל דע"ע אין קנוי לגופו, ומש"כ בגמ' והא קי"ל גבי תרומה לאו דוקא, ולכך לא אמרו איפכא משום שזה פשוט שאינם אוכלים.

וע"י קר"א שכי ליישב קו' זו באו"א עפ"ד התוס' בע"ב שלי"א לאפנויי אם יצא שכתוב שקר, ודוקא בפסח שייך לו' לאפנויי משום שמעמידים הפסוק בעכו"ם מה שלא שייך גבי תרומה.

שם - וע"י קר"א (הו"ד להלן בסמוך) שכי דע"כ קנין ע"ע אינו קנין הגוף כ"א קנין פירות ולא ילפינן ד"ז מתרומה כנ"ל. והק' שם דא"כ למ"ל קרא דאינו אוכל בתרומה ומה הו"א שיאכל, שהרי אי"ז קנין כספו כלל. ולכאורה כוונתו לד' התוס' ר"פ אלמנה שכי דתרומה תלוי בקנין הגוף בלבד, ועל דרכו (הו"ד לע"י שם) שלמד בכוונת התוס' שם דקה"ג היינו קנין הגוף דממון ע"ש, וע"ע בסמוך בזה.

ומת' בזה הקר"א דהו"א שיאכל מדין כל טהור בביתך. ולע"י דף ס"ז ע"ב הבאנו ד' האחרונים בזה, דמכאן מקור נוסף דאש"כ אוכלת בתרומה חוץ מהטעם של קנין כספו. וע"ע קה"י קידושין סי' ה'.

דף ע' ע"ב

תוד"ה אלמא - "והא דאמר בפ"ק דקידושין טז. דע"ע גופו קנוי היינו לענין וכו' והא דשרי בשפחה כנענית היינו משום שצריך לעבוד את רבו ביום ובלילה". דבריהם לשיטתייהו בד' רבא בקידושין שם דע"ע גופו קנוי, ופי' שם דהיינו דחשיב קנין הגוף לענין דל"מ מחילה ואינו חוב בעלמא (ויל"פ שזה בגדר גוף לפירות), וכ"כ הרשב"א שם. אבל ברמב"ן וריטב"א שם כי דלענין הממנות מהני מחילה, ומה שאמר רבא גופו קנוי היינו לענין קנין איסור להתירו בשפחה. ונבאר עוד בדבר היתר שפחה בד' התוס' בסמוך.

וברשב"א כאן כי בזה דאין כוונת רבא בקידושין שם דע"ע גופו קנוי קנין גמור, שהרי ע"ע יוצא בגרעון כסף ובשש ויובל בע"כ של אדון. וג"ז לשי' הנ"ל שכי שם שיש קנין בגופו של ע"ע לענין הממון, רק שכי דאי"ז קנין

הערות ומראה מקומות פרק הערל

הגוף לגמרי כיון שיוצא בע"כ. אמנם גם הריטב"א כ' כד' הרשב"א כאן, ואילו לשי' הנ"ל הול"ל בפשיטות שאין קנין הגוף בע"ע כלל לענין ממנות כ"א להתירו בשפחה. וכע"ז הק' בקובה"ע סי' נ"ז אות ג', וכ' שם שלד' הריטב"א עצמו שם יש קנין איסור בע"ע, וא"כ ק' למה אי"ז פוטרו מקר"פ. וע"ע בסמוך מה שיש ליישב בזה.

וע"ע בקר"א שלמד מד' הרשב"א הנ"ל, דכיון שיוצא בע"כ של אדון הו"ל כקנין פירות גרידא, וע"ש מש"כ לחלק בין זה לבין עבדי צ"ב דלא חשיב קנין פירות גרידא ע"י שיוצא בע"כ, שהרי שם צריכים לפדותו. ויל"פ כוונתו דע"ע היוצא בשש ויובל הו"ל כקונה קנין הגוף לזמן שדינו כקנין פירות, כידוע מד' הר"ן בנדרים.

וע"ע קובץ ביאורים גיטין אות מ"ו שכי לבאר ד' הגמ' כאן, דקנוי קנין עולם יש לו לאכול יותר מקנוי קנין שנים משום שקנוי לשש הוי קנין לזמן ונחשב קנין פירות, משא"כ נרצע קנינו קנין עולם ויובל אפקעתא דמלכא. [ויל"ע מד' הראשונים הנ"ל שכי דגם משום יציאת יובל הוי ע"ע קנין פירות. ואולי יל"פ כוונתם דמכור לשש הוי קנין לזמן עד שש או היובל כיון שיודע שיובל בא, אבל לעולם עדיין יתכן שנרצע שאינו מכירה אלא הקנאת התורה הר"ה קנוי לעולם ויובל הוא רק אפקעתא דמלכא, וצ"ע בכ"ז בסוגיא דעבדים ואיכ"מ].

שם - והנה בקר"א הק' (הו"ד לעי') בהו"א דגמ' כאן דע"ע אוכל בתרומה, דלכאורה ע"ע הוא רק קנין פירות כנ"ל. ומכאן זה כ' דהו"א דגמ' שיאכל מדין כל טהור בביתך (ומש"כ והא קי"ל בתרומה דלא אכיל לאו דוקא כמש"כ גם המהרש"א). ויש להעיר שלפי הנ"ל יש מקום הו"א דקנוי קנין עולם יאכל מדין קנין כספו, שכן זהו המעלה של קנוי קנין עולם כנ"ל בשם הקו"ב.

ונראה לוי' בזה דאפי' נימא דקנין עולם הוא קנין הגוף, מ"מ אי"ז כ"א קנין הגוף לפירות וזה לא מספיק לאכילת תרומה. והביאור בזה עפ"ד הברכ"ש (הו"ד לעי' דף ס"ו ע"ב) גבי אכילת תרומה בעבדי צ"ב שזה תלוי בשם אדון לכל דבר (כע"ז הגר"ח גבי מוכר עבדו לקנס שכי דמה"ט לא סגי בקנין רק לענין הקנס). וגם לד' הרמב"ן והריטב"א בקידושין הנ"ל שיש קנין איסור בע"ע, אבל פשוט הוא שאינו דומה לקנין איסור דמעוכב ג"ש דמהני בזה להאכיל בתרומה כד' התוס' ר"פ אלמנה שם וכד' האב"מ (הו"ד לעי' שם).

ואולי יש ליישב בזה גם קו' הקובה"ע הנ"ל שהק' שלפ"ד הריטב"א בקידושין אמאי אין קנין האיסור משפיע לאוסרו בפסח, וי"ל דסברא הוא דפסח כתרומה לענין זה דתלוי בשם אדון הכללי (ומה"ט שכי הגר"ח עצמו גבי קנס כנ"ל, שהרי אי"ז דבר התלוי בבעלות כ"א בשם אדון וא"כ צריך שם אדון כללי). וצריך להוסיף בפשט הגמ' לפ"ז, שהביאו רא"י מתרומה שאין קנינו לענין ממון כקנין כנעני, ולכן גם לענין קנין איסור אינו דומה ולכן בתרומה ופסח אינו כעבד כנעני. [וע"ע בר"ן בקידושין שם שכי ג"כ לקשר דין הממון ודין האיסור, ושם ביארנו כוונתו עפ"ד הגר"ח הידועים שדין הממון ודין האיסור של עבד שניהם באים מכח עצם שם העבד].

עוד שם - ובמש"כ התוס' שהיתר שפחה כנענית הוא משום שצריך לעבוד את רבו, עי' אב"מ תשו' י"ז שתמה איזה היתר הוא זה. ועי' קובה"ע סי' נ"ז שביאר בזה שבודאי גזה"כ הוא, אלא שכוונת התוס' הוא שלא ללמוד מכאן שיש קנין בגופו של עבד להפקיעו משאר מצוות אלא זה היתר מסוים בשפחה לצורך רבו.

[ובסי' מ"ז סק"ה בהגה"ה כ' בנו ר' נפתלי צוק"ל (הו"ד לעי' ר"פ אלמנה לכ"ג) דהיתר ע"ע בשפחה הוא מזכותי האדון כמו שעבד אוכל תרומה משום שזה כאכילת רבו, ולהנ"ל א"ש שזה כל יסוד ההיתר. ועדיין צ"ב הדמיון. ויותר נר' בכוונתו דאיסור שפחה הוא מלא יהי' קדש, דהיינו שזה ביאת זנות כד' הגר"ח בסדר זרעים (הובא לעי' דף ס"א ע"ב וס"ח ע"א) דמה"ט שפחה נחשבת זונה ע"ש, ולכן ע"י זכות רבו י"ל דאי"ז נחשב זנות. אמנם יעו"ש שתלה כ"ז במחלו' רש"י ותוס' גיטין דף מ' ע"א אם יש היתר שפחה במחוסר ג"ש שאינו עובד את רבו. ואולי י"ל דאינו תלוי במחלו' זו, וגם להתוס' י"ל דאע"ג דאינו עובדו מ"מ הולדות הם שלו].

הערות ומראה מקומות פרק הערל

בא"ד - "אבל לענין מצוות לא והא דשרי בשפחה כנענית היינו משום שצריך לעבוד את רבו וכו' וא"ת דמשמע דמטעמא דקני ליה רביה יש לו ליפטר והלא ע"כ גופיה". יליע בד' התוס' שבתחילה כתבו שאין קנין בעבד לענין מצוות ומה שמותר בע"כ הוא משום עבודת רבו כנ"ל, ואח"כ כ' דע"י קנין רבו הו"ל כע"כ ליפטר מקר"פ עד כמה שע"כ פטור מקר"פ.

וכע"י הק' הקר"א איך יתכן שדיני עבד יפקיעו ממצות קר"פ והר"ה ישראל גמור וחייב במצוות כאיש ולא כאשה (וע"ע תוס' ב"ק דף פ"ח ע"א בד"ה הא שכי' דגז"ש לה לה הוא רק להחמיר עליו לחייבו כאשה ע"ש). וכ' שם ליישב דלעולם לא ס"ד לפטרו לגמרי כ"א שיצטרך המנאת רבו כמש"כ התוס' בתירוצם. וק' דלכאורה מבואר בדבריהם דאילו היה קנוי היה דינו כע"כ ממש, וגם רש"י כ' דלא קני וחייב בפסח, משמע דבלא"ה היה פטור. [וכן מבואר גם בש"ר שכי' דסוגיין למ"ד גבי ע"כ רשות, ומה שהק' התוס' ע"ז מלשון הפסוק של לא יאכל דחקו הראשונים דהיינו שא"צ לאכול, וקמ"ל קרא שחייב מפני שאינו קנוי.]

והנר' לוי בזה עפ"ד האמר"מ סי' כ"ב סקכ"א (הו"ד לעי' דף מ"ז ע"ב) בביאור ד' התוס' שם במש"כ דטבילת שחרור מהני לפני השחרור והרמב"ם חולק, ומבאר באמר"מ שם דלפ"ד התוס' הטבילה לשם עבדות היא גירות גמורה ול"צ שוב טבילה לגירות, ומה שדינו כאשה עד השחרור היינו משום שקנין העבדות מפקיע קדושת הישראל שלו לענין מצוות, ולכן כשפקע העבדות חוזר הקדושה ול"צ טבילה השנית בשעת שחרור, כ"א לענין השחרור עצמו להפקיע קנין האיסור ביחד עם השטר, ולכן יכול להקדימו להשטר. ואילו הרמב"ם ס"ל דטבילה הוא גירות על מקצת קדושה זו, ולכן א"י להקדימו להשחרור ע"ש.

ובזה א"ש ד' התוס' כאן לש"י, דלהנ"ל אילו היה ע"ע גופו קנוי היה זה מפקיע קדושתו לענין מצות, וילמד לה לה להחמיר כמו בע"כ. אלא שיש לחלק שבע"כ יש קנין איסור וצ"ע.

רש"י ד"ה מה פסח - "דילפי' כולהו קדשים ק"י ממעשר". ובתוס' חלקו על זה ולמדו מג"ש והיקישא ע"ש. ועי' ערל"י שכי' דזה הו"א בגמ' להלן דף ע"ג ע"א ללמוד מק"י, ולמסקנא שם דף ע"ד ע"א למד ר' יצחק גז"ש ממנו ממנו, וד' רש"י כאן הם כהו"א, ואילו תוס' פי' כהמסקנא. ועי' תוס' שם בד"ה קל מחמור, דמבואר שם ב' לשונות אם יש כזה הו"א בגמ' שם, נמצא דבריו כאן על צד א' נאמרו. [ומש"כ התוס' כאן לפרוך מה למעשר וכו', עי' תו"י שם שכי' די"ל עפ"י הלשון השני בתוס' שם. ועי' מהר"ם כאן ושם מש"כ שכי' הוי מחלו' במכות.]

תוד"ה אי מה פסח - "תימא דסוגיא כולה כר"א וכו' ואור"י דגמ' לפום ריהטא דסוגיא נקט וכו' ולר"א מזכריו פריך". עי' מהרש"א בגמ' שכי' שלפי ר"א צ"ל שמה שדרשו בגמ' בו אינו אוכל אבל אוכל בתרומה, היינו על דרך אם אינו ענין, שהרי כ' בו גבי מילת עבדים, ול"ל לר"א קרא דמילת עבדים מעכב. וע"ע במהר"ם דיש שלא גרסו בסו"ד תוס' ולר"א מזכריו פריך, וכ' שם מהלך אחר בגמ' דאה"י לר"א ל"צ דרשא כלל, ולא ס"ל לר"א לא ממילת עבדיו ולא ממילת זכריו, וכ"כ בערל"י ומביא שם ד' רש"י בפסחים דף פ"ג ע"א שכי' דאורחא דקרא הוא לכתוב בו ע"ש.

ויעוין בערל"י שהעיר שהפסוק של ומלת אותו מיירי באכילה, ואילו פסוק דהמול לו מיירי בעשי', ובגמ' להלן דף ע"א ע"א דרשו ליתן של זה בזה לרבות עבדיו בעשיי' וזכריו באכילה, ולכן לפי הגי' שלנו בתוס' כאן אין מקור לאיסור אכילה אפי' לזכרים, ובתרומה לא שייך עשיי' ולא שייך לא הלימוד לתרומה לענין זכרים, וגם המיעוט לא כ' כ"א באכילה כלשון הגמ' בו הוא דאינו אוכל אבל אוכל וכו'. וע"ע שם הרא"ם ושעה"מ.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מעכבא וכו' - לכאורה לפ"ז יש כאן מקור גמור לערלות דגופי' מכח ק"ו זה, והק' המפרשים (תוהרא"ש, וע"ע מהר"ם בתוס' לעי' בר"פ) דא"כ למ"ל קרא דוכל ערל לא יאכל בו, ומת' בזה דמילת זכריו ועבדיו אינו מעכב באונס משא"כ דין ערלות עצמו.

ולפ"ז פי' בד' בגמ' כאן מי איכא מידי וכו' דהיינו רק סברא לרבות ערלות גופו קודם אע"ג דאי"ז דין א' ממש. ולפמשי"כ לעי' דמילת זכריו ועבדיו הוא דין במצות מילה שמעכבתו בפסחו, ואילו דין ערלות עצמו הוא דין דעצם הערלות מעכבת, צ"ל דמ"מ כל ענין מצות המילה הוא ענין ערלות, ולכן יש קשר ביניהם. ולפמשי"כ בשם הגר"ח א"ש ביותר שגם מילת זכריו עבדים הוא דין ערלות זכריו עבדיו ע"ש.

[אמנם בריטב"א כ' דלולי הפסוק לא היינו מרבים ערלות עצמו כלל, והו"א שהחמיר הכתוב בדיני מילת בני ביתו יותר ממילת עצמו כדי שלא יפשע. וע"ע ערל"נ לעי' שם שכי' עוד נ"מ במש"כ כל ערל לא יאכל.]

דף ע"א ע"א

ואיצטריך למכתב ערל וכו' - עי' מהרש"א שתמה בזה איך אפשר ללמוד זה מזה. וכ' שמד' התוס' בפסחים משמע שהכוונה כאן לא על עצם הפסוקים דערל ובן נכר, אלא על דיוק דבו אינו אוכל וכו', וע"ד שכי' התוס' כאן דיש גורסים לדרוש משני הפסוקים דיוק דבו אינו אוכל וכו'. [ועי' מש"כ בתחילת הפרק בשם הקר"א שם בעצם גדרי בן נכר. וע"ע במנ"ח ריש מצוה י"ג ובטו"א חגיגה דף ד' ע"ב שדנו אם הגדר בזה כגדר מומר בכה"כ].

תוד"ה וה"מ - "ואין להק' מוכל ערל לא יאכל בו דההוא לא איצטריך אלא לישראל". כוונתם מבואר דכאן קראה התורה לישראל שאינו נמול בשם ערל, ואילו בנדריים מבואר שהנודר מערלים מותר בישראל שלא נמול. ועי' תי' דע"כ קרא בישראל קאי אע"ג דבכ"מ לא חשיב ערל. ועי' מהרש"א שפי' ההכרח דקרא מיירי בערל ישראל ולא עכו"ם, משום שעכו"ם כבר נתמעט מקרא דבן נכר, אלא שהק' דלפ"ז הו"ל להגמ' להק' בפשיטות דא"א לו' לאתווי ערבי וגבעוני מהול שהרי הם בכלל בן נכר. ובק"ר העיר דזה דלא כד' הרשב"א והריטב"א כאן שכי' להדיא דאין עכו"ם בכלל בן נכר, כ"א בישראל מומר דגרע מעכו"ם.

ובק"ר פי' ההכרח בתוס' לומר דקרא דערל לא מיירי בעכו"ם מכח דיוק דבו אינו אוכל ע"ש. וכ"מ מד' התוס' לעי' דף ע' ע"ב בד"ה אלא, שכי' דל"צ קרא לעכו"ם משום דלא עדיף מערל ובן נכר, משמע דתרווייהו איתנהו ב"י. ועי' תוהרא"ש שכי' להדיא דעכו"ם אינו בכלל בן נכר (וכ"כ לעי' שם דף ע' דלא גרע עכו"ם מערל, והשמיט בן נכר) ואעפ"כ כ' כע"ד התוס' הנ"ל, וע"כ צריכים הכרח אחר חוץ מהטעם דבן נכר שכי' המהרש"א.

ובערל"נ הק' עוד ע"ד המהרש"א שלפ"ד קרא דערל צריך לקרא דבן נכר, דבלא"ה י"ל דמיירי בערל גוי, ובגמ' עביד צריכותא. וכ' הערל"נ דמטעם אחר אין להעמיד קרא דערל בעכו"ם משום דל"ש איסור בעכו"ם, ואע"פ שלפי התרצן עכצ"ל דתושב ושכיר בא לאסור עכו"ם באכילת פסח, אבל המק' לא פי' עצם קרא דכל ערל בעכו"ם משום שזה דוחק כנ"ל. ומש"כ הגמ' להק' דערבי וגבעוני מהול הם בכלל ערלים ולמד מקרא דכל ערל, היינו דוקא רק אחרי שדרשו תושב ושכיר לאסור העכו"ם, דלפ"ז אפשר לדרוש מקרא דכל ערל לבד ע"ש.

[ועי' תוהרא"ש שכי' ג"כ שהפסוק בא לאסור עכו"ם עצמו, דאילו מיירי לאסור את הישראל לתת לו לאכול בפסח, הו"ל להגמ' להעמידו בגוי ערל דג"ז חידוש לאסור את הישראל לתת לו.]

[וע"ע רמב"ם פ"ט קר"פ ה"ז שכי' למעשה שהפסוק בא לאסור לישראל לתת לעכו"ם מקר"פ. וע"ש בלח"מ שהק' דבפ"ז תרומות פסק כר"א שלודמים תרומה מפסח, וא"כ לא אייתר קרא למאכיל לעכו"ם, וע"ש עוד שהרבה להק' וצ"ע. וע"ע קובה"ע סי' ס"ד סק"ד.]

הערות ומראה מקומות פרק הערל

אלא לאתויי גר שמל ולא טבל - עיי' רשב"א וריטב"א שפי' דר"ע ס"ל דגר שמל ולא טבל אינו גר, ודלא כר"א (דלר"א הר"ה ישראל גמור כמש"כ בגמ'), ואעפ"כ לולי המיעוט היה אוכל בפסח כיון שמל לשם יהדות. ודבריהם לשי' דס"ל דעכו"ם לא נתמעט מקרא דבן נכר כ"א מקרא דכל ערל (הו"ד לעי', וכ"כ הריטב"א כאן). אמנם כשתדייק בלשונם תראה הבדל ביניהם, שבריטב"א כ' דהו"א דעצם המילה לשם יהדות מוצאתו מידי ערלות, ומה"ט אינו בכלל כל גוים ערלי לב אע"ג דעדיין לא נתגייר, ואילו בד' הרשב"א משמע דאי"ז מספיק, ולכן כ' שכבר התחיל הגירות במקצת ונכנס במקצת בדת יהודית, ומה"ט אינו בכלל כל גוים ערלי לב.

ונר' לבאר בזה עפ"י מש"כ בחי' הגרי"ז עמ"ס מנחות דף ע"ג ע"ב, שחוקר שם במש"כ כל הגוים ערלים ואפי' ערבי מהול, אם זה משום שאין לגוי הכ"ת של מילה לשם יהדות כ"א ע"י גירות, או שעצם הנכריות עושה לו דין ערל. וע"ש שמביא רא"י מד' הגר"ח (הו"ד לעי' בר"פ) בד' הרמב"ם שטבילת שפחות מעכבת כמילת עבדים, שמבאר בזה דגם נשים יש להם דין ערלות דכל הגוים ערלים, הרי שעצם הנכריות עושה דין ערלות. וי"ל דס"ל להריטב"א כצד הא' הנ"ל ולכך כ' שעצם המילה לשם גירות מוציאו מערלות, ואילו הרשב"א ס"ל כצד הב' הנ"ל ולכך כ' שכדי להוריד השם הערל צריכים שיצא מהנכריות עכ"פ במקצת. וע"ע חי' ר' שלמה סי' י"ד.

והנה משמע מד' הרשב"א שגם אחרי שמיעטו הכתוב מקר"פ הוי מקצת גירות, ואולי המיעוט הוא שעדיין נקרא ערל מדין כל הגוים ערלים. וע"ע אב"י יו"ד שני"א אות ד' שכי' דגר שמל ולא טבל מוזהר בשמירת שבת ואינו בכלל נכרי ששבת מפני שבנ"י קבלו מצות שבת במרה (ולא טבלו עד מ"ת כמש"כ לעי' דף מ"ו ע"ב), הרי מדבריו גדר בד"ז שמילה לבד היא כבר מקצת גירות וזה דרגת בנ"י במדבר לפני מ"ת. אמנם יעוין דב"א ח"ג סי' י"ט שכי' שדבר מוזר הוא לו' שיש מקצת גירות, וגם הרשב"א לכ"כ כ"א כהו"א.

ועי' תוהרא"ש (וכ"כ תוס' לעי' מ"ו ע"ב) שכי' דלא כדי הראשונים הנ"ל, אלא ר"ע ס"ל שזה גופא מקור רבנן שם דס"ל דאין גר עד שימול ויטבול מדמיעטו קרא מפסח. ולד' המהרש"א (הו"ד לעי') שכי' בדעת התוס' דעכו"ם נתמעט גם מקרא דבן נכר, לפ"ז א"ש שהתוס' לא כ' כש"ר הנ"ל, שהרי דבריהם בזה לשי' דס"ל דעכו"ם לא למד מקרא דבן נכר כנ"ל. [אמנם בתוהרא"ש כאן כ' כדי הראשונים כנ"ל, ואעפ"כ לא כ' כנ"ל בשי' ר"ע. ואולי ס"ל דכיון שאינו ישראל גמור הר"ה בכלל כל גוים ערלי לב (כנ"ל בקמ"ל דקרא לד' ש"ר הנ"ל).]

וע"ע בתו"י שם דף מ"ו ע"ב שכי' שלפ"ד ר"ע ע"כ טבלו במצרים דאל"כ איך אכלו בפסח, ורק בדעת ר' יהושע שם כ' כדי הראשונים כאן (עכ"פ בההו"א דר"ע) דמילה לשם יהדות מוציאתו מידי ערלות דכל גוים ערלי לב. וצ"ע לד' תוס' וש"ר הנ"ל, איך אכלו אבותינו במצרים לשי' ר"ע, ואולי גם לדבריהם י"ל כתו"י שהיה טבילה במצרים, ור' יהושע ידרוש כר"א ולא מטעמי, וצ"ע בזה לעי' שם. [שו"ר באב"י שם שכי' דהוראת שעה היתה, והוכיח כן ממש"כ רש"י בחומש שפרשה זו נאמרה ביי"ד והיינו אחר השחיטה וע"כ שהיה הוראת שעה].

רש"י ד"ה מהו לסוכו - "דקיי"ל במס' שבת פ"ו ע"א דסיכה כשתי' דנפק"ל מותבא כמים בקרבן וכשמן בעצמותיו". בריטב"א הק' ע"ז שבגמ' שבת שם מבואר שזה אסמכתא בעלמא. וכ' הריטב"א מקור לאיסור סיכה בערל, ממש"כ בגמ' נדה דף ל"ב ע"א דאסור לסוך תרומה על קטנה טמאה משום ולא יחללו את קדשי בניי, אבע"א משום שנאמר ותבא כמים בקרבן וכשמן בעצמותיו, וכ' התוס' שם, דל"ק משמע שזה דאורייתא ולל"ב הוי רק אסמכתא בעלמא, ומכאן זה כ' שם דגם לל"ק הוא מדרבנן, וכ"כ בש"ר שם ודלא כדי הריטב"א.

והמל"מ סוף הל' מאכ"א כ' דשי' רוב ראשונים הוא דסיכה כשתי' רק מדרבנן, ודעת הריטב"א ודעת רש"י הוא שזה דאורייתא. וע"ע להלן דף ע"ד ע"א שכי' מנין למע"ש שנטמא שמותר לסוכו שנאמר ולא נתתי ממנו למת וכו', ופרש"י שלולי הפסוק היה אסור לסוך מע"ש משום דסיכה כשתי', והיינו כנ"ל שזה דין דאורייתא.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ואילו בתוס' שם בד"ה מנין כי דס"ד לאסור משום מבער תרומה בטומאה, וראיתי מבארים בזה דס"ל לתוס' שם כדבריהם בנדה הנ"ל דסיכה כשתי' לאו דאורייתא, ולכך כי לחדש טעמא דאיסור ביעור בטומאה ואכ"מ.

וברמב"ם פ"י תרומות ה"ב הביא דרשא הנ"ל של הריטב"א, דגם הסך בתרומה חייב בחומש דתשלומי אכילת תרומה משום שנאמר ולא יחללו וכו' לרבות את הסך (ודין תשלומי תרומה הוא דוקא באוכל ולא במזיק, וע"כ שריבוי זה הוא משום שסיכה כשתיה לענין זה). ובפ"א ה"א כי הרמב"ם שתרומה ניתנה לאכילה ושתיה וסכיה משום דסיכה כשתי' כמש"כ ותבוא כמים בקרבו וכו'.

וידועים ד' הגר"ז במכתב בסוף הספר לשנת תרפ"ט, שכי' לדייק שהרמב"ם לא הביא דין זה דסיכה כשתי' בפרקים שדנים בדיני איסור זרות וערלות וטומאה כ"א לענין תשלומי תרומה ומצות האכילה. ומבאר שם דסיכה כשתי' רק מצד החפצא, אבל מצד מעשה אכילה של הגברא אין סיכה כשתי', ולכן לענין איסורי אכילה דתרומה דהיינו זרות ערלות וטומאה אין סיכה כשתי' (ומה"ט כי בגמ' שבת דף פ"ו ע"א דאין סיכה כשתי' להתחייב ביוהכ"פ אלא אסור רק מדרבנן). ומ"מ ס"ל להרמב"ם דסיכה כשתי' מדאורייתא ממש"כ ר"פ י"א שם דתרומה ניתנה לסיכה, ואילולא שהי' כשתי' מדאורייתא היה אסור לסוך בו מדין מפסיד תרומה (וכ"מ בפיהמ"ש רפ"ו תרומות), וע"כ שלזה סגי באכילה בחפצא דלענין זה שפיר הוי סיכה כשתי' כנ"ל.

ומש"כ בפ"י שם דרשת ולא יחללו וכו', היינו איסור חדש שאסור לבטל תרומה ממצוותו, ואכילת זר טמא וערל הוא ג"כ ביטול ממצוותו, וכיון שתרומה ניתן לסיכה כמו לאכילה ושתיה לענין מצוותו, לכן ה"ה דאסור לזר וכדו' לסוך כמו שאסור לאכול משום ביטול מצוותו. ומקובל בישיבות ליישב ד' רש"י כאן מקו' הריטב"א הנ"ל, דמבואר בגמ' שם שזה רק אסמכתא, ולהנ"ל י"ל דרש"י ס"ל כמהלך הנ"ל בהרמב"ם דשפיר הוי כשתי' לענין זה שהחפצא ניתן לסיכה ואסור לזר וכו'. אמנם יעוין שם בגר"ז שכי' בד' רש"י עצמו בנדה שם, דס"ל שסיכה כשתי' גם לענין מעשה האכילה ומאכלות אסורות.

עוד בהנ"ל - ובמל"מ סוף ה' מאכ"א (הו"ד לעי') כי דרוב ראשונים ס"ל דסיכה אינו כשתי' מדאורייתא, וכמש"כ תוס' ושו"ר בנדה שם. וע"ש שהק' לפ"ז מסוגיין ע"ד הרשב"א להלן דף קי"ד ע"א שכי' דאיסור דרבנן ספינן בידים לתינוק וא"כ אמאי אסור לסוך בשמן על תינוק ערל. ועי' אמר"מ סי' י"ג שכי' ליישב שלפי שיי' אלו דסיכה אינו כשתי' מדאורייתא י"ל שהאיסור בסיכת ערל הוא מדאורייתא מצד דין משמרת תרומותי דאסור להפסיד תרומה (וע"ע בזה לעי' דף ס"ו ע"ב גבי כרשיני תרומה ע"ש). וע"ע דבר"י סי' ט"ו.

[ויש מק' שלפ"ד הפר"י והמנ"ח (הו"ד לעי' ר"פ) שכי' דאין איסור הנאת כליו בערל, א"כ אמאי אסור לסוך מדין משמרת תרומותי כיון שמותר לו בכך. ויותר ק' להיפך מד' הגר"ז הנ"ל שכי' תו"ד שאם סיכה לאו כשתי' מדאורייתא א"כ אסור לסוך אפי' כהן כשר מפני שמפסיד תרומה והיינו מדין משמרת תרומותי, ואילו בגמ' איבעי' להו רק בערל קטן ולא בכל אדם. וע"ע אמר"מ שם שחוקר אם שייך איסור משמרת תרומותי על כהן שהתרומה שלו, ואי נימא דאין איסור בזה א"ש וחדא מתרצתא בחברתא, די"ל דרק כהן כשר אין לו איסור לסוך כיון שהתרומה שלו למצוותו דהיינו אכילה, משא"כ בערל אפי' אי נימא דאין עליו איסור הנאה מ"מ לא ניתן לו למצוותו, ולכן יש בסיכתו משום משמרת תרומותי כיון שלא ניתן לסיכה למ"ד דסיכה אינו כשתי'].

ותסבירא המול לו כל זכר אמר רחמנא - ואז יקרב לעשותו והאי לאו בר מימהל הוא. בראשונים מבארים כוונת רבא לדחות הראי' שהביא ר"ז ממילת זכריו ועבדיו לאיבעי' דערלות שלא בזמנו, דאינו דומה שהרי זכריו ועבדיו אינם מעכבים במקום אונס דדין המול לו ואז יקרב לעשותו אינו אלא כשאפשר לו לקיים המול ולא קיימו, אבל הערל עצמו פסול אפי' כשא"א לו למול. וכ"מ בתוס' לעי' ר"פ בד"ה הערל ע"ש.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

וכ"כ הבעה"מ והרשב"א לעי' שם בר"פ (הו"ד שם), וכ' האחרונים בזה (ג"ז הובא שם) דדין עיכוב מילת זכריו ועבדים בפסח אינו מכח הערלות שבהם כ"א מצד שמצוותו למול, וכ"כ בחי' ר' שלמה סי' ט"ו. אמנם הרמב"ם פ"א תרומות ה"ז פסק לקולא דערלות תו"ז ל"ח ערלות, וכ' הכס"מ דס"ל דאיבעי' זו איפשיטא, והיינו שד' רבא שאמר האי לאו בר מילה הוא, היינו דלכן אינו נחשב ערל וה"ה גבי הערל עצמו.

[ועי' בהג' הגר"א יפהן זצ"ל על הריטב"א שכי' דהרמב"ם אזל לשי' שכי' שטבילת אמהות ג"כ מעכבת כמו מילת עבדים (ג"ז הובא לעי' שם בר"פ), ובגר"ח מבאר בזה דס"ל דדין הערלות מחייב מילת עבדיו, ולכך ה"ה שפחות צריכים טבילה כדי לצאת מגדר ערלות מדין כל גוים ערלים, וא"כ גם בזכריו ועבדיו הערלות מעכב ואעפ"כ כשא"א לא מעכב, ועכצ"ל דכל שא"א למול לאו שמי' ערלות כלל, ולכן כי' ג"כ דערלות עצמו תו"ז כשר.

ולפמשי"כ לעי' בשם הקה"י שגם לפ"ד הגר"ח הענין הוא שמוטל עליו למול זכריו ועבדיו כדי להכשירם בקרבן פסח וחיוב זה הוא המעכב בפסחו, א"כ שוב אפשר לחלק כנ"ל שמניעה של חוב זה אינו אלא באפשר משא"כ גבי ערל עצמו דעצם הערלה מעכבת וזה מעכב לעולם גם בא"א. ועי' בזה בסמוך. ועי' בהג' רעק"א על הרמב"ם שם ובאב"י סי' ג' אות ד' שכי' שהרמב"ם סמך על הירושלמי, וכע"ז כי' בקר"א כאן ע"ש.]

דף ע"א ע"ב

יום הבראתו כיום הולדו - עי' ערל"נ שכי' דמשמע כאן שדין יום שמיני מהבראתו הוא מדאורייתא, דהיינו הלכה למשה מסיני, ולכן לד' האחרונים שכי' דמילה תוך ח' ימים לא יצא ידי מצות מילה, ה"ה אם מל קודם יום שמיני להבראה. ולכאורה יל"ע בזה, שהרי ע"כ אי"ז דמיון גמור שיהא ח' ימים מיום הבראתו שיעור כמו שיעור ח' ימים מיום הולדו, שהרי מספקא להו לגמ' כאן בדין ערלות תו"ז, ואילו לעי' בר"פ כי' הרשב"א בפשיטות דחלצתו חמה אע"פ שאינו מעכב את אביו בפסחו אבל הוא עצמו הוי ערל לתרומה.

ואולי יש לחלק דאפי' אם זה לימוד גמור, מ"מ חלצתו חמה חשיב ערל משום שכיוצ"ב הוי בר מילה, משא"כ תוך ח' מיום הולדו (כמש"כ התוס' וש"ר שם בר"פ). אמנם עדיין י"ל דלענין מל תוך זמנו ג"כ אינו דומה, שהרי מה שלא חל מילה תוך ח' ימים היינו רק משום שערלות תו"ז לא הוי ערלות (וכ"כ בקר"א שבת דף קל"ז), משא"כ חלצתו חמה דהוי ערל אפי' תו"ז כנ"ל.

ויל"ע לפ"ד הרמב"ם שהזכרנו למעלה שפסק ערלות תו"ז לא הוי ערלות, ולפמשי"כ הכס"מ טעמא דמילתא דס"ל דאפשיטא האיבעי' בסוגיין, דהיינו מה שאמר רבא המול לו כל זכר והאי בר מימהל הוא, שזה סברא גם בערל עצמו דל"ח ערל כלל מה"ט, וה"ה שחלצתו חמה לא הוי ערל, ואולי לא יצא מצות מילה אם מל תו"ז. אמנם לכאורה באביו ואמו חבושין אין סברא לו' שהבן אינו ערל כלל מחמת שאביו אנוס, וצ"ע.

[ובעצם נדון מל תו"ז, עי' רמ"א רס"י רס"ב שכי' דל"צ להטיף ד"ב. ובשי"ך שם הק' שלא יצא המצוה כלל, וכ"מ בחי' הר"ן ובמאירי בפי' ר"א דמילה וכ"כ הקר"א שם כנ"ל. והאחרונים הביאו ראיה לד"ז מדי הרא"ש להלן שם (הו"ד לעי' דף מ"ו ע"ב) בסוגיא דמילת גירות. וביש"ש כאן כי' לדחות בזה דגם לד' הרא"ש יוצא ידי מצות מילה. ועי' צל"ח פסחים דף ע"ב שכי' שאינו מקיים המצוה בשעתו, אבל אח"כ כשהגיע הזמן מקיים בזה, שהרי עיקר מצות מילה הוא שיהא מהול והרי קיים. ועי' שג"א סי' נ"ב ופרי יצחק סי' כ"ט, ואיכ"מ.]

רש"י ד"ה חבושין - "מצוות מילה מוטל עליהם ולא על אחרים". במהרש"א (הו"ד לעי') מדייק מכאן דמילת זכרים מעכב גם את האם בפסחה, והק' בזה דאין חיוב על אמו למול את בנה כמש"כ בגמ' קידושין דף כ"ט ע"א. ומתי' שמצד מילת זכרים לבד מוטל עלי' למולו. ונר' הביאור בזה עפ"ד הקה"י הנ"ל שהחיוב בזה הוא

הערות ומראה מקומות פרק הערל

להכשירו לקר"פ. [ולולי ד' רש"י היה אפשר לדחוק שהגמ' כי אמו משום שבלא"ה מסתמא היתה מוהלתו שלא יעכב את פסחו של האב, וכ"כ רבינו אברהם מן ההר.].

ובמהר"ח או"ז סי' י"א כי מהלך אחר בד' רש"י שתורה פטרה את אמו רק בדאית' לאב, אבל כשאין האב לפנינו היא חייבת. ומבאר שם דאינו דומה לפדיון ות"ת שהאם נתמעטה לגמרי, משא"כ במילה דאין מיעוט, ואין לדרוש אותו ולא אותה שהרי דברה תורה בלשון זכר. ודבריו תמוהים שדרשה זו נאמרה בגמ' בקידושין דף כ"ט ע"א בלי חולק, ועוד דע"כ דורשים כן דאל"כ מנ"ל דפטורה כשיש אב.

וע"ע ביונת אלם סי' ל"ג שמבאר בד' רש"י בא"א, דלעולם אין האשה חייבת רק דלא גרעה מב"ד, ועי' רמב"ן בקידושין שם שכי' דמוטל על כאו"א מישראל למולו. ודבריו צ"ב, חדא דאי"ז משמע בד' רש"י שכי' דמוטל עליהם ולא על אחרים, ולדבריו הנ"ל אין הבדל בין האשה לבין אחרים בזה. ועוד ק' ממש"כ במהר"ח או"ז שם וכ"כ בדב"א ח"ב ס"א אות ד' שאין ב"ד מחויבים למולו עד שהאב אינו מל, וכאן עוד מעט יוצא ממאסר וימול, ולכן לא ימהלוהו ב"ד עצמם כאן.

בא"ד - "והם אינם יכולים לעשות את פסחן ושחט שלוחן עליהן". עי' ערל"נ שהק' למ"ל לרש"י להאריך כ"ז, וכי' דק"ל לרש"י דאיך שעשו את הפסח יעשו גם את המילה, וע"ז תי' דמצות מילה מוטלת עליהם לעשות בעצמם משום מצוה בו יותר מבשלוחו, משא"כ פסח דע"כ צריך לעשות ע"י אחרים כיון שא"א לחכות. [ולפ"ד השי"ך הידועים סי' שפ"ב דל"מ שליחות במילה (וע"ש בקצוה"ח סק"ב שמבאר בזה עפ"ד התורני"ד דל"מ שליחות במצוה שבגופו), לפ"ז אי"ש יותר ד' רש"י דמה"ט מילה מוטלת עליהם לעשות ולא ע"י שליח.].

אלא שיש להק' בזה שכי"ז רק לגבי האב שחייב למול את בנו, אבל רש"י כלל כאן גם את אמו בחובת המילה, ולפ"ד המהרש"א הנ"ל אי"ז משום שמחויבת במילת בנה אלא משום קר"פ, ולכאורה בזה מהני שליחות גם לד' השי"ך, וצ"ע אם שי"ך בזה גם ענין מצוה בו יותר מבשלוחו. ולפ"ד מהר"ח או"ז הנ"ל רש"י הזכיר את האם לענין מצות המילה, וא"כ שפיר שי"ך בזה ענין מצוה בו וכי' וכמו"כ ל"ש בזה שליחות להשי"ך.

וע"ע דב"א שם שכי' לבאר ד' השי"ך הנ"ל משום שמצות מילה מוטלת על כאו"א מישראל, ולכן כיון שהשליח בעצמו מחויב בדבר אין המעשה מתיחס למשלח. ולכאורה כוונתו שמוטל על כאו"א מדין ב"ד כנ"ל, ולפמשי"כ לעי' בשמו ובשם המהר"ח או"ז א"א לו' כן שהרי אין ב"ד מתערבים כל זמן שאביו כאן ומוטל עליו למול.

רש"י ד"ה הזאה אימת - "שנטמאו באבותיהם שמתו במדבר". בראשונים העירו דמבואר במדרש שמתו מדבר נכנסו לקברם בחיים כידוע וא"כ מה"ת שבניהם נטמאו, ע"ש מה שתי'. והובא בראשונים מהלך הר"א אב"ד שנטמאו במלחמת מדין, וע"ע להלן בזה.

תוד"ה לא ניתנה - "ומ"מ אברהם פרע מילתן וכו' דאפי' עירוב תבשילין קיים". עי' מהרי"ץ חיות שהביא ד' מפרשי התורה שכי' דמה"ט לא מל אברהם את עצמו לפני שצוה לו ה' משום שלא רצה להפסיד השכר של מצוה ועושה (ואינו דומה לשאר מצוות משום שמצות מילה אי"א לקיימו אחרי שכבר נמול), והק' לפ"ז מנין שאברהם פרע מילתן. וכי' ליישב שאחרי שצוה ה' על המילה ולא אמר על הפריעה היה בטוח שלא יצוה לו ה' שוב על הפריעה. ומביא סמך לד' התוס' מדי' חז"ל הובא ברש"י סוף פרשת לך לך שדרשו מש"כ גבי ישמעאל "בהמולו את בשר ערלתו" ואילו גבי מילת עצמו לא כי "את", משום שדוקא בישמעאל עשה פריעה אבל בעצמו לא.

ויש ליישב עוד עפ"ד הגרי"ז עה"ת בפי' לך לך שכי' שאברהם לא מל לפני שאמר לו הקב"ה משום שעד שנצטוה לא היה לזה שם ערלה כלל ולא שי"ך בזה מצות מילה כלל (וכעין מש"כ בגמ' דערלות שלא בזמנו לא

הערות ומראה מקומות פרק הערל

הוי ערל, וכמשי"כ לעי' דמה"ט י"ל שאפי' מל לא חל כלל. ולפי"ז דכ"ז דוקא על עצם המילה, אבל אחרי שנצטוו על המילה שייך לקיים מצות פריעה אפי' שעדיין לא נאמרה לו.

בד"ה מ"ט (קמא) - #ובפרדר"א משמע שמלו וכו' ובמגילת סתרים משמע שמלו ולא פרעו". עי' קובה"ע סי' ס"ד אות ה' שהוכיח מכאן דאע"ג דמל ולא פרע כאילו לא מל (כמשי"כ התוס' בסמוך), אמנם יש מצוה במילה לבד בלי פריעה דאל"כ למה מלו כלל. ועי' דב"א ח"ב סי' כ"ה אות ב' שדן אם מילה בלא פריעה נחשב ככניסה לברית לענין גירות כיון שאבותינו נכנסו לברית בכך, שהרי לא פרעו עד יהושע (ודלא כמשי"כ התוס' בדיבור הבא שפרעו ביצי"מ, ועי' בסמוך שהרמב"ן חולק בזה). ועי' ישי"ש סי' ג' שכי' לחלק בין מילה בלי פריעה לבין ציצין המעכבים לענין אם מותר בשבת שאי' ימול ואי' יפרע, ועי' ההגדרה שהמצוה היא המילה אבל הפריעה מעכב.

ויל"ע אם פריעה מעכב בעצם הסרת הערלה או שזה רק מצוה נוספת במילה. ובגמ' משמע דעד שפרע אפי' ציצין המעכבין אינו אוכל בתרומה. ועי' משי"כ בר"פ בשם האחרונים שבתרומה לא מעכב הטפת ד"ב משום שלגבי תרומה המעכב הוא רק הסרת ערלה, משא"כ בפסח שאפי' מילת זכריו ועבדיו מעכבת העיכוב משום המצוה. ועי' משי"כ בזה לעי' דף מ"ז ע"ב ד' הערלי"ן אם יש דין ערלות בציצין המעכבין לגבי גירות.

בד"ה מ"ט (בתרא) - "וא"ת ואיך היו אוכלים קדשים וכו' וי"ל דיוצאי מצרים מלו ופרעו ואותם אכלו קדשים". בראשונים כי' שלא נצטוו משה בזה עד סוף ארבעים שנה ולכן לא נחשבו ערלים בכך. וכי' ליישב בזה קו' התוס' בד"ה לא ניתנה שהק' שאין נביא יכול לחדש מצוות. וכי' עוד מהלך בזה שמשה נצטווה בתחילת מ' שנה לעשות פריעה בכניסתם לארץ, ולכך לא עשו עד יהושע ולא היו ערלים בכך. ועי' ערלי"ן שכי' דלפי"ז לא שייך לפרש שהזאה המדובר הוא משום מלחמת מדין, שהרי להנ"ל י"ל דעד סוף ארבעים שנה לא נצטוו עלי' ע"ש.

ולפי"ד הראשונים אי"ש ג"כ משי"כ בפרדר"א שבנ"י נמולו ולא נפרעו במדבר, ואין משם ראיה שפריעה היא מצוה נפרדת כמשי"כ הקובה"ע בתוס' כנ"ל. ועי' בראשונים שהביא עוד ד' פרדר"א שכי' ר' ישמעאל אומר וכי' ערלים שמעו קולו של משה אלא נמולין הוי שלא כתקנן שהיו כורתים הערלה ולא היו פורעין, ועי' הנ"ל פי' ד"ז דלכך נחשבים נמולים אע"פ שלא פרעו משום שלא נצטוו על הפריעה עד סוף מ' שנה כנ"ל. ובסוגיא שלנו מבואר שגם לא נמולו משום רוח צפונית או חולשא דאורחא.

[ועי' עוד שכי' דקו' וכי' ערלים שמעו וכו' דהיינו במ"ת, ע"כ אי"ז לפי הטעם דרוח צפונית ומשום נזופים, שהרי במ"ת עוד לא היו נזופים. ועי' בריטב"א שכי' דעד שהוקם המשכן והדגלים לא היה חולשא דאורחא. ועי' במג"י שכי' הטעם בזה עפ"ד שם לפני זה שכי' דסכנת הדרך הוא רק משום שלא ידעו מתי יסעו משום שעפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו, וד"ז לא היה לפני מ"ת ע"ש. וברשב"א כי' טעם חולשא דאורחא גם לפני מ"ת ע"ש].

דף ע"ב ע"א

תוד"ה משום - "ותימה וכי' במזיד היו נמנעים וכו' והא כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת וכו' ואור"י דעשו פסחים אבל לא עשו כתקונן אלא אחד". עי' רמב"ן שהביא ראיה דלא כד' רש"י בסוגיין שנזופים היינו מחטא העגל דא"כ איך עשו הפסח בשנה השני' שהרי מילת זכריהם שנולדו להם עד אז מעכבים, ועי"כ כהתוס' וש"ר שנזופים היו מחטא המרגלים, דלפי"ז עד שנה שני' מלו בניהם.

[ולפמשי"כ התוס' כאן אין ראיה דכיון שהיו אנוסים לפ"ד רש"י אין ערלת בניהם מעכב, אמנם עי' מהדו"ב שכי' דעדיין צ"ע לפ"ד רש"י מ"ש שנה שני' משאר שנים, דאין לוי' כד' התוס' שלא היה כתיקונן (דהיינו שאע"פ שלא עיכב עדיין לא אכלו הבנים עצמם ולא נחשב כתיקונן) שלפ"ד רש"י גם שנה ראשונה לא נמולו כנ"ל].

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ובעצם ד' הרמב"ן, צ"ע מ"ש מה שלא מלו במדבר מההיא דאביו ואמו חבושין ומחלצתו חמה, דמבואר בגמ' דכיון דאנוס אין מילת זכרים מעכב כמשי"כ התוס' (עי' מהרש"א). ויש מת' שבמדבר היו יכולים למול כדמבואר בד' רש"י פ' וזאת הברכה שכי' ובריתך נצורו שבני לוי מלו במדבר, וע"ע רשב"א בתחילת הפרק בטומטום דאילו היה אפשר לקרוע ולמול היה מעכב, וצ"ע. וע"ע שעה"מ פ"ט קר"פ ה"ט.

מיתבי משוך צריך שימול - לכאורה מבואר דהוי"א דמשוך אסור מעיקר הדין ומדאורייתא, שהרי הברייטא מביא פסוקים, אבל תי' הגמ' הוא שזה רק מדרבנן כדי' ר' הונא. עי' ט"ז סי' רס"ד סק"ט שכי' דמשי"כ בסוגיין דמשוך ל"צ מילה מעיקר הדין, היינו דוקא בנעשה בו מעשה מילה אבל אם נולד משוך צריך מילה מדינא. ועי' שאג"א סי' נ"ה שמביא רא"י דלא כדבריו, מקו' הגמ' כאן מהברייטא, דלפ"ד הט"ז הו"ל להעמידו בנולד משוך.

משוך ונולד מהול הר"א אוכלים - עי' מאירי שכי' דמשי"כ נולד מהול אוכל בתרומה היינו למ"ד דל"צ להטיף ד"ב אבל למ"ד צריך אינו אוכל בתרומה, ותמה בזה ע"ד הרמב"ם שפסק שאוכל אע"פ שפסק צריכים להטיף ד"ב. ועי' קר"א שכי' דמ"ד צריך להטיף ד"ב הוא רק מדרבנן לחוש לערלה כבושה ולא פסלוהו לתרומה (כמו שהסתפקו לענין משוך ושם החמירו רק משום שנראה כערל). וע"ע בערל"י בסוגיין שמסתפק אם אסרו משוך בקדשים וכ"ש בפסח להעמיד רבנן דבריהם במקום כרת ע"ש.

ובזכ"י ואמר"מ כי' (הו"ד לעי' כ"פ) בזה באו"א דמשי"כ הרמב"ם להכשיר נולד מהול בתרומה היינו משום שפסול בתרומה תלוי בגדר ערלות, ואע"ג דלעי' ע"א מבואר דלענין הכשר לקר"פ תלוי אם צריך להד"ב, היינו משום דין השני בקר"פ דמילת זכריו מעכב אע"פ שאינו דין ערלות כמו שהארכנו למעלה.

רבא אמר מאי נשיו אמו - עי' ערל"י שכי' דלפ"ז משי"כ נשיו בלשון רבים, היינו משום אם אמו וכו' וכ"ז בכלל נשיו. והנה ברמב"ם פ"ז תרומות הי"ד פסק שאין טומטום מאכיל את נשיו, וכ' בכס"מ שפסק כרבא ולא כאב"י. וע"ש במל"מ שכי' דמבואר מזה דס"ל דרבא חולק על תי' אב"י כשביציו ניכרות. וכ' עוד דטעמא דהרמב"ם הוא מכח קו' התוס' בד"ה מבחוץ דלא שייך חופה באינה ראויה לביאה, ומה"ט רבא חולק על אב"י. וע"ע משי"כ לעי' דף נ"ז ע"ב בדבר חופה שא"ר לביאה.

דף ע"ב ע"ב

תוד"ה אין נימול - "הק' הר"ר אפרים מאי צריך בפ"ק דקידושין אותו ולא אותה וכו' תיפוק"ל דהו"ל מ"ע שהז"ג וי"ל דלראבר"ש איצטריך". כ"כ התוס' בקידושין שם. וע"ע בתוס' מגילה דף כ' ע"א שתי' עוד. וע"ע במנ"ח סוף מצוה ב' ושאג"א משי"כ ליישב. וע"ע בטו"א גבי סמיכה בנשים שהאריך בזה ואכמ"ל. [ובשאג"א דן בענין נימול בליל ח' אם יז בזה משום מחוסר זמן או רק משום פסול לילות, וע"ע משי"כ בזה במאירי].

אטו אנו לאכילה קאמרינן אנו לנגיעה קאמרינן - עי' מהרש"א שמבאר כוונת הגמ' דלומדים הזאה מנגיעה ולא ערל מטבוי"י ע"ש. ואי"ז משמע בד' רש"י. ועי' ח"י הגר"י זבחים דף י"ז ע"ב שמבאר ד' הגמ' כאן דפסול טמא בפרה אינו דין פסול כמו בקדשים ועבודה, אלא זה דין מיוחד שיהא כל עבודותי' בטהרה, דהיינו שלא יהא בו טומאה המטמא, וזהו כוונת הגמ' ללמוד מטבוי"י לערל דטבוי"י נחשב טומאה לענין נגיעה דתרומה ולא חשיב טומאה לענין פרה, כ"ש ערל דלא חשיב טומאה אפי' לנגיעת תרומה, ולכן א"א למיפרך מזה דלענין אכילת מעשר יש חומרה בטבוי"י, שהרי לענין אכילה זה פסול כמו בקדשים ואילו נגיעה הוא ענין טומאה לטמא.

אמר רבא הוה יתיבנא קמי' דר"י וכו' - מתוך פרש"י מבואר שלמד תי' ר' יוסף שהתנא שאמר ערל פסול להזאה הוא ר"ע דמשוי ערל כטמא, ומה"ט אוסר ערל בנגיעת תרומה, ושוב אי"כ ק"ו להכשיר ערל בהזאה (שהרי הק"ו מבוסס על מה שערל מותר בנגיעת תרומה). וע"ז מק' רבא דא"כ לא לישתמיט תנא בשום מקום

הערות ומראה מקומות פרק הערל

לומר דין זה שערל אסור בנגיעת תרומה ונימא ר"ע היא. ולפ"ז תימה מש"כ בגמ' ע"ז והא קתני הערל והטמא פטורים מן הראיה, והלא עדיין ק' מה שלא מצאנו כן לענין נגיעת תרומה.

ובחי' הגרי"ז שם הביא בשם הגר"ח שהק' כנ"ל שלפ"ד רש"י מה מק' הגמ' ממש"כ ערל וטמא לענין ראייה (וע"ע בגר"ח הל' פרה אדומה ובסטנסיל לזבחים). וע"ש שהק' כן ע"ד הנ"ל שבאמת איסור טמא בפרה אינו דין פסול כמו בעבודה וקדשים אלא זה דין דצריך להיות עבודותי בטהרה וזה תלוי בדיני טומאה לטמא, וכיון שמצא הגמ' ברייתא שכי' דערל פסול לקדש ע"כ היינו משום שערל מטמא, והגמ' תלה ד"ז בר"ע ומה"ט אסור גם בנגיעת תרומה כמש"כ רש"י משום שזה דין טמא לטמא, ומכח זה הק' כנ"ל דא"כ אין לדמותו לדיני ראי'. ומת' בזה הגר"ח שגם איסור כניסת טמא למקדש הוא בגדר מטמא, כלשון התורה "ולא יטמאו את מקדשי", דהיינו שגדר האיסור הוא שמטמא המקדש, ולפ"ז צ"ל דרבא מת' דאינו משום טומאה כ"א משום דמאיס.

[ויל"ע בדין ערל כטמא הנ"ל לר"ע, אם זה דין טומאה לטמא או זה רק לימוד גרידא לענין איסור נגיעה וכניסה למקדש וקידוש מי חטאת. ומלשון הגרי"ז שם ובספרו בהל' פרה אדומה משמע שזה דין טומאה ממש וצ"ב. ולד' רבא דגם לרבנן פסול צ"ל שזה רק חומרא בפרה כמש"כ רש"י].

שם - ועי' קר"א שהק' על עצם ד' רש"י למ"ל למימר דר"ע משוי ערל כטמא לענין מגע תרומה, תיפוק"ל דערל כטמא לענין הזאה עצמה. וע"ש מה שהק' עוד, וחולק שם על רש"י, ומגדיר איסור ערל כטמא לענין פרה כמו שטמא פסול לקדשים ולעבודה שהרי מי חטאת הוא ג"כ עבודה, ודלא כדי' הגרי"ז הנ"ל. וכי' שם הקר"א לפרש לפ"ז קו' רבא לא לישתמט תנא וכו', דהול"ל לתנא למימר ערל עם טמא כיון שטעמו של ר"ע הוא דערל כטמא, ומת' הגמ' דלענין ראי' כתוב כן, וע"ז אמר רבא הטעם משום דמאיס.

תוד"ה התם - "ואפי' רבנן מודו וא"ת בפ"ב דחגיגה למ"ל זכורך וכו' וי"ל דטומטום כיון דא"א לו למול לא מאיס וכו' א"נ ה"פ וכו' וחשיב לר"ע כטמא". מבואר שהסתפקו אם יש איסור כניסה למקדש בערל גם לרבנן משום דמאיס. ועי' בש"ר שכי' שהסוגיות מתחלפות דכאן מבואר דגם רבנן מודו דערל כטמא, ואילו בכ"מ כי' דרק ר"ע משוי ערל כטמא. ובקר"א הק' כע"ז דלפ"ד התוס' ד' הגמ' בכ"מ דלא כהילכתא שכי' דרק לר"ע ערל כטמא, שהרי כל הנ"מ בדין זה הוא לענין כניסה למקדש כנ"ל עכ"פ לפי רבא.

וע"ע ברמב"ם רפ"ב חגיגה שכי' דערל אסור בכניסה למקדש, וע"ש בלח"מ שמבאר שהרמב"ם פסק כרבא וכצד הזה בתוס' דגם לרבנן אסור. ובריתב"א כי' דהלכה כסוגיא דשם שהוא בדוכתא, ובלח"מ שם כי' שהרמב"ם העדיף לפסוק כסוגיין כדי למעט מחלו' ר"ע ורבנן. [וע"ש ברמב"ם שכי' הטעם שהערל מאוס כטמא, ומשמע שגם טעמא דמאיס הוי משום טומאה ש"מטמא" את המקדש, וכ"מ בתוס' הנ"ל].

בד"ה חוץ מחש"ו - בסו"ד כי' דדרשא והניח מי שיש לו דעת להניח פרט לחש"ו. ומבואר בזה דמיעוט קטן לרבנן הוא מצד חוסר דעת כמו בכ"מ, ולכך ממעטים בזה גם חרש ושוטה. ועי' ר"ש בפרה פ"ה מ"ד שהביא מהתוספתא שאם גדול עומד ע"ג כשר גם בקטן. ועי' או"ש הל' מקוואות פ"א אות י"ב שהביא כן בשם הירושלמי, ומבאר שם כלל בזה דגעע"ג מהני רק בדבר שצריך כוונה דבזה הקטן מכיון ע"ז שהגדול עע"ג, משא"כ בענין של דעת ורצון לא שייך געע"ג. [ומביא שם שא' מגדולי הדור שלפניו טעה בזה והבין ד' הירושלמי הנ"ל דקטן שקידש דהיינו שקידש אשה ומהני ד"ז בגעע"ג, וזה אינו כנ"ל דשם צריכים דעת ורצון ולא כוונה].

ולכאורה לפ"ז צ"ל שלרבנן יש דין כוונה לקדש משא"כ לר"י, וכן צ"ל גם לרש"י שלמד מקרא דאיש. ועי' בתוס' בדיבור הבא שכי' טעמא דר"י משום דאתי לכלל איש, ועי' תוס' גיטין דף כ"ב ע"ב בד"ה הא דכה"ג ד"אתי לכלל"י חשיב "בר הכי", אלא שבדבריו שם מבואר דגם חרש חשיב "בר כריתות" מה"ט ע"ש.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

בד"ה דשקיל חד - "אותו שנתן האפר הוא בעצמו יערב המים והאפר יחד". ע"י מהרש"א שהעיר שזה דלא כדי רש"י שפ"י שקל חד דהיינו האפר ויהיב חד דהיינו שנתן הים, ומפרש שם שהתוס' כ"כ משום שהדין הוא שצריכים לתת האפר לתוך המים ולא להיפך.

בד"ה ונתן - "קרא יתירה קדריש". ע"י מהדו"ב שמביא ד' התוס' ביומא שפ"י הדרשה ממש"כ ונתן ולא ונתנו כמו ולקחו, וצ"ב למה לא כ"כ התוס' כאן.

דף ע"ג ע"א

תוד"ה לימד - "וא"ת מה"ת לפסול וכו' וי"ל מדקפיד רחמנא אהנחה במקום טהור וא"ת וכו' מה להזאה שכן כשר בזר וי"ל כיון דעיקר טהרה תלוי בהזאה". ע"י מהר"ם שכי לבאר דבריהם דפסול טומאה בהזאה אינו מדין עבודה אלא מדין טומאה ע"ש. וכע"ז הבאנו למעלה בשם הגרי"ז בהל' פרה אדומה, וע"ש שכי דקרא דוהזה הטהור מגלה דלענין פרה אין טבויי נחשב טמא, וכ"כ בריטב"א. [ומש"כ רש"י כאן מדקריי' חטאת, צ"ל דאין כוונתו מדיני עבודה כמש"כ התוס'. וע"י ערל"נ שכי דגם רש"י כי כהתוס' ביומא ובזבחים וכאן שינה משום סוגיא דלמעלה ע"ש].

בד"ה אסורים לזרים - "וא"ת כיון דתני חייבים בחומש אמאי איצטריך ואסורים לזרים וכו' ותי' בערוך וכו' ואיצטריך לחצ"ש דאסור למ"ד דרבנן ואפי' למ"ד דאורייתא". וע"י תו"י שמבאר החידוש בזה למ"ד דאורייתא ואפי' למ"ד דרבנן משום שזה איסור שאינו שוה בכל. וביומא דף ע"ד ע"א למד ר"י דין חצ"ש מקרא דכל חלב. וע"ע תוהרא"ש. [ונר' דקמ"ל במשנה שם הוא דאעפ"כ אסור משום שהפסוק מגלה דכל חצ"ש הוא חפצא דאיסורא, וזה גילוי מילתא בעלמא. וכ"כ בגמ' שם דטעמא דר"י משום חזי לאיצטרופי, וע"י תוס' שם].

וע"י ערל"נ שהביא ד' הר"ש והרא"ש בחלה שכי להביא רא"י מד' הירושלמי אלו לר"י דחצ"ש אסור מה"ת, דאילו לר"ל אסור רק מדרבנן ככל איסורי התורה ואי"ז חידוש. והתוס' הביאו עוד פ"י בשם הערוך שהכוונה דאסור לזרים אפי' ע"י פדיון, והתוס' הק' ע"ז מד' הגמ' להלן. וע"י בערל"נ שכי ליישב קו' התוס' שהערוך כ"כ רק למ"ד דחצ"ש הוא רק מדרבנן (וכדי הר"ש והרא"ש הנ"ל), ואילו הגמ' להלן הוי למ"ד דאורייתא.

רש"י ד"ה והן - #לקדש בו אשה וכו' אבל מעשר לא ניתן כ"א לאכילה שתי וסיכה ואין האשה מתקדשת בהן". דבריו צ"ע שהעיקר הוא שמעשר הוא ממון גבוה, וא"כ למה הביא דיני איסור של מעשר. וע"י חי' הגרי"ז בזבחים דף ו' ע"א שכי בשם הגר"ח לדייק בד' הרמב"ם פ"ה אישות ה"ד דאפי' למ"ד מע"ש ממון גבוה עדיין יש בו דין בעלות ומורישו לבניו, ומה דאין האשה מתקדשת בהן הוא מצד דיני הקדושה שבו שהתורה אסרתן בזה, וזה מפקיע הממנות לענין לקדש אשה. וע"ע מש"כ בזה בתורת זרעים פ"ד מע"ש ה"ח.

תוד"ה משא"כ - #נילף נמי מעשר מביכורים שיתחייב במעשר במיתה וכו' וי"ל דדרשינן בו ולא במעשר". בראשונים כי דכיון דמצינו לענין טבויי דמותר במעשר ואסור בתרומה, ע"כ אין מעשר כתרומה לענין טומאה. וע"י מהרש"א שכי דהו"ל לרש"י לפרשו לענין מיתה דזרות, כמש"כ רש"י עצמו במק"א (וכ"כ בש"ר). וע"י רש"י שכי שהדבר תלוי במחלו' בסנהדרין דף פ"ג ע"ב, וצ"ע שם.

בא"ד - "ולא ילפינן מביכורים דעולים בא' ומאה משום דביכורים גופייהו בטלי ברוב מדאורייתא והא דדרשינן בספרי את מקדשו ממנו אסמכתא בעלמא הוא". כ"כ גם בש"ר, והביאו עוד ראיות לזה. וכ"כ תוס' ב"מ דף נ"ג ע"א ד"ה ועולה, ובגליון הש"ס שם העיר לא משמע כן ברש"י מנחות דף ע"ז בד"ה מדמעת. וע"ע או"ש פט"ו מאכ"א הט"ז שמפריך ראיות הראשונים כאן. וע"ע מחלו' רש"י ותוס' חולין דף צ"ט ע"א ד"ה אין בהם, ובתוס' בע"ב שם ובמהרש"ל דמבואר שם שרש"י למד הדרשה מדאורייתא ורק באופן שנתערב גוף הדבר.

רש"י בד"ה והיכן מוזהר - "וה"פ מכלל שנאמר בוידוי מעשר לא בערתי ממנו בטמא וכו' וכ"ש בטהור דלא ניתן אלא לאכילה שתי וסיכה". כ"מ ברש"י בע"א בד"ה ואילו, שכי' דאיסור ביעור מע"ש בהדלקה הוא גם בטהור, וכי' ד"ז בטמא לחידושא דאע"ג דלא ניתן לאכילה ושתי' וכו' אסור להדליק בו. אמנם יעוין פ"ח שביעית מ"ב במש"כ קל מהם שביעית שמדליק בו את הנר משא"כ במעשר ותרומה, ופי' הר"ש שם דתרומה אסור בהדלקה רק בטהרה (כדמבואר בסוגיין שבטמאה מותר להסיקו תחת תבשילון), ואילו במעשר רק בטמאה יש איסור לבערו אבל בטהרה מותר, דלא כדי' רש"י הנ"ל.

וע"ע להלן דף ע"ד ע"א במש"כ מנין למע"ש שנטמא דמותר לסוכו, ופרש"י דסיכה כשתי' והו"א דאסור כדין האוכלו בטמאה, ואילו התוס' שם פי' דהו"א דאסור מדין מבער בטמאה. ומבואר מתו"ד התוס' שם דס"ל כדי' הר"ש הנ"ל דאיסור ביעור הוא דוקא בטמאה, ורש"י לכ"כ לשי' כנ"ל. ועי' אביעזרי רפ"ג מע"ש שכי' דלמסקנא מותר לסוך בטמאה, וא"כ ע"כ דגם התוס' מודו למסקנא לדי' רש"י דאיסור ביעור אינו בטמאה דוקא, אלא גם בטהרה ומשום שלא ניתן לכך ע"ש.

וע"ע רפ"ב דמע"ש במש"כ שם דמע"ש ניתן לאכילה ושתי' וסיכה, והקי' רעק"א שלפ"ד הר"ש הנ"ל הול"ל גם להלדיק את הנר. וע"ע מנ"ח סוף מצוה תר"ט מש"כ בזה. וע"ע מש"כ לעי' דף ע"א ע"א דדי' רש"י ותוס' לשי' גם לענין סיכה כשתי', דרש"י ס"ל שזה מדאורייתא ואילו התוס' לשי' שכי' דלא כזה בנדה ע"ש.

תוס' ד"ה והיכן מוזהר - "תימה לר"י דהכא משמע דמלא בערתי לא נפק"ל אזהרה לאכילה ובפי' כ"ש". עי' מהרש"א שהביא די' רש"י שם דף כ"ד ע"א בד"ה היקישא שכי' דאין הכוונה בגמ' שם שזה עצמו אזהרה שאינו אלא לשון וידוי בעלמא, אלא סמכו על סוגיין שיש לאו דלא תוכל לאכול בשעריך.

ועי' רמב"ם בסה"מ סוף שורש שמיני שכי' להדיא דלא כזה, והביא ד"ז כדוגמא שיש בתורה לאו שכי' בלשון סיפור (וכ"כ רפ"ג דמע"ש). וברמב"ן שם על בסה"מ חולק בזה, ומביא רא"י מסוגיין ששאלו והיכן מוזהר, הרי דאין לאו עד שכתוב בפירוש לא תעשה כך וכך. ובמפרשים שם (מגלת אסתר וקנ"ס) כי' ליישב די' הרמב"ם עפ"ד בפהמ"ש פ"ג דמכות שכי' דאיסור אכילה מע"ש בטמאה הוא רק בירושלים, דכתיב בשעריך תאכלנו וכו' וכתוב לא תוכל וכו' בשעריך, ומבאר שהרמב"ם למד קו' הגמ' כאן והיכן מוזהר דהיינו באיזה מקום האיסור ע"ש.

שם - ועוד תי' המהרש"א עפ"ד תוס' בפסחים שם בד"ה היקישא שבגמ' שם מחפשים מקור רק לאיסור הנאה של קודש ולמד מהיקש למעשר בקרא דלא תוכל לאכול מעשה דגנך וכו' ובכורות בקרך וכו', דאילו איסור אכילה כתוב בקודש עצמו, שהרי בכורות בקרך מפורש בפסוק של לא תוכל ע"ש. וכמו"כ י"ל במש"כ שם ללמוד ק"ו ממעשר, ומעשר עצמו למד מלא בערתי ממנו בטמא דהיינו אזהרה לאיסור הנאת ביעור בלבד (ולפ"ד רש"י הנ"ל זה גם במעשר טהור, ולפ"ד התוס' והר"ש זה דוקא במעשר טמא), ובגמ' כאן מחפשים רק איסור אכילה.

[ולפ"ד הרמב"ם הנ"ל שלא בערתי ממנו הוא אזהרה לאכילה, צ"ל דגם הנאה למד מזה כמש"כ הרמב"ם פ"ג ה"ב, וע"ש שכי' דאינו לוקה. ובמפרשי סה"מ כי' דעיקר קרא לאכילה ואיסור ביעור למד רק מדכי' בלשון ביעור].

ועי' קר"א שתמה על עצם די' התוס' בפסחים שם שכי' דמקור איסור הנאה בשמן קודש הוא רק ממעשר (וכ"כ מפורש גם בשבת דף כ"ד ע"א בד"ה הא בחול ע"ש), והלא במעשר אין האיסור כשאר איסורי הנאה אלא איסור ביעור בלבד (כנ"ל), וכדמבואר להלן בסוגיין דף ע"ד ע"א דסיכה מותר, ולרש"י האיסור ביעור הוא גם בטהור ולהתוס' רק בטמא כנ"ל), ואיך לומדים ממנו הקדש שהוא איסור הנאה. וכמו"כ הקי' על התוס' בד"ה אסור לבער שכי' ואי"ל משום דתרומה איקרי קודש והוה ילפינן מקודש וכו' והקי' שא"א ללמוד מזה כנ"ל.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

וכי הקר"א שלולי דבריהם יש לפרש ד' הגמ' שם דל"צ היקש ולימוד לאסור הקדש שנטמא שהרי עומד לשריפה וע"כ שאסור בהנאה, ומש"כ הגמ' שם היקש, היינו כדי שלא ללמוד ממיעוט הקרא דממנו ולא משמן קודש כמדבואר בגמ' כאן. וע"ע בסמוך.

בד"ה אסור לבער - #וא"ת מה"ת דתיתסר תרומה לבער ממנה בטומאה וא"ל משום דתרומה איקרי קודש וכו' או משום שהיא בשריפה כמוקדשין שנטמאו ואע"ג דקדשים חמירי וכו' דגילוי מילתא בעלמא היא וי"ל דהוה ילפינן תרומה מביכורים וכו' ואור"י וכו' דהוה ילפינן מק"ו דמעשר". ע"י תוהרא"ש שהק' שאין מזהירין מן הדין, ונר' שהתוס' לא ק"ל כן משום שכאן הוי רק גילוי מילתא בעלמא, כמש"כ התוס' דמה"ט אפשר ללמוד מקודש. וצ"ב למה חשיב ד"ז גילוי מילתא בעלמא.

ובקר"א הק' (הו"ד לעי' בסמוך) בזה דאיך ילפינן מקודש, והרי קודש הוא איסור הנאה ממש (אפי' אותן שמותרין לכל בטהרה כמו שלמים כמש"כ בתוס' שבת דף כ"ה ע"א), משא"כ תרומה טמאה. וכמו"כ הק' על ד' התוס' בשבת ובפסחים, במש"כ שם דאיסור הנאה דקודש למד ממע"ש ושם אינו איסור הנאה ממש. וכי דלולי דבריהם י"ל דקודש אסור בהנאה מסברא מדחייבי רחמנא בשריפה, ובגמ' פסחים שם חפשו מקור לקודש רק כדי שלא ללמוד מיעוט דממנו ולא משמן קודש שנטמא (כמש"כ בגמ' כאן).

ומש"כ הקר"א לחלק שם בין קודש שנטמא לבין תרומה טמאה, צ"ע שהרי בגמ' שבת דף כ"ה ע"א כ' כשם שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת, וא"כ כמו שקודש אסור בהנאה מחמת חיוב שריפה כמו"כ תרומה טמאה.

וע"כ נראה דלעולם אין כוונת התוס' כאן להק' מנין דתרו"ט אסור בהנאה כלל, שהרי ג"ז מחויב בשריפה כמו קודש כנ"ל (וכן יל"פ בדבריהם בשבת ופסחים שם שכי' דקודש שנטמא למד ממע"ש), אלא כוונתם להק' מנין שאסורים בהנאה בשעת ביעורו, ולכן ד"ז נחשב גילוי מילתא בעלמא ואי"ז מזהירין מן הדין. ומה"ט נמי אפשר ללמוד גם מקודש דחמירי משום שאינו איסור חדש כ"א גילוי שאין היתר של שעת ביעורו.

וכ"מ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"ב ד"ה מנין במש"כ בגמ' שם דרשא לאסור ערלה בהדלקת הנר, והק' התוס' דע"כ מסברא מותרים בהנאה בשעת ביעורו, וא"כ למ"ל קרא בסוגיין להתיר תרו"ט בהנאת ביעור, (וכוונתם בזה כקו' התוס' כאן שחפשו מקור לאסור הנאת ביעור דוקא כנ"ל), וע"ז תי' שם דק"ו ממעשר כמש"כ כאן.

שם - ובביאור היתר בשעת ביעורו, ע"י בתור"פ בפסחים שם שכי' דכיון דמבער אינו נדון כמעשה נהנה. ואולי י"ל עוד דהוי כעין נעשית מצותו וע"י בסמוך. אלא שעדיין צ"ב איך אפשר ללמוד ד"ז שתרו"ט וקודש אסורים בהנאת ביעור ממע"ש שהרי זה דין מסוים בביעור כנ"ל ואינו איסור הנאה וחיוב שריפה. וכבר עמד בזה באבי עזרי רפ"ג מע"ש, וכי שם דלפי ההו"א ללמוד תרומה ממע"ש היה דין מע"ש ג"כ משום איסור הנאה, ורק למסקנא דלא נלמד משם אמרינן דמע"ש אינו דין איסור הנאה כ"א דין בביעור.

[ולכאורה דבריו מבוססים ע"ד הקר"א הנ"ל שכי' דגם לקודש ל"צ ק"ו, וכל הק"ו אינו אלא שלא למעטו מקרא דממנו. וכע"ז הבאנו למעלה בשמו, וד"ז חי' דק"ו אומר הלכה ומכח זה משתנה ענין המלמד.]

עוד שם - ומש"כ דתרו"ט הוא איסור הנאה כקודש שנטמא, והבאנו רא"י ממש"כ בשבת דף כ"ה שם כשם שמצוה לשרוף קדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף תרומה שנטמאת, ע"ש שנחלקו רש"י ותוס' בטעם הדבר, אם זה משום תקלה או משום דמיקרי קודש ולכך חייב בשריפה כקודש, ולפי הטעם הראשון של תקלה ודאי אי"ז מצות שריפה כקודש דנאסר בהנאה מכח זה כנ"ל. [וע"ע אבי עזרי פ"ב תרומות הי"ד שהוכיח בדעת הרמב"ם שיש חיוב מצוה בשריפה ממש.]

הערות ומראה מקומות פרק הערל

וע"ע פסחים דף כ"א ע"ב שכי' בגמ' הו"א להתיר חמץ בהסקה תחת תבשילו "מה"ד בהדי דקא שריף לי ליתנהי מיניה קמ"ל", ובתוס' ר"פ ותוס' הרשב"א שם מביאים ד' הריטב"א שפי' בזה דהו"א ללמוד חמץ מתרומה טמאה להתירו בהסקה, והקשו ע"ז שם בשם הר"י דאינו דומה שהרי חמץ אסור בהנאה ממש משא"כ תרומה טמאה ולכן מותר בהסקה. ולהנ"ל י"ל דנחלקו בהנ"ל אם תרו"ט מצותו בשריפה וחשיב אי"ה ואעפ"כ יש היתר מיוחד להסיקו, או"ד לעולם אינו מצות שריפה ממש אלא זה ניתן להסקה תחת תבשילו כמו שתרומה טהורה ניתן לאכילה ולשתיה ולסיכה.

[וע"ע פסחים דף מ"ו ע"א בתוד"ה שנחלקו הר"י וריב"א אם מותר לשרוף תרו"ט ביו"ט, ועיין בזה דדבריהם לשיטתיהו. ויש בזה אריכות באחרונים בענין שריפת חמץ ביו"ט. ועי' אב"מ תשו' י"ט ובהג' רעק"א ובמקור חיים סי' תמ"ה. וע"ע קה"י פסחים סי' י"ז.]

ובמתני' סוף תמורה מבואר דתרו"ט הוא מן הנשרפין דאפרן מותר, ובתוס' שם כי הטעם דאפרן מותר משום דנעשית מצוותו, והיינו כנ"ל דמצוותן בשריפה ואסורין בהנאה. ולשי' הנ"ל דס"ל דאין חיוב שריפה בתרו"ט ואינו אי"ה, יל"פ היתר האפר עפ"י המבואר ברשב"א קידושין דף נ"ו ע"ב שכי' דמקדש בא"ה ל"מ ואע"ג דאפרן מותר מפני שאפר הוי פנים חדשות. [ועי' בזה חזו"א אבהע"ז סי' מ' אות י"ב, ובענין נעשית מצוות עי' קו"ש ח"ב סי' כ"א ובעמודי אור סי' כ"ו.]

דף ע"ד ע"א

ערלות בפסח כתיבי - עי' פיהמ"ש שכי' דמקור איסור ערל בקדשים הוא למד מאיסור ערל בתרומה. וע"ע חיי הגרי"ז בהל' מאכ"א שמביא ד' הרמב"ם שכי' גם בסה"מ ובהל' סנהדרין. ועוד מביא שם ד' המנ"ח מצוה י"ז שכי' דערל בקדשים הוי בכלל איסור ערלות דתרומה.

רש"י ד"ה אונן מותר - #דקדשי בדה"ב היא וכו' ומצינו טבויי מותר בה וכ"ש אונן". כ"כ רש"י זבחים דף י"ז ע"ב ד"ה כשרה. ועי' גרי"ז הל' פרה אדומה (הו"ד לעי' דף ע"ב ע"ב) שכי' דפסול טומאה בפרה אינו מדיני עבודה אלא דין מסוים בפרה שתהא כל עבודותי בטהרה (וזה מוגדר דין טומאה לטמא). ובה מבאר ד' רש"י כאן, דמה"ט טבויי ואונן מותרים בפרה משום שזה רק בדה"ב ולא שייך בו דין עבודה.

תוד"ה ה"ג בקונ' שריפת אונן ומחוי"כ כשרה - "וק' לר"י דמה ענין זא"ז". עי' בהג' הגר"א יפהן זצ"ל שכי' יישוב יפה בזה ע"ד הפלפול, עפ"ד הגרי"ז הנ"ל בביאור ד' הגמ' בזבחים שם שכי' דמחוי"כ פסול בפרה משום מחוי"כ כזב דמי, ולהנ"ל ה"ט משום שדין טמא לפרה תלוי בטומאה ממש כנ"ל, ולפי"ז י"ל דר"ע דס"ל ערל כטמא אי"ז דין טומאה ממש, וזה גופא מצאו בתנא דפליג על ר"י הבבלי דמה"ט מכשיר מחוי"כ משום שזה רק דין טומאה ולא טומאה ממש, וה"ה דערל כשר מה"ט משם שאינו טומאה ממש.

[וכ"מ בקר"א לעי' שם (הו"ד שם) דגם לר"ע אין איסור נגיעת תרומה בערל. ופסול פרה הוא מדיני פסול עבודה וקדשים. וע"ע מש"כ בערל"י ליישב שי' רש"י. וע"ע בראשונים שהק' עוד על מהלך רש"י בסוגיין שלפ"ד הול"ל בגמ' מאן תנא וכו', וכתבו לפרש בזה מאן תנא דפליג וחולק על דין מחוי"כ בלבד ע"ש.]

רש"י ד"ה ואימא - "ואשמועינן דאף על גב דמעשר טהור לא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה אם נטמא מותר לחללו לקנות ממנו חלוק". מבואר דהיתר קניית בגדים הוא דוקא בטמאה דלא ניתן לאכילה. וכ"כ לעי' דף ע"ג ע"ב, דאיסור הדלקת הנר הוא גם במעשר טהור משום שלא ניתן כ"א לאכילה שתי' וסיכה, ומש"כ לא ביערתי ממנו בטמא הוא חידוש שאין טומאתה מתירתה, ולכן למד שהיתר הדלקה הוא רק בטומאה.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

אמנם בתוס' לעי' דף ע"ג ע"א ד"ה נכסי כהן הביאו מד' הגמ' כאן דמע"ש הוא ממון לקנות מלבושים, מדאסרו רק בהמה טמאה עבדים וקרקעות, ולכן כ' כאן בד"ה מנין שאין איסור הדלקת נר בטהור אלא זה איסור ביעור בטומאה (כשי' הר"ש הובא לעי' שם), וא"ש לשי' מש"כ דהיתר קניית בגדים הוא גם בטהרה.

[ולפי' דהתוס' הנ"ל מותר גם למסקנא, כמש"כ גם בתוס' כאן בד"ה ליקח, אמנם בש"ר לכ"כ. וע"ע בחי' רמ"ש כאן (וכ"כ גם באו"ש פ"ג מע"ש ה"י) מש"כ לתלות ד' רש"י לשי', וצ"ע בדבריו בד' התוס'. וע"ש עוד שכי' לפרש ד' רש"י כאן במש"כ דמותר לחללו לקנות ממנו בגדים דהיינו מדיני פדיון, דס"ד להתיר לפדות מע"ש העומד לפדיון כדי לקנות בגדים ע"ש. וע"ע בתוס' רעק"א פ"ה מע"ש. וע"ע מש"כ לעי' שם.]

דף ע"ד ע"ב

חללה לאו זרעו דאהרון היא - עי' רשב"א וריטב"א שכי' דל"ד נקטו חללה, אלא ה"ה אפי' נבעלה לפסול לה דפוסלתה מתרומה לאו זרעו של אהרון, דאלי"כ תקשי מאלו. וע"ע קבוה"ע סי' מ"ד (הו"ד לעי' דף ס"ח ע"ב) שכי' דגם נבעלה לפסול לה דנפסלת מקרא דכי תהי' נחשבת כחללה עי"ז. [ע"ש שמביא ד' הרשב"א וד' הגמ' בבכורות דנבעלת לעכו"ם בנה חייב בפדיון משום שנחשבת זרה אע"פ שאינה חללה אלא זונה.]

תוד"ה מכלל - "וא"ת בפי' ג' מינים דדרשי' טמא יהי' וכו' לענין ביאת מקדש למ"ל קרא כיון דאיכרי טמא". צ"ע בקושותם לפ"ד הגר"ח הובא בגר"ז בהל' פרה אדומה (הו"ד לעי' דף ע"ב ע"ב) דדין טומאה לענין ביאת מקדש תלוי בטומאה לטמא, משום שגדר האיסור הוא שלא לטמא המקדש, וטבוי' ומחוי"כ דנחשבים טמאים י"ל דאי"ז כ"א לענין שיש להם שם טומאה ולא טמאים לטמא, וראי' לדבר דלהלן דף ע"ה ע"א כ' ריבוי מיוחד לאסור טבוי' בנגיעה, ומחוי"כ אי"ב איסור נגיעה. ויותר הו"ל לתוס' להקי' מכח ריבוי דנגיעה שם. וצ"ע.

תוד"ה קרי - "תימה לר"י דהול"ל איכרי כאן וטומאתו עליו משום דהכא בטומאת הגוף קיימין". עי' ערלי"נ שכי' ע"ז שהגמ' מקי' דוקא מכח קרא דטומאת עצמן שכי' בו כל טמא, משא"כ בקרא דטומאת הגוף שכי' וטומאתו בלבד. וע"ש שכי' להוכיח כן מעצם ד' רבא במה שהעמיד הפסוק שמתיר בהערב שמש בתרומה ולא בקדשים, וטעמו משום שבקדשים כתיב והבשר אשר יגע וכו', והרי גם בתרומה כתיב בקדשים לא תאכל, אלא ע"כ כנ"ל דכיון שלא כתוב בתרומה כל טמא רק צרוע או זב אין טבוי' בכלל.

וראיתי בלקט הערות מהגר"א גורביץ שליט"א שהקי' לפ"ז לד' תוס' שלכ"כ, דע"כ ס"ל דבלא לשון כל טמא יש לרבות טבוי', וא"כ קי' מ"ש דבתרומה פשיטא להגמ' דאין טבוי' בכלל. וכי' ליישב בזה עפ"ד המקור ברוך ח"א סי' ג' שכי' שם לענין קר"פ, דפשיטא דאין טבוי' בכלל משום שאפי' יש בה דין טומאה אינו נחשב "טמא לנפש" לדחות בפסח (ע"ש מש"כ ליישב בזה ד' הראב"ד פ"ו קר"פ ה"ב, וע"ע בחי' הגר"ח שם), וה"ה באיסור דתרומה אין טומאת טבוי' בכלל כיון שכי' והוא צרוע או זב וכו' וצריכים עצם הטומאה עצמה, ושפיר כ' התוס' דהו"ל לגמ' להקי' מטומאת הגוף כיון דקוי' הגמ' הוא אפי' בלא ריבוי דכל טמא.

דף ע"ה ע"א

א"ר זירא לנגיעה וכו' ואיפוך אנא - עי' בראשונים ובתו"י שהקי' דא"כ איך כ' למעלה טובל ואוכל במעשר, והלא בשעת אכילה הוא נוגע. ומת' שחבירו תחב לו בבית הבליעה או שלא הוכשרו (כעין שכי' התוס' לעי' דף ע"ג ע"ב בד"ה טומאת עצמן). וע"ע באחיעזר חיו"ד סי' מ' שחוקר באיסור זה, אם זה מצד פסול התרומה או שיש איסור בעצם הנגיעה ע"ש. ועי' תוהרא"ש ששינה קצת בקוי' זו וכי' דכל אוכל בטומאה הרי מטמא אותו בנגיעה ונמצא אוכלו בטומאה, משמע מדבריו שאיסור הנגיעה הוא מחמת שזה מטמא את המעשר ופוסלו מאכילה. ולכאורה מכאן ראי' דמעשר נאסר בטומאת עצמן אע"פ שלא נאסר בטומאת הגוף.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

רש"י בד"ה יולדת הותרה מכללה - "שרואה דם ומותרת לבעלה". ידועים ד' הש"ש ש"א פיי"ב שכי' דאיסור נדה לבעלה לא תלוי בגדרי טומאת נדה. ולדבריו צ"ב מש"כ בגמ' לעי' דנדה שהותרה מכללה אצל בעלה ומה"ט דינה קל לענין קדשים, והרי קדשים ודאי שייך לעצם הטומאה. וכבר עמד בזה באתון דאורייתא סי' כ"א.

זאלת"ה ב"י שנשאת לכהן ומת תאכל שכבר אכלה - עי' קר"א שתמה בזה מד' התוס' לעי' דף נ"ז ע"ב ד"ה רב אמר, שכי' דדין משתמרת לביאה פסולה הוא דין דרבנן, וא"כ איך מביאים רא"י דל"א בזה סברת שכבר אכלה, ממש"כ דאינה אוכלת אחרי מיתת בעלה שזה דין דאורייתא. ולכאורה צ"ל דס"ל להתוס' שאם בדאורייתא ל"א שכבר אכלה, ה"ה דבמשתמרת לביאה פסולה ל"א דכעין דאורייתא תקון.

ועי' בגמ' לעי' דף נ"ו ע"ב שכי' דטעמא דר"מ הוא מק"ו ואילו ר"א ור"ש אמרי' שיש פירכא שכן מאכיל במק"א, ומתו"ד הקר"א שם משמע שלפ"ד התוס' הנ"ל שכי' שגם לר"מ אינו דין דאורייתא צ"ל שמודה להפירכא רק שהחמירו מדרבנן. וע"ש עוד בגמ' דאביי אמר דגם פצ"ד מאכיל במק"א שכן מאכיל בלא ידעה (דהיינו מתני' דהכא), ורבא חולק שם דשאני הכא שכבר אכלה ואביי אמר שכבר אכלה ל"א.

ועי' תוס' וש"ר שם שהקי' דבגמ' כאן מבואר מחלו' ר"י ור"א אם אמרינן שכבר אכלה ואיך פליגי אביי ורבא בזה שם בביאור ד' ר"א עצמו, ע"ש מה שתירצו. ועוד הקי' שם שאם לס"ל סברת שכבר אכלה א"כ איך אוכלת גבי לא ידעה. ועי' קר"א שם (הו"ד לעי' שם) שכי' ליישב שיש ב' דינים בדין משתמרת לביאה פסולה: א' - שמעשה הקידושין באיסור פוסלים וזה למד מק"ו מקידושי זר ע"ש, וב' - דעצם הנשואין פוסלין, ובלא ידעה אין קידושין בעבירה שהרי בשעת הקידושין לא היה הביאה פסולה, וע"כ שיש רק הדין השני וזה לא למד מק"ו ול"צ להיות מאכילה במק"א לר"א ור"ש ע"ש.

והראשונים שלא כי' תי' הקר"א ע"כ ס"ל שהכל למד מק"ו, ולעי' שם ביארנו בזה שלמדו מק"ו דרשות המשתמרת לביאה פסולה מוציאה מרשות המאכילה תרומה, מרשות זרות שמוציאה מרשות אביי ע"י קידושין, וכ"ש שאין הרשות מאכילה בתרומה. ובתוס' שם כי' לגבי סברת כבר אכלה, דכיון שתחילת הנשואין היו בהיתר כאילו שזה עדיין קיים, וביארנו לעי' שם עפ"י הנ"ל, שהרי מה שהנשואין אינו מאכילה הוא גריעותא בנשואין.

[ויש לפלפל במחלו' ר"א ור"י, דר"א ס"ל דאש"כ אוכלת מצד עצמה ג"כ (מדין כל טהור בביתך כמש"כ לעי' דף ס"ז ע"ב, והתוס' כי' שם שזה אסמכתא), וא"כ ע"כ פסול משתמרת הוא פסול בעצם (ועי' תוס' חד מקמאי לעי' שם שכי' דהו"ל כאילו נבעלה), ולענין זה ל"מ שכבר אכלה (ככל נבעלה לפסול תחת בעלה כהן דנפסלת), ולכך לא חילק ר"א כמו שאמר ר"י דשם פקע קנינו, והבן].

דף ע"ו ע"א

רש"י בד"ה כהן - "כהן כשר אסור בגיורת ומשוחררת משום זונה שנבעלה מקודם". עי' גלה"ש שציין לד' התוס' לעי' דף ס"א ע"א בד"ה אין זונה, דמבואר שם דשם זונה דגיורת אינו מחמת חשש שנבעלה אלא היא זונה בעצם כיון שבא מעם שטופי זימה. והערל"נ לעי' דף ס' ע"ב (הו"ד לעי' שם, וע"ש מש"כ בשם המ"מ) כי' בדעת רש"י שם דאיסור פחותה מב"ג משום זונה הוא כדעת התוס' הנ"ל והרמב"ם שהיא בעצם בחזקת זונה, ואילו בדבריו בדף ס"א ע"א ובע"ב שם משמע שהאיסור הוא דחיישינן שנבעלה. עי' מש"כ בזה לעי' שם.

לאו בקדושת' קאי - יעוין במאירי שכי' דא"י לכל דבר כהונה כ"א לענין יוחסין. וכע"ז מבואר בב"מ סי' ה' ע"ש. ועי' קר"א שהביא בשם הח"מ דגם לענין ליטמא למתים נאמר ד"ז, וע"ש שפלפל בזה וחולק עליו.

פצ"ד ישראל מותר בנתינה - בגמ' הביאו רא"י מזה דלאו בקדושי קאי. ובראשונים כי' דהכי קי"ל כיון דרבא שדחה ראית ר' ששת חזר בו וס"ל דאיסור לא תתחתן דנתינה הוא רק בגירותן והוא משום קדושה, ולכן כיון

הערות ומראה מקומות פרק הערל

דפצ"ד ישראל מותר בנתינה ה"ה דפצ"ד כהן מותר בגיורת. ועוד כ' דלפ"ז ה"ה דמותר בממזרת, שהרי איסור ממזרת הוא ודאי משום קדושה (ואי משום איסור הממזרת בפצ"ד, ג"ז מותר כמו שנתנה מותרת בפצ"ד וממזר אע"פ שנתגיירה ומחויבת במצוות, וע"כ הטעם בזה דכל האסור לקהל אינם בכלל קהל, וה"ה פצ"ד).

ועוד הביאו שם ד' הרמב"ם רפט"ז אי"ב שכ' דפצ"ד כהן מותר בגיורת, וה"ה דפצ"ד ישראל מותר בנתינה, אבל בממזרת אסור שלא התירו כ"א בנתינה שזה מדבריהם משא"כ ממזרות שזה איסור דאורייתא. ומק' בזה שם (וכ"ה הראב"ד בהשגות שם) דאיסור גיורת לכהן הוא ג"כ מדאורייתא והתירו, ומ"ש ממזרת.

ועוד הק' הרשב"א דהא גופא מנ"ל להרמב"ם לפסוק דפצ"ד כהן מותר בגיורת, והלא בגמ' מבואר שראית ר' ששת לפשוט דין זה הוא רק לפי מסקנא דרבא כאן שלא תתחתן הוא בגירות כנ"ל, ואילו מתו"ד הרמב"ם עצמו הנ"ל מבואר דס"ל דנתינה אסור רק מדרבנן, וכ"כ להדיא פ"ב הכ"ב דנתינה אסורה רק מדרבנן משום דלא תתחתן הוא רק בגיותן (ורק יהושע ודוד גזר עליהם כמש"כ בגמ' להלן דף ע"ט ע"א, וכן פרש"י שם ובר"פ אלו נערות שגזרו עליהם משום יוחסין, ובתוס' וש"ר הק' בזה מד' הגמ' כאן ממסקנת רבא דאיסור חתנות הוא בגירות, וכ' דלעולם אסורים כבר מדאורייתא, וגזרו עליהם רק עבדות ע"ש, ונעיין עוד בזה להלן שם). ושי' הבעה"מ כאן הוא דבאמת לא איפשטא האיבעי, ולכתחילה פצ"ד כהן אסור בגיורת. וע"ע במהרש"א.

שם - ועי' מ"מ שם שכ' דס"ל להרמב"ם דכיון דכבר פשט ר' ששת האיבעי להיתירא גבי פצ"ד כהן לגיורת, הכי קי"ל אע"פ שאין ראיתו קיים, אחרי שאין חולקים עליו בזה (וע"ע בבהגר"א אבהע"ז ריש סי' ה' ובב"מ שם), ואעפ"כ ס"ל דאין ללמוד היתר ממזרות מהיתר גיורת לכהונה דאין איסורו שוה בכל, ועוד דאיסור גיורת אינו מפורש בתורה (וכוונתו בזה כדבריו פ"ח שם ה"ג, הו"ד לעי' דף סי' ע"ב, בד' הרמב"ם שם דקרא דחזקאל "כי אם בתולות מזרע ישראל" מגלה על איסור זונה בגיורת (כמש"כ לעי' שם בד' הרמב"ם והתוס' דף ס"א ע"א, וכ"כ הריטב"א שם), וע"ע בנו"כ אבהע"ז רס"י ה' דנחלקו בדין שאר איסורי כהונה כגון גרושה או זונה ממש דשויים בכל, אבל זה מפורש בקרא. וע"ע בקר"א שכ' באו"א דקדושת כהונה חמירא משל ישראל ולכן אין רא"י מאיסורי כהונה לאיסור ממזרות. וע"ע בערלי"ג בזה.

ובמ"מ שם כ' עוד דמקור ד' הרמב"ם הוא ממש"כ במתני' היתר פצ"ד רק בגיורת ולא כ' בשאר פסולי קהל. וע"ש בהשגת הראב"ד שכבר דחה בזה דמתני' כ' ההיתר בגיורת כשרה שזה חידוש יותר מצד איסור פצ"ד עצמו ע"ש, ומביא שם רא"י דלא כד' הרמב"ם ממש"כ בסיפא דמתני' ואינו אסור אלא מלבא בקהל. ודבריהם צ"ע שהרי בגמ' בע"ב מבואר דכיון דמשמע כך ומשמע כך ליכא למשמע מיני. וע"ע בקר"א שכ' לבאר בד' הרמב"ם באו"א דאע"ג דכבר פשט ר' ששת כאן אי"ז קיים למסקנא כנ"ל, ומקור ד' הרמב"ם הוא מסוגיא דלעי' דף נ"ז ע"א, ע"ש. וע"ע מש"כ בזה במשנת ר"א סי' כ"ג ואיכמ"ל.

והא לא מקבלים גרים בימי דוד וכו' - והנה בגמ' לעי' כ"ד ע"ב נחלקו אם בדיעבד חל הגירות כה"ג שהיה לשם דבר אחר, ע"ש. ועי' ערלי"ג שכ' דאה"נ וכוונת הגמ' כאן הוא שתלוי במחלו' ההוא שם. וראיתי בהג' הגר"א יפהן זצ"ל שהביא אגרות משה אבהע"ז ח"ב תשו' ד' שכ' דגר שהתגייר ע"ד חתנות אסורה, חסר בעצם קבלת המצוות שלו כיון שלא קיבל עליו לקיים כל המצוות, והק' ע"ז דא"כ איך חל גירותו של בת פרעה כיון דשלא כדין נשאה כד' הראשונים בע"ב (ולהלן נבאר דיתכן שהיה כד"ן), ואולי י"ל שלא גיירה ע"ד לינשא לו, ואפי' אם הוא היה בדעתו לכך לא גילה לה, וכה"ג אין רא"י שלא קבלה כל המצוות.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

דף ע"ו ע"ב

תוד"ה ותיפוק - "ונראה דפריך דהאיך נשאה שלמה". עיי' תו"י שהוסיף דאילו לא גיירה היתה מותרת מדאורייתא דלא שייך איסור מצרית בגיותן, ובשאר נכריות אין איסור דאורייתא כ"א גזירת נשג"ז מב"ד של חשמונאים ובצנעה אין דין קנאין פוגעים בו. וכע"ז מבואר בתוס' לעי' דף ט"ז ע"ב ובדף מ"ה ע"א, וע"ע מה שהבאנו בע"ב שם בשם המרדכי בפי החולץ שם והקובע"ע בסי' ל"ו אות ה' - ו' אם יש איסור בנכרית בצנעה. וע"ע קובע"ע סי' ס"ד אות ו' שהק' מאסתר שכי' בגמ' בפרהסי' הוי (ואולי יש לחלק בזה בין דין יהרג ואל יעבור לבין דין קנאין פוגעים בו).

ובש"ר כ' לפרש הקו' דמסתמא שלמה לא גיירה כיון דבין כך לא ירוויח בזה, שהרי היא עדיין אסורה עליו. והרשב"א הק' ע"ז דמ"מ הרוויח דבגויתה אין הבנים מתייחסים אחריו והו"ל כאילו מוליד לע"ז. ומכח זה פי' שם שהק' על עצם מעשה של שלמה איך עשה כן באיסור, ומת' הגמ' דלעולם לא גיירה ובין כך שלא כדין עשה. ולפי"ד התוס' ותו"י הנ"ל למסקנא דלא גיירה אי"כ איסור כלל, וא"צ לוי' שעשה שלא כדין. ועיי' ערל"נ שתי' בזה עפ"ד הרמב"ם הידועים דכל חייבי לאווין אין לוקים עליהם אא"כ קידש, ולפי"ז א"ש כפשוטו דכיון שלא התחתן עמה אי"כ איסור כלל.

וילבש שאול את דוד מדיו כמדתו - עיי' מהרש"א בחי' אגדות דמפרש דמדיו הולך על שאול שנתן לו לבושו ונעשה נס ונהי' כמדתו של דוד, וזהו סימן המלכות. וכ"כ רש"י בשמואל שם.

דרכו של איש לקדם וכו' - עיי' רשב"א שהק' דמש"כ על דבר אשר לא קדמו אתכם וכו' אי"ז טעם כ"א על עמון, אבל על מואב כ' בתורה טעם אחר על אשר שכרו עליך בלעם וכו' וכאן מדובר במואב. ותי' הרשב"א דכיון דאיסור עמון ומואב כ' ביחד פשוט הוא שדיניהם שווים. וכ"כ הרמב"ן בפי' עה"ת שם, והוכיח כן שהרי מבואר בדברים פ"ב דבני מואב קדמו אותם בלחם ומים. ועיי' ערל"נ שכי' לדחות ראי' זו, שהרי י"ל דרק מקצתם קדמו (וכיע"ז כ' במאירי כאן ובפי' הריב"א עה"ת), ולעולם גם טעמא דאשר לא קדמו שייך במואב, וכיון שאין דרכו של אשה לקדם נקבות מותרות, דלא שייך בהם שני הטעמים.

[ובראשונים הובא ד' הירושלמי שכי' דמואב י"ל ג"כ שאין דרכו של אשה לשכור, וברשב"א הק' ע"ז דא"כ מה מק' הגמ' היה להם לקדם נשים וכו' כיון שכאן נוגע מואב ולא עמון ואין דרכו של אשה לשכור כלל.]

דף ע"ז ע"א

כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי וכו' - עיי' חי' הגרי"ז עה"ת בס' רות שהק' מה הוסיף עמשא במה שאמר כך מקובלני וכו', והלא מכח סברתם רצו להכריז עליו שהוא פסול. ומביא שם ד' רש"י במה שאמר הגואל פן אשחית את נחלתי, ופרש"י לתת פגם בזרעי וטעה בעמוני ולא עמונית. והק' ע"ז הגרי"ז למה אמר על זרעו ולא אמר בפשיטות שהוא מעשה איסור. ועוד הק' שם דכבר נפסק הדבר ע"י בועז שם שהרי רואים שנשאה ברבים שכי' ויקח עשרה אנשים (ובועז היה שופט בימיו), וא"כ איך הקשה דואג קושיות לעקור הפסק של בועז.

ומת' הגרי"ז דרק מה שנדרש ב"ג מדות יכול ב"ד שלאחריו לחזור ולדון בו ולסתור הפסק, משא"כ הלכה למשה מסיני שאין לערר אחריו (וע"ע בתוס' בע"ב בזה), וזהו מה שהוסיף עמשא שזה הל"מ ולכן אין להתיחס לקושיות של דואג כלל, אבל עד שבא עמשא ואמר כן חשבו שזה נדרש ע"י י"ג מדות ואפשר לסתור פסקו של בועז. ובד"ז טעה גם הגואל ולכך אמר פן אשחית את נחלתי, דאע"ג דבועז פסק היום להיתר, מ"מ אולי למחרת יעמוד ב"ד אחר ויחלקו בזה ויפסלו את זרעו, וזה טעות דבאמת ד"ז הל"מ ואין לערר אחריו כנ"ל.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ועי' מהרש"א בחי' אגדות כאן שהק' ג"כ קו' הנ"ל, וכי' ג"כ שזה הל"מ. רק שכי' מהלך אחר לענין חשש הגואל ובמה שלא הלכו אחר פסקו של בועז, די"ל דבועז נשאה מדין יבום שהיה נהוג בימיהם יבום גם בקרובים (כדי' הרמב"ן הידועים בפי' וישב, ועי' מש"כ לעיל דף נ"ה ע"א בשם הרשב"א להלן דף צ"ח ע"א שזה היה בגדר מצוה קיומית וג"ז דוחה ערוה, וע"ע בזה בקובה"ע רס"י נ"א), ולכן למסקנת הגמ' לעי' דף כ' ע"ב דחיי"ל מתיבמות מדאורייתא מדין עדל"ת, ורק מדרבנן גזרו ביאה ראשונה אטו שני, א"כ י"ל שבועז יבם אע"פ שהיתה אסורה עליו בלאו (והביא שם שבועז מת אחר ביאה ראשונה) וכך רצה מהגואל (אולי שיגרשנה אחר ביאה ראשונה), ולכן חשש הגואל דוקא לזרעו דמ"מ אם יולד מביאה זו הדין הוא הלך אחר פגום שבהם והזרע פסול. ובזה מובן גם מה שדנו בזה בימי דואג ושאלו ולא סמכו על פסקו של בועז בזמנו, שהרי זה היה רק מדין יבום כנ"ל.

[ועי' ערל"י שהעיר דע"כ אי"ז כדי' התוס' לעי' דף כ' ע"ב ד"ה אטו שכי' דכה"ג דעדל"ת גם סוף ביאה אסור, וא"כ שוב צ"ב מדוע חשש הגואל לזרעו והרי אין אשה מתעברת מהעראה בלבד, ועוד דלמעשה רות נתעברה מבוועז, וע"כ שגמר ביאתו].

כל כבודה בת מלך פנימה - עי' מהרש"ל שהק' דודאי אין עמוניות צנועות כמו בנות מלכים, ועוד דא"כ שכן דרך כל אשה מה מעליותא של שרה אמנו שעשתה כך. ע"ש שתי' דבנות ישראל לא היו יוצאות לקבל הלחם ומים. ועוד יש להעיר מדוע לא חשבו גם אבנר ואנשי ביה"מ שם על תי' זה. ועוד דלפ"ד הגרי"ז ומהרש"א הנ"ל שזה הל"מ, מדוע שאלו ע"ז בגמ' מ"מ קשיא.

ואולי י"ל ששאלו רק בגדר תורה היא וללמוד אני צריך, וע"ז תירצו מה שתירצו. ולכן עד שבא עמשא לא אמרו ד"ז מפני שאינו טעם המכריע אלא הל"מ מגלה על טעם זה. ועי' ערל"י בע"א שכי' דאבנר ובני ביה"מ שתקו משום כבוד המלכות, שהרי כי' בשמואל פ"כ פסוק ל' בן נעות המרדות, שאמו של יונתן היתה יצאנית שרדפה אחריו במעשה דבנות שילה, ולכך לא רצו לומר טעם כל כבודה שחששו שיפגום בכבודו.

רש"י ד"ה דהא שמואל - "ומילתא דעבידא לגלויי היא ולא משקר בה". עי' ריטב"א שחולק ע"ז וכי' דאין זה חשש משקר כ"א בדדמי, וכל זמן שרבו חי התלמיד מדקדק ואינו אומר בדדמי.

תוד"ה כתנאי - "וא"ת לר"י תק' ואור"י דגבי עמוני ומואבי היה לו לקצר". עי' מהרש"א חי' אגדות שכי' דזה דוחק, שהרי אבנר ואנשי ביהמ"ד לא אמרו כן. וכי' לפרש באור"א דר' יהודה לא כוון לדרשת עצמו של עמוני ולא עמונית, אלא הל"מ כמו שאמר עמשא כנ"ל. [וע"ע מש"כ בתו"י ורמב"ן, ובערל"י כי' דתוס' לא פי' כן משום שתלוי בפי' פירושי רש"י בזה בע"ב ע"ש].

דיליף מכ"ג באלמנה - יש לחקור אם העמונית מתחללת לכהונה, שהרי אע"פ שנתרבה פסולי קהל דחיי"ל מוכי תהי' לאיש זר, אמנם אי"ז כ"א בבת ישראל שאסורה לו משא"כ בהו"א דמימרא דר"י כאן שאין איסור כלל לינשא לעמוני למ"ד קהל גרים לא איקרי קהל כדמבואר. ולכאורה עכצ"ל שנפסלת לכהונה, דאל"כ אין ללמוד פסול בתה מאלמנה לכ"ג, דאיכא למיפרך מה לאלמנה לכ"ג שכן היא עצמה מתחללת.

וכ"מ בקובה"ע סי' מ"ד (הו"ד לעי' בר"פ ובר"פ הבע"י) דגדרי פסול לכהונה אינו תלוי באיסור אלא הפסול פוסל ע"ש, וא"כ ה"ה עמוני בגיורת פוסלתה אע"ג דאינה אסורה לו כיון דמ"מ הוא מפסולי קהל. אמנם יל"ע בזה, שהרי בגמ' לעי' דף ס"ט ע"א מבואר דגדר פסול לכהונה דכי תהי' לאיש זר למד מאלמנה לכ"ג מה אלמנה ביאתה בעבירה וכו' ע"ש, ובקובה"ע שם דחק בזה ע"ד הנ"ל שהכוונה בזה דעכ"פ באופן אחר אסור בה ומה"ט נחשב פסול לה, אבל בעמוני אם קהל גרים ל"ה קהל אינה אסורה לו כלל ואי"ז פסול לה. וע"ע בזה בסמוך.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

רש"י בד"ה מכ"ג באלמנה - "דהואיל ואין ראוי בה בתו חללה ופסולה לכהונה". כוונתו שזה צד השווה בין המלמד והלמד שאין הבעל ראוי בה ולכן י"ל דמה"ט פוסל בתה לכהונה. וצל"ע במה אין עמוני ראוי בעמונית והלא מותרים הם זה בזה כדמבואר בגמ' שאין ביאתו בעבירה. וצ"ל דמ"מ הוא מפסולי הקהל והיא אינה מפסולי קהל כמש"כ למעלה דמה"ט הוא פוסלתה לכהונה. [וע"ע רש"י להלן דף ע"ח ע"ב ד"ה מאי פגום שכי דאין עמונית נחשבת פגום כלל, וע"ע מש"כ בכ"ז להלן דף ע"ח ע"א].

תוד"ה מכ"ג באלמנה - "תימה דמייתי לר' יוסי האי דינא דכ"ג באלמנה וחלל וכו' והו"ל לאתווי דינא דדאין מיני ר' יהודה וכו' וי"ל דקסבר ר' יוסי כיון דבת מצרי". במהרש"א תמה שלא תירצו קושיתם שהרי הגמ' אמרה כן ולא ר' יוסי עצמו, וא"כ צ"ב מנ"ל לגמ' שר' יוסי חולק על ר' יהודה בזה. וע"ש תי' שסמכו דבריהם על מש"כ בגמ' לעי' דף ס"ט ע"א דר' יוסי ס"ל דאין ביאת מצרי שני פוסל, ולא למד מק"ו ההוא דחלל ומצרי ראשון. וצל"ע בדבריו שהרי מד' התוס' בסו"ד מבואר שאין ללמוד פסול האשה מק"ו, משום שאין חללה כ"א מאיסורי כהונה, כמש"כ התוס' להדיא לעי' דף ט"ו ע"ב בד"ה מה ודף מ"ד ע"ב בד"ה שכן, וצ"ע.

דף ע"ז ע"ב

כי אם בתולה מעמיו להביא גיורת מכנה - עי' ריטב"א שהעיר שגיורת מכנה ל"צ קרא שהרי אין מקור לפסול אותה כדמבואר בגמ'. ומת' דקרא אסמכתא בעלמא. וע"ש שכי עוד דלר' זכאי צריך קרא לפסול מבי' עממין מדיוקא, וצל"ע בזה דע"ז יש לימוד מאלמנה כדמבואר בגמ' ולמ"ל קרא. ואולי י"ל דמילתא דאתי בק"ו טרח וכתב לה קרא.

תוד"ה מצרי שני - "ואור"י דאתי מחלל דחיי"ע". עי' מהרש"א שהק' דבכ"מ אמרי' לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, ות"י דכאן הוי רק גילוי מילתא בעלמא שגם מצרי בכלל ב' עממין. ועי' קר"א שכי דבלא"ה אי"ז שייך כאן, דמ"מ יש פירכא מכח הקולא ולכך אין ללמוד החומרא.

בד"ה מחלל דחיי"ע - "הק' הריב"ם מ"מ איכא למיפרך וכו' ות"י דשמא חללה הבא מכח חיי"ע אינו אלא עשה". עי' מל"מ רפ"ט אי"ב שחוקר לפ"ז איך הדין בזונה מחיי"ע (למ"ד יש זונה מחיי"ע), וכי דא"ז משמע בסתימת לשון הרמב"ם. וע"ש עוד שהק' מד' הגמ' לעי' דף ס"ט ע"א שמחפשים חיי"ע לר"ע ולא אמרו חללה דחיי"ע, ע"ש מה שתי. וע"ע בעלר"נ.

בד"ה הלכה - עי' מהדו"ב דמה שאמרו לו אם הלכה נקבל היינו הל"מ ופשוט.

דף ע"ח ע"א

מצרי שני במה יטהר - בראשונים הק' דה"ה שיש להק' היכי משכח"ל דורות בעמוני למ"ד קהל גרים לא איקרי קהל (ובתורה כ' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה'). ומת' דמשכח"ל כשנשא ממזרת דשניהם איסורי קהל ומותרים זל"ז שאינם בכלל קהל כדמבואר בסוגיין. ומה שלא העמידו גם דורות דמצרי בזה, היינו משום דבמצרי קאמר קרא דור שלישי יבא להם וכו', דהיינו שיהיו מותרים וע"י ממזרת אינם כשרים ופשוט הוא.

תוד"ה מצרי שני - "וא"ת וישא נתינה לר' יוחנן דבתר דידה שדינן ל"י וכו' וי"ל דהא ר"י ס"ל כאידך ר"י וכו' דבתר דידה שדינן ליה". כוונתם מבואר דכיון דבתר דידה שדינן ל"י עדיין לא משכח"ל דור שלישי דמותר בקהל. ובטו"א מגילה דף י"ד ע"ב (הובא בגלשה"ס) הוכיח מד' התוס' כאן כשי' הסוברים דז' עממין איתנהו בלא תתחתן לדורות, והק' בזה דעדיין תק' קו' התוס' לפי שי' הראשונים דס"ל דאין איסור לא תתחתן נוהג לדורות כ"א לגר עצמו (וע"ע בזה לעי' דף נ"ט ע"א), דא"כ משכח"ל דור שלישי דמותר ע"י נתינה. וכ"ה הקר"א.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ומת' שם בפשיטות דעדיין אייז מיישב קו' הגמ' במה יטהר, שהרי אע"פ שהבנים מותרים ע"י נתינה לשי' אלו, אבל אייז מחמת היותם דור שלישי שהרי אפי' בדור שני היו מותרים ע"י נתינה. וכע"ז כי ברשב"א לענין שפחה ע"ש (וע"ע ערל"נ ואוי"ש פ"ב אי"ב). ובקר"א כי ליישב בזה דשי' הנ"ל יפרשו דר"י ס"ל כהו"א דרבא לעי' דבגיותן איתנהו באיסור חתנות, ולכן לא משכח"ל ליטהר ע"י נתינה, וכ"כ בב"מ ס"י ד' סק"ו. וע"ע להלן.

רש"י ד"ה להם הלך אחר פסולן - "כגון מצרי שנשא ישראלית או ישראל שנשא מצרית". עי' מהרש"א שכי' דרש"י דקדק לומר כן ולא פי' מצרי ראשון במצרית שני' או להיפך, משום דפליגי בזה בגמ' רבב"ח ור' דימי אליבא דר' יוחנן אם בתר ידידי שדינן לי' או בתר דידה.

ומציין המהרש"א שם לדי' רש"י קידושין דף ס"ז ע"א בד"ה בנה שלישי שכי' לבאר הצד דכה"ג ל"א הלך אחר פסולן, כיון דשניהם מצריים ואין עבירה, ובמתני' שם מבואר הכלל בזה, כ"מ שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר (ובאחרונים דנו אם זה מטעם למשפחותם לבית אבותם). וכע"ז כי בראשונים כאן. [ויעוין עוד ברש"י לעי' דף ע"ו ע"ב בד"ה אשיא שכי' דין הלך אחר פסולו גם במצרי ומצרית, וע"ע להלן מה שיש ליישב בזה עפ"ד הגר"א בדעת הרמב"ם דלמסקנא רבינא חולק].

ור' דימי אליבא דר"י ס"ל ג"כ דמסברא בתר ידידי שדינן לי' וכנ"ל, אלא שלמד מקרא דאשר יולדו הכתוב תלאו בלידה כמש"כ בגמ' כאן, וכ"כ רש"י שם וכ"כ בש"ר כאן. ועי' אב"מ ס"י ד' אות א' מש"כ ליישב קו' טו"א הנ"ל הנ"ל, ומתו"ד מבואר דלר' דימי דין בתר דידה שתלאו הכתוב בלידה, מפקיע גם את דין הלך אחר פסולן (דהיינו באופן שיש עבירה או בשני עממין כמו שנבאר) כמו שזה מפקיע דין למשפחותם.

אמנם יעוין בתוס' בקידושין שם שתמה על ד' רש"י שם הנ"ל, מד' הגמ' בע"ב כאן דרבינא אמר בשם ר' יוחנן דגם בעמוני ומצרית אמרינן הלך אחר פסולם, והרי שם אין עבירה ואעפ"כ לא אזלינן בתר הזכר. ומכח זה כי התוס' שם הגדר בזה דבשני עממין הלך אחר פסולן. וע"ע להלן בסמוך בשם הגר"א קוטלר זצוק"ל בביאור חילוק זה. [וע"ע להלן מה שיש ליישב בקו' התוס' עפ"ד הגר"א בדעת הרמב"ם שרבינא חולק על הנ"ל. וע"ע תו"י כאן שכי' ג"כ לשון עם א', וצ"ע אם יש לדחות דכוונתו שאין עבירה כד' ש"ר הנ"ל].

אמנם שכשתעיין בדי' רש"י שם בסו"ד שכי' שבמצרי ומצרית לא שייך דרשא ד"להם אחר פסולן", משום דשניהם בכלל "להם" ולא שייך למעט מ"להם" כ"א מצרי בלאו מצרי (וכ"כ במהרש"א). ומבואר מזה דל"צ עבירה לדין הלך אחר פסולן, אלא כל שא' אינו מצרי אמרינן "להם" אחר פסולן, והיינו כד' התוס' הנ"ל דב' עממין בלבד הולכים אחר הפסול. ואולי י"ל דמש"כ רש"י והראשונים תנאי דיש עבירה, היינו רק מצד דין למשפחותם לבית אבותם, שזה רק כשאין עבירה כלשונו שם (וצ"ב לפ"ז מה ס"ל לתוס' שם בזה), וצ"ע.

שם - והנה בתוס' (הו"ד לעי') תלו שם דין מצרי בנתינה במחלו' רבב"ח ור' דימי אליבא דר"י, אם בתר ידידי שדינן לי'. ובתוהרא"ש כי בזה דבלא"ה לכו"ע הולד פסול מדין הלך אחר פסולן כיון שהם מב' עממין, הרי דס"ל כד' התוס' בקידושין הנ"ל. וכבר העיר בפנ"י בקידושין שם דנמצא ד' התוס' סתרי אהדדי.

ובאב"מ ס"י ד' אות ח' כי ליישב בזה, שהתוס' כאן כי כנ"ל רק על הצד דמצרית מותרת (עיין חשבון בפשט הגמ' למעלה), דא"כ ודאי לא דרשינן "להם הלך אחר פסולן" במצרי, שהרי לדידי' תמיד הפסול בזכר ותיפוק"ל מדין למשפחותם. וע"ש עוד שכי' דאם למדין מממזר שכי' בו "לו אחר פסולו" א"כ ד"ז רק במקום שיש עבירה, משא"כ להם דמצרי שאי"ב עבירה כ"כ דאינו אלא עשה. וצ"ע בזה שהרי בגמ' עביד צריכותא ביניהם וצ"ע.

ובאב"מ שם הביא עוד קו' הפנ"י שם מגר שנשא ממזרת דאע"ג דאין עבירה הולכים אחר הפסול והולד ממזר. ות"י שם עפ"ד הנ"ל דאחרי גילוי הפסוק של "להם הלך אחר פסולן" דמצרי, שוב נלמד גם לפסוק של "לו

הערות ומראה מקומות פרק הערל

הלך אחר פסולו" דממזר דל"צ עבירה. ולפ"ד הנ"ל א"ש, דלעולם אין כוונתם לוי שהולכים אחר הפסול מחמת עבירה (אלא קרינן ב"י להם כיון שהוא מעם אחר, ומש"כ יש עבירה היינו דמה"ט לא שייך למשפחותם) וצל"ע.

הו"א מצרית מעוברת שנתגיירה היא ובנה חד וכו' - כ' רחמנא אשר יולדו. בתוס' מבואר שהחידוש בזה דאע"ג דהולד עצמו היתה הורתו שלא בקדושה והוא גר מצרי, עדיין נחשב דור שני ע"י הלידה. ועי' משנת ר"א סי' כ"ד אות ד' - ו' שהוכיח מדין זה דדין דורות אינו תלוי במרחק ממקור הפסול, שהרי כאן הר"ה פסול בעצמו אלא זה דין מתיר חדש ע"ש. וכע"ז כ' באב"מ שם סק"ב בביאור ד' התוס' למ"ד עובר לאו ירך אמו ע"ש.

[ועי' חזו"א סוסי' ד' שכי' לבאר הו"א דגמ' בסמוך דטעמא דר' דימי דהולכים בתר דידה הוא משום עובר ירך אמו, ומבאר החזו"א דכיון דעובר ירך אמו הרי היה העובר מצרי אגב אמו, אלא שניתן הלכה לנחות דרגא ע"י הלידה ממשי"כ אשר יולדו כנ"ל, ומה"ט ע"כ שדינו כאמו ולא כאביו. ולפי הבנתו בדין זה לא מוכח כנ"ל].

ועוד כ' שם במשנת ר"א דדין הלך אחר פסולן אינו דין שהולד מתיחס אחרי הפסול, אלא זה דין שבא מן הפסול דינו כפסול. ובזה מבאר שם מש"כ התוס' בקידושין והתורה"ש כאן הנ"ל לחלק בין עם א' לב' עממין, שהרי בעם א' הר"ה בא מאותו פסול משני הצדדים ורק דנין איזו דור הוא, ובזה ל"ש דין הלך אחר הפסול שאין היתר דורות מחמת קלישות הפסול כנ"ל אלא זה היתר בפני"ע, ובזה פליגי אליבא דר"י אם אזלינן בתר ידי".

ועוד מבאר בזה שם, בד' התוס' בקידושין דף ס"ח ע"ב ד"ה ולדה שכי' דגם בשפחה דין הלך אחר פסולן, ולהנ"ל היינו משום שדין ולדה כמותה הוא ג"כ מכח הפסול ולא מכח חוסר התייחסות. וע"ע קובה"ע סי' מ"ד אות ד' שמסתפק בדין עכו"ם הבא על עמונית דכיון שהולד מתיחס אחרי' אולי דינו כעמוני, ולהנ"ל אינו כן שהרי עמונית אינה פסולה כלל. ואולי י"ל דהיתר עמונית הוא רק אחרי שנתגיירה וצ"ע. וע"ע בקונטרס בסוף הספר חי' ר' שמואל יבמות שמבאר ענין זה בהרחבה. וע"ע אחיעזר חיו"ד סי' כ"ט.

אשר יולדו הכתוב תלאו בלידה - מבואר בגמ' טעמא דר' דימי אליבא דר"י מדרשא ובלא"ה הוה אזלינן בתר ידיה כנ"ל. ועי' מהרש"א בתוד"ה מצרי שני שהק' ע"ד שם שדנו אם בתר ידי' אזלינן או בתר דידה, ושם מדבר ע"ד ר"י שאמר אי לאו דאמר ר' יהודה הכתוב תלאן בלידה. ע"ש תי' ובק"ר.

ויש לפרש ד' המהרש"א שם שהתוס' למדו בד' ר' יהודה שדרשת הכתוב תלאן בלידה הוא דרשא מיוחדת דנקבות אסורות, דמשמע כל הנולד כמש"כ רש"י בפ"י ראשון לעי' דף ע"ז ע"ב. אבל לפי השני ברש"י שם הלימוד הוא מכח זה דבתר דידה שדינן לה, וע"כ מצרית אסורה, וא"כ ל"ש לוי' כדי המהרש"א הנ"ל, שהרי אם דרשינן כן לענין בתר דידה ע"כ דמצרית אסורה.

ועי' מש"כ בערל"י (הו"ד לעי' דף ע"ז ע"א) במש"כ תו"י ע"ד התוס' ד"ה כתנאי שם ליישב קו' דואג האדומי דא"כ נימא מצרי ולא מצרית, ותי' התו"י שהכתוב תלאן בלידה, וכי' בערל"י דמה"ט התוס' לא כ"כ משום שפירשו כפי' שני ברש"י הנ"ל דלימוד דר' יהודה שמצרית אסורה הוא מכח דרשת ר' דימי כאן, וא"כ עדיין ק' לפי רבב"ח. וצ"ע בעצם פ"י שני שברש"י הנ"ל שא"כ רבב"ח כתנאי.

ונראה הסברא בזה דד"ז דנקבות מותרים הוא משום שאין פסול בנקבות כלל, ואין היתר נקבות דין בזיווג דזיווג עם פסול באופן זה מותר. וראי' לזה מד' רש"י להלן בע"ב בד"ה מאי פגום דעמונית אינה פגומה כלל ע"ש. וע"ע כע"ז בתוד"ה הו"א. וע"ע מש"כ בזה לעי' דף ע"ו ע"א במש"כ רש"י שם בד"ה מכ"ג באלמנה דעמוני אינו ראוי לעמונית, ובמה דלא פריך שם מה לכ"ג שכן היא מתחללת.

כי אתא ר' דימי אר"י מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שני - ברמב"ם פ"ב אי"ב ה"כ פסק דבין שני בראשונה ובין ראשון בשניה הולד שני. וע"ש במ"מ שכי' דפסק כר' דימי וס"ל דלר"ד לא אזלינן בתר דידה בלבד

הערות ומראה מקומות פרק הערל

אלא גם בתר ידידי, דצריך להיות שלישי מכל הצדדים. וכעייז כ' בקרי"א ובאב"מ סי' ד' סק"ו. וכי המ"מ שם דמבואר בד' רש"י והראשונים כאן דתלין לגמרי בדידה לר"ד ע"ש. וע"ש שכי דראיית הרמב"ם ממעשה דמנימין גר מצרי שנשא מצרית ראשונה והשיא בנו למצרית שני' כדי שיהא זרעו כשר, ולמה לא נשא שני' כדי שיהא בניו כשרים, אלא ע"כ דצריכים להיות שלישי משני הצדדים. ולש"ר צ"ל דמעשה שהיה כך היה.

ויעוין בבהגר"א שם שכי בטעמא דהרמב"ם דפסק כד' רבינא (בגמ' להלן בע"ב) נתגייירו הלך אחר פגום שבשניהם, ובגמ' מוקים לה בעמוני שנשא מצרית שאם הוא זכר וכו', והרמב"ם למד דרבינא חולק על ר' דימי ורבב"ח שדנו כאן אם אזלין בתר ידידה או בתר דידה (ודלא כד' התוס' בקידושין הנ"ל שמכח זה חלקו בין עם אחד לב' עממין). וכן מדייק שם בלשון הגמ'.

[וכבר רמזנו לעי' שיש ליישב בזה ש"י רש"י וש"ר מקו' התוס' הנ"ל שהק' מרבינא על דבריהם שהם אליבא דרבב"ח ור"ד, ולהנ"ל לק"מ דרבינא חולק (וכבר כתבנו שם דבלא"ה לק"מ). ועוד רמזנו שיש ליישב בזה ד' רש"י לעי' דף ע"ו ע"ב שכי שם דין הלך אחר פסולן גם במצרי ומצרית אע"פ ששניהם מעם א' ואין עבירה, ולהנ"ל א"ש די"ל שהרי המסקנא שם כרבינא וכמו שפסק הרמב"ם וצ"ע. וע"ע שעה"מ שם.]

אמאי א"צ טבילה - מבואר בגמ' דלמ"ד לאו ירך אמו הוי גירות עובר עצמו, ועי' מש"כ תוס' כתובות דף י"א ע"א בסוגיא דגר קטן ובאחרונים שם. וע"ע מה שביארנו בזה בסו"פ החולץ בסוגיא דגירות.

דף ע"ט ע"א

מוטב שתעקר אות א' מהתורה - עי' ריטב"א שכי דאייז עקירה ממש, שהרי ב"ד מענישים כפי ראות עיניהם יותר משורת הדין כמש"כ סנהדרין דף מ"ו ע"א, אלא הפי' הוא שלפי הנראה תעקר אות בתורה. [וכי שם מהלך לענין בנים לא יומתו על אבות, דלענין זה יל"פ ל' דלא יומתו, שהרי אות א' לא נחשב כיון שאינו נקרא.]

מיד נתוספו על ישראל מאה וחמישים אלף - הק' התוס' לעי' כ"ד ע"ב בד"ה לא שהרי לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה, ותי' שם דלעולם לא קבלם אלא מעצמם נתגייירו (והגירות חל בדיעבד כדמבואר שם). וכעייז כ' בש"ר כאן, אמנם הריטב"א תי' בזה שלא קבלו היינו משום שחוששין שכווננו לטובת עוה"ז (כמש"כ בגמ' לעיל דף ע"ו ע"ב גבי בת פרעה) אבל אלו קבלו משום שבאו מחמת קידוש שם שמים שהיה אז.

תוד"ה ונתינים - "בריש שמעתין פי' בקוני' וכו' ואין נר' לר"ת דמדאורייתא אסירי בלאו דלא תתחתן כדמסיק רבא לעי' דף ע"ו ע"א דבגירותן אית להו איסור חתנות". דעת בעה"מ והרמב"ם פי"ב אי"ב ה"א וה"כ (הו"ד לעי' שם) שלא נפסק הדבר כן שם, וכ"מ במ"מ וכס"מ שדעת הרמב"ם בגיותן אית להו איסור חתנות. ובראשונים שם כ' כד' התוס' כאן, וכ"כ במלחמות. אמנם יעוין בראשונים כאן לא כ' כפי' ר"ת משום שקבעו סוגיין על מתני' כאן דמייירי לענין איסור חתנות.

ועי' פנ"י רפ"ג דכתובות שכי דש"י רש"י שפסק דאיסור לא תתחתן הוא בגירותו, שהרי בסנהדרין דף נ"א ע"א בד"ה עכו"ם כ' שיש איסור לא תתחתן בנתינה (וכ"כ במכות דף י"ג ע"א), וצ"ל רק דס"ל דאין עוברים בלא תתחתן כ"א דרך אישות ולא דרך זנות כמש"כ בגמ' ע"ז דף ל"ו ע"ב לענין בגיותן (וכ"פ הרמב"ם שם), וע"ז גזר דוד איסור ביאה שיהא אסורים גם דרך זנות, ואילו מדאורייתא יש רק איסור חתנות.

וע"ש עוד מהלך בשם זקנו המגיני שלמה דס"ל לרש"י כשי' שהזכירו ש"ר (הובא גם במ"מ שם הכ"ב) דאיסור לא תתחתן אינו לדורות כ"א לאותו דור שמתגיייר. ויעוין שם שדן לפ"ז במש"כ רש"י כאן בד"ה מחוטב עציד, שאינם בכלל ישראל ומשמע שחסר בעצם הגירות, ע"ש בדבריו ובמאירי כאן, והדברים צ"ב. ומד' תוס' כאן ולעיל דף ע"ח ע"א בד"ה מצרי שני מבואר דאיסור נתינה הוא לדורות.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

דף ע"ט ע"ב

מתני' - אר"ע אני אפרש סריס אדם חולץ וכו' מפני שהיתה לו שעת הכושר - בגמ' מבואר מחלו' ר"ע ור"א בענין סריס אדם אם יש גזה"כ לגלות על היתר שעת הכושר כמש"כ רש"י. ומבואר בגמ' שהפסול בזה הוא משום שאינו בר הקמת שם, ובזה נחלקו אם מהני מה שהיה שעת הכושר שהיה בר הקמת שם. וע"ע בתוס' לעי' דף כ' ע"א שכי' דל"צ ביאה הראוי' להקמת שם, ומיעוט דסריס מיבום וחליצה הוא רק דצריך גברא הראוי. ובזה מובן יותר ענין שעת הכושר דע"ז הו"ל גברא בר הקמת שם.

וע"ע קובה"ע סי' ס' אות א' שהק' דבכ"מ מצאנו סברת שעת הכושר, ומדוע נחלקו ר"ע ור"א בזה כאן ולמ"ל לר"ע גזה"כ בזה. ומת' דכאן יש חידוש יותר מבכ"מ, שהרי שעת הכושר היה לפני זמן החיוב, דהיינו הנפילה, והסברא נותנת שזמן החיוב הוא הקובע את השם "בר הכי" וכה"ג לא מצאנו במקום אחר.

ועי' ריטב"א שהק' דגזה"כ זה נאמר גבי "בעל" סריס שהיה בר זרע בתחילה, משא"כ "יבם" סריס דמשעת נפילה לא היה בר זרע, ומשמע דכוונתו להק' כנ"ל שהנדון כאן הוא אם שעת הכושר שלא היה בשעת נפילה נחשב שעת הכושר, וע"ז הק' דאינו דומה ל"בעל" סריס כנ"ל. ויל"ע בזה שהרי באוקימתא דרבה מבואר דפליגי בכה"ג שנפל ואח"כ נפצע, ולהנ"ל כה"ג אמרי' סברת שעת הכושר לכו"ע, ועוד שיש גורסים כאן רבא (עי' רשב"א לעי' דף מ"א ע"א) וא"כ למה אמר רבא עצמו גזה"כ שאין לך אשה שכשרה וכו' והלא בלא"ה פשוט בכ"מ סברת שעת הכושר.

וע"ע בקובה"ע שם שכי' דסברת ר"א דסריס חמה יש לו רפואה, היינו כנ"ל דמה"ט נחשב "בר הכי" ורק פומייהו הוא דכאיב להו, וכעין שכי' בגמ' ר"פ אלמנה לכ"ג דכל שבידו לתקן לא פקע ממנו דין זה לגמרי. וצ"ל דר"ע ס"ל דרפואה נחשב כמצב שמתחדש אח"כ אבל במצבו היום אינו נחשב בר הכי. [ועי' קרי"א אות ת' ואות א' שכי' לדייק בד' רש"י לעי' דף פ' ע"א בד"ה ת"ש דר"א מחדש רפואה זו, ור"ע לא ס"ל מהרפואה (ויל"ע בזה שהרי בסוף היה להם רפואה זו באלכסנדיא של מצרים וצ"ע).]

מכדי שמעינן לר"ע וכו' - עי' תוס' סוטה דף כ"ו ע"א ד"ה אשת סריס (הובא בהג' הגר"י פייק כאן) שמדייק בד' רש"י שם דגם השותה כוס עיקרין הוי בכלל פצ"ד ואסור בלאו, והק' עליו מנ"ל ד"ז. וע"ש ברש"י שכי' ראוי לדבר מד' גמ' כאן דאל"כ הו"ל לתרץ מתני' כאן בשתה כוס עיקרין. ובקר"א כאן דחה ראי' זו דמתני' סתמא קתני (שהרי יש סריס חמה שהיה לו שעת הכושר שמייבם גם לר"ע, וע"כ מתני' סתמא קתני וסתם סריס חמה אין לה שעת כושר) וסתם סריס אדם הוא ע"י מעשה.

וע"ע ערלי"נ שכי' לתלות ד"ז במחלו' רש"י ותוס' בד"ה ואידי, דרש"י ס"ל דמתני' נקט חולצין לר' יהושע משום שהוא פצ"ד וקהל גרים איקרי קהל ואסור לייבם, ולכן לפ"ד א"א להעמיד המשנה בסריס ע"י כוס אפי' אם זה מותר, ואילו התוס' פי' דנקט חולצין אגב אין חולצין אע"פ שמותר לייבם למ"ד קהל גרים לא איקרי קהל, ולפ"ד ה"ה דיל"פ כן בסריס אדם באופן המותר.

דיקא נמי דקתני וכו' - עי' מהרש"א שהק' דמבואר בתוד"ה א"ה שהגמ' ידעה גם בקו' דמש"כ חולצין לאשתו הוא ל"ד, ומותר ליבם אם ירצה ונקט חולצין אגב "הוא חולץ", וא"כ מה ראוי יש מעדותו דריב"ב לענין בעל סריס, ע"ש מש"כ לתרץ. ובק"ר כ' בזה דדוחק הוא, וע"ש מש"כ לתרץ עפ"ד הגמ' סוטה דף ו' ע"א במותר לה נאסרה באסור לה לכ"ש (וע"ע מהדו"ב וערלי"נ מש"כ בזה), ומביא שם ד' התוס' להלן דף פ"ד ע"ב בד"ה שייר דמבואר שם דל"א במותר לה נאסרה גבי פצ"ד ע"ש, ועי' מש"כ להלן שם.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

א"ל אבני וליתי איסור פצוע ולידחי עשה דיבום - מי לא תנן רג"א אם מיאנה וכו'. ברשב"א הק' דר"ג ס"ל אין זיקה ואנן קי"ל יש זיקה, וא"כ לענין זה אין ראוי משם שהרי למ"ד יש זיקה לא פקע זיקה ע"י קידושי אחותה (כדמבואר במתני' לעי' דף מ"א ע"א משום ר"י בן בתירא בשומר"י שקידש אחיו את אחותה). ומת' דע"י נשואין לכו"ע פקע זיקה. וכ"כ לעי' שם, וכ"מ בתוס' לעי' דף י"ח ע"ב ע"ש. והריטב"א שם וכאן חולק בזה וס"ל דאין לחלק בזה בין נשואין לקידושין, ועי' בדבריו כאן מש"כ ליישב סוגיא דהכא (וע"ש במגיה).

אמנם עדיין צ"ב דעת לרבה בזה, דלכאורה צדקו ד' אבני. ועי' במשנת ר' אהרון מילואים לסי' ט' אות ו' (קונטרס ששלח להג' רח"ע זצוק"ל) שכי' דרבה אמר כן דוקא בחיבי לאוין ואליבא דר"ע, אבל בחיבי כריתות עצמם אפי' נאסרו אח"כ פטור מן החליצה ומן היבום.

ונר' בביאור דבריו עפ"ד הראשונים לעי' דף ט' ע"א בת"י קו' התוס' הידועה שם דלר"ע נימא עדל"ת, ומת' הראשונים דמ"מ נפטרים מדין עלי' (עי' ברכ"ש), וכידוע שיש ב' פטורי ערוה מיבום: א' - עצם הדבר שאין עדל"ת שייב כרת וערוה גופא ל"צ קרא, וב' - דין פטור דעליה וזה שייך גם בחי"ל לר"ע, וי"ל דפטור זה דעליה אינו חל כ"א בשעת נפילה, ומה שערוה פוטרת גם אחר נפילה כנ"ל היינו רק מדין ערוה גופא ל"צ קרא, וד"ז ל"ש בחי"ל דשייך בהם עדל"ת אפי' אליבא דר"ע. עי' מש"כ ביסוד זה לעי' שם בשם הקובע"ע סי' ד' אות ה' לענין דין הותרה ונאסרה וחזרה והותרה, ומש"כ שם בביאור מחלו' רבה ואבני כאן.

מתיב רבא פצ"ד וכו"ש סריס אדם והזקן וכו' - ברייתא זו הובא בגמ' לעי' דף כ' ע"ב, ושם כ' רש"י דזקן אינו כהשאר דאסורים ליבם לכתחילה ורק דחל בדיעבד, וכ' זקן לרבותא דביאתו ביאה לקנות ביבמה אע"ג דאינו ראוי להוליד, ורש"י רמז לזה כאן.

אמנם ברמב"ם פ"ו יבוי"ח ה"ד כ' אלו חולצין ולא מייבמים ומנה שם גם הזקן שתשש כוחו ביותר, וכ' שבכולם אם בעלו קנו כיון שהיתה להם שעת הכושר. ועי' קר"א שתמה בזה מנין דאסור לכתחילה לייבם באינו ראוי להוליד כשהיה לו שעת הכושר. ובה"ז שם כ' הרמב"ם שהזקנה והעקרה הר"ה כשאר היבמות דאם רצה לחלוץ ואם רצה מייבם כיון שהיה להם שעת הכושר, ומקורו בתוספתא הובא ברי"ף לעי' סופ"ק. ובלח"מ הק' ע"ז מ"ש זקנה דלא נאסרה לכתחילה ביבום מזקן דאסר הרמב"ם שם כנ"ל, וכ' ע"ז שהרמב"ם סמך ע"ד הנמו"י שם סופ"ק שכי' דזקנה היא בת הקמת שם משום שהרבה זקנות נפקדו, ויתכן שזה רק בזקנות ולא בזקנים. ועי' קר"א כאן שתמה גם בזה שמה שנפקדו זקנות היה בנס וצ"ע.

דף פ' ע"א

רש"י ד"ה נעשה סריס - "חשבינן לה בת עונשין מבת י"ב ואילך". עי' רמב"ן שכי' דחשבינן בת עונשין רק מבת י"ב ומחצה. וכ"כ בריטב"א קידושין דף ד' ע"א, ובחזו"א הק' ע"ז מד' הגמ' כאן דעצם המימרא נאמרה אם אכל חלב מבן י"ב שנים ולא כ' בגמ' י"ב ומחצה. ויש ליישב בזה, שהרי הרמב"ן עצמו למד כאן מימרא זו בתינוק (ולא בתינוקות כמש"כ רש"י) ואליבא דמ"ד בנדה דף מ"ה ע"ב תוך הפרק כלאחר הפרק (וע"ע ברשב"א שהק' ע"ז), ולכן א"ש מש"כ דוקא י"ב שהרי תוך הפרק בזכר הוא מייב.

וע"ע מל"מ פ"ד עבדים ה"א שכי' דפשטא דגמ' כאן כרש"י דחל בה בגרות מיד, ועוד שלד' הרמב"ן ק' דמ"ש נקבה מזכר דהוי גדול למפרע מ"ג שהרי אין לו בגרות וכ"ה בקר"א. ויעוין ביונת אלם סי' ל"א שכי' לבאר המחלו' בזה דמש"כ בגמ' שנעשה גדולה היינו משום שסימני סריס הם סימני גדלות, ובאיש יש רק סימן א' של גדלות מבן י"ג ולכן הוי גדול למפרע מאז, אבל באשה יש סימני נערות וסימני בגרות ולא מצינו שסימני סריס הם סימני נערות כ"א סימני בגרות. ודעת רש"י בזה הוא דגם באשה יש רק סימני נערות רק שצריך להמתין ו'

הערות ומראה מקומות פרק הערל

חדשים עד שיעבור הנערות, ולכך בסריס שאין נערות הו"ל בוגרת מיד, והרמב"ן ס"ל דו' חדשים אלו הם זמן הבגרות עצמה ולכך גם בסריס צריך להמתין ו' חדשים. וע"ע בגרנ"ט.

אמנם יש לבאר שי' רש"י יותר בפשיטות עפ"ד הגר"ח פ"ב אישות ה"ט, שכי' שם לבאר מחלו' רב ושמואל אם אמרי' דסריס הוי גדול למפרע, וכי' דשמואל ס"ל דסימני סריס הם סימני גדלות ולכך אינו נחשב גדול עד גמר הסימנים (וע"ש שכי' דג"ז סימן למפרע אלא דאיגלאי מילתא למפרע ל"א כע"ד הגמ' לעי' ר"פ החולץ, וע"ע בזה בסמוך בד' התוס') ואילו רב ס"ל שבמקום סריס אין סימני גדלות ולכן הכל תלוי בשנים בלבד וזה מבין י"ב לנקבה וי"ג לזכר (ומקור ד"ז ברמ"ה ב"ב דף קנ"ה ע"ב וכ"כ הקר"א בסוגיין). ובזה מבואר שי' רש"י כאן, שהרי ודאי אם הולכים בתר שנים אי"ז כ"א מ"ב ולא י"ב ומחצה.

[ויש עוד שי' הובא בראשונים קידושין דף ד' ע"א בשם הראב"ד דכיון דצריכים סימני איילנית (כמש"כ רש"י בד"ה והא הסריס מד' הגמ' בנדה דף מ"ז ע"ב), ה"ה דלמפרע הוי סריס מזמן הולדת הסימנים בלבד ואיכמ"ל. וע"ע בזה במל"מ שם.]

בד"ה ושמואל אמר - "וה"ה נמי דאפי' לא הביא לאח"ז קחשיב לי' שמואל קטן עד י"ח ומשום רב נקיט לי' לאשמועינן רבותא דאע"ג דחזר והביא סריס הוא". כ"כ בריטב"א. ועי' תוד"ה ולאחר מכאן שכי' שהח"י בזה הוא גם לשמואל דס"ל שהוא גדול מבין י"ח אע"פ שהביא שערות. ועי' הגי' הגר"א יפהן זצ"ל שביאר למה נקט רש"י והריטב"א הח"י בזה דוקא לרב, עפ"ד הגר"ח הנ"ל שלרב הוי גדול למפרע משום שנים ובזה שפיר שייך ח"י הנ"ל, שאע"פ שבסוף הביאה שערות אזלינן בתר שנים ע"ש.

תוד"ה נעשה סריס - "דלא חשוב התראת ספק וכו' דהשתא מיהא איגלאי מילתא למפרע שהיה גדול בשעת התראה". דבריהם צ"ב שבהרבה מקומות נחשב התראת ספק אע"פ שיתברר אח"כ. ועי' מהרי"ץ חיות שהקי' מד' תוס' בכתובות דף ט"ו ע"א, ובמל"מ פט"ז סנהדרין ה"ד (הו"ד בערל"נ) הקי' מד' התוס' בגיטין דף ל"ג ע"א ובנדה דף מ"ו שכי' דהו"ל התראת ספק שם אע"פ שעומד להתברר (וע"ע באו"ש שם ובקוב"ע סי' פ' אות ב'). וגם מסברא צ"ב בכיון דענין התראה הוא להבחין בין שוגג למזיד מ"ש דבר העומד להתברר.

ובשערי יושר ש"א פ"ג פי' דכוונת ד' התוס' דוקא לענין ספק קטנות, שהרי אפי' אם הוא קטן ודאי אי"ז רצון התורה שיאכל חלב זה רק שהתורה לא הזהירה את הקטן, ולכן כיון שבאמת הוא גדול ומוזהר אין התראתו ספק, משא"כ בספק איסור ממש יש חסרון בהתראה שאינו כ"כ מזיד כיון שאינו ברור רצון התורה בזה. וע"ע שבועות ל"ז וברעק"א שם ובשעה"מ פ"ב אישות ה"ג.

וע"ע שב שמעתתא ש"א פ"ג שהביא ראי' מכאן דלא כדי' הרמב"ם הידועים דספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, דא"כ איך הוא לוקה כאן והלא מדאורייתא מותר לו לעבור מספק. וכי' שם דעכצ"ל לד' הרמב"ם דמש"כ בסוגיין חייב היינו בקרבן, ולענין זה שפיר חייב ולא נחשב אונס כיון דמ"מ מדרבנן אסור לו לעבור מספק, כעין שמצינו בשבועות דף י"ח ע"ב גבי פרסה נדה תחתיו שלא בשעת וסתה דחייבים בקרבן ול"ח אונס אע"פ שושתות הם מדרבנן (לשי' הסוברים כן).

ועי' ערל"נ שכי' דא"א לפרש דמש"כ חייב כאן היינו לענין קרבן, שהרי כה"ג אינו שב מידיעתו כיון דמותר לו לעבור מספק (מדאורייתא אליבא דהרמב"ם כנ"ל). ובשעריי' שם חולק על הש"ש, וכי' ליישב שי' הרמב"ם עפ"י המהלך הנ"ל דספק קטנות שאני דמ"מ אין רצון התורה שיעשה כן והספק בזה הוא רק אם הוא מוזהר בזה. ועוד כי' שם דספק אינו מותר לשי' הרמב"ם, אלא שהתורה נתנה הרשות ביד האדם להיכנס לספק איסור ע"ש.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

תוד"ה איילונית - "לשמואל נחא כיון שימי קטנות נמשכים עד י"ח א"כ אי"כ נערות דימי נערות הם בו' חדשים הסמוכים ליי"ב". ברמב"ם פ"ב אישות ה"ג כי שאם הביאה ב' שערות אפי' בשנת העשרים הוי"ל נערה ו' חדשים ואח"כ בוגרת (וכ"כ ש"ר לעי' דף ס"א ע"ב ע"ש), ובערל"י הק' דלפ"ז מבואר כאן דאין ו' חדשים סמוכים ליי"ב שנה דוקא ודלא כהתוס' כאן, וא"כ הדרא קו' תוס' לדוכתא למה לא הק' הגמ' כאן דלר"מ שייד קנס גם לשמואל בו' חדשים שאחרי עשרים.

וכי הערל"י דלעולם אי"כ מחלו' כלל, ואין כוונת התוס' לוי' שצריכים ו' חדשים צמוד ליי"ב דוקא, אלא כוונתם דסימני סריס הם סימני בגרות (כמש"כ לעי') ולכך אין נוהג ו' חדשים אחרי עשרים, ומש"כ הרמב"ם שנוהג ו' חדשים אחר שנת י"ב היינו דוקא אם הביאה שערות עד עשרים כדמבואר בדבריו.

ועי' חי' הגר"ח שם (הו"ד לעי') שכי' ג"כ כנ"ל ליישב דעת הרמב"ם דלשמואל סימני סריס הם סימני גדלות, אלא שכי' שם דזה מגלה למפרע ג"כ שהיתה גדולה מתחילה ממה שלא הביאה שערות, ולכן ה"ה דאין לאשה הזאת קנס שהרי כשהגיע לבת כי' אגלאי מילתא שהיתה נערה בבת י"ב, אלא דל"א איגלאי מילתא למפרע כי'א מכאן ולהבא, ונמצא שכבר עברו ימי הנערות מבלי שנהוג דיני נערות. ועי' גליונות החזו"א שם שהק' דא"כ גם כל אשה שמאחרת להביא שערות יהי' הדין כן. ועי' בב"מ סי' קנ"ה סק"ב שכי' דשמואל מספקא לי', ועי' קר"א כאן. ועי' חי' ר' ראובן סי' ט"ז.

א"ל כל כי הני מעלייתא יתאמרו משמאי - עי' הגי' בריטב"א דאביי א"ל לר"י שכך אמרו בשמך ועי' ענה ר"י כל כי הני מעלייתא וכו'. ועי' בערל"י שביאר בזה דר' יוסף שכח תלמידו ואביי הזכירו כמו שמצאנו בכמה מקומות (עי' רש"י כתובות דף ב' ע"א בד"ה מרי' דאברהם).

רש"י בד"ה ובן ח' - #שנולד לח' חדשים אין עושין בו מעשה להחזיקו כבן קיימא בשביל סימנים וכו' עד שיהא בן עשרים". וכ"מ בתוס' דעד כי' אינו כבר קיימא, ויעוין בראשונים שתמהו בזה וכי' בן י"ט שנה הולך בשוק ועושה מלאכתו ואינו מוחזק בר קיימא בגלל אחרי שנולד בחודש השמיני.

ובדבריהם מבואר כמה מהלכים אחרים: מהלך הבעה"מ - שכוונת הגמ' הוא דסימני בן ח' הוי סימני סריס אפי' בא' שנולד בתשיעי. מהלך הרמב"ן במלחמות ובחידושים - דלעולם מיירי לענין בר קיימא, דאין לסמוך על סימני נפל כמו שאין לסמוך על סימני סריס עד כי', ומש"כ עד כי' שנה אינו הולך על סימני נפל כי'א על סימני סריס. מהלך הר"ח והראב"ד הובא בראשונים - דאין דנים בן ח' כגדול עד שיהא בן עשרים כיון שגופו חלש ואפי' כשיש לו ב' שערות דאמר' שומא בעלמא הם. ועי' בקר"א שכי' ליישב השיטות.

דף פ' ע"ב

הב"ע כשגמרו סימניו - ברש"י בד"ה בר שבעה מבואר דדוקא לר' אבהו מהני סימנים, ובזה מוקמין בגמ' ד' ר' אבהו דכה"ג יוצא מידי חזקת נפל בכי' שנה, ולרבנן אינו יוצא מידי נפל לעולם. ולפ"ז ברייתא דהר"ה כאבן היינו לרבנן או אפי' לרבי ועד כי' שנה אסור לטלטלו. ובתוס' בע"א בד"ה והא תניא הוכיחו דלא כזה, דא"כ הול"ל בגמ' דד' ר' אבהו הם רק אליבא דרבי. ועי' רשב"א שדחה רא"י זו דאפשר להעמיד ד' ר' אבהו אליבא דרבי אפי' אם הוא יחידאה, ובגמ' מק' כמאן כרבי רק על זה דרבה תוספאה עבד עובדא כרבי, ועי' בריטב"א.

ובתנ"י הק' עוד שבגמ' אמרו דרבי כרשב"ג, ולפ"ד רש"י ק' דלפי רבי צריך לשהות עד כי' שנה ואילו לרשב"ג רק עד שלושים יום. ועי' תוס' בע"ב בד"ה כיון שכי' ג"כ דרשב"ג ורבי עומדים בשיטה א'. אמנם בראשונים מבואר על דרכם דר' ורשב"ג אינם חדא שיטה ממש רק דשניהם אמרו אישתהויי משתהי.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ופי' הר"י בתוס' דר' אבהו אמר בשי' רבנן דכשגמרו סימניו יוצא מידי נפל בכ' שנה, ולרבי יוצא תוך שלושים יום כרשב"ג כנ"ל. וכי' שם דברייתא דהר"ה כאבן כרבנן, דאע"ג דגמרו סימניו אינו יוצא מידי נפל עד כ' שנה. וע"ע במהרש"א שכי' דגם לפי רבי יש להעמיד הברייתא כשלא גמרו סימניו שאינו יוצא מידי נפל לעולם. ונראה דס"ל למהרש"א דדוחק להעמיד הברייתא לרבי ועד שלושים יום, דמשמע דאסור לטלטלו גם אחרי כן, משא"כ לפי רבנן דעד כ' שנה הוי נפל אינו דוחק לומר דאחרי כ' מותר לטלטלו שאין דרך לטלטל בן כ' שנה.

שם - והנה כ"ז בשי' רש"י ותוס' לשי' שפי' דר' אבהו נתן קצבה של כ' שנה לחזקת נפל, אבל שי' ש"ר (הו"ד לעי' בע"א) דאין זמן של כ' שנה גבי נפל, ועי' מש"כ כאן דלפ"ז עיקר מה שהביאו ד' ר' אבהו הוא דסימנים מהני כלל שכן ח' חי, וזה שי' רבי ולא רבנן, ורבי לא נתן קצבה כלל ורשב"ג הוא שנתן קצבה של ל' יום.

ועי' רמב"ן שכי' דלרשב"ג צריכים סימנים וגם ל' יום דאלי"כ היכי משחכת להדין הר"ה כאבן, הרי כנ"ל בשם המהרש"א דלא ניחא ל' לאוקמא בתוך ל' יום, אבל הרשב"א כי' דיתכן דלרשב"ג ל"צ סימנים כ"א ל' יום. וכי' הרשב"א דכ"כ הרמב"ם פ"א מילה הי"ג, אמנם עי' בפנים שם דמבואר בדבריו דגם לרשב"ג מהני גם סימנים וכ"כ בריטב"א. ולפ"ד צ"ל דמשחכ"ל דין הר"ה כאבן עד ל' יום ובלי סימנים, וכ"כ הריטב"א, וזה דלא כהנ"ל מד' הרמב"ן והמהרש"א. [וע"ע כס"מ ע"ד הרמב"ם שם ובהג' הגר"א באו"ח רס"י של"א ובקר"א כאן שביארו שי' אלו. וע"ע בראשונים לעי' דף ל"ו ע"ב: ובמש"כ לעי' שם ואיכמ"ל.]

תוד"ה עד שיהי' - "וא"ת הא דאמרינן קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין קטן שמא ימצא סריס כשמטיל מים ועושה כיפה יחלוץ ויבם לר"ה דאמר עד שיהיו בכולם". עי' מהרש"א שכי' דל"ד לר"ה אלא גם לר' יוחנן קי' דעכצ"ל דל"א ר"י דסגי בא' מהם כ"א לענין שאר דברים אבל לענין יבום צריך שיהא בכולם, דאלי"כ למה אמר ר"י בע"א דצריך שיהא לקוי ממעי אמו, והלא סגי בכל א' מהסימנים לבד ואפי' באלו דלא שייך ממעי אמו.

אמנם בק"ר כי' בפשיטות דא"י מוכרח כלל, דאע"ג דצריך שיהא לקוי ממעי אמו ולכן ל"מ סימן הזקן, אבל סימן דאינו עושה כיפה סגי לבד. ואין כוונתו ברור שהרי התוס' כי' להדיא דא"א להעמיד כשיש כבר א' מסימני הסריס דא"כ למה נחשב מיעוטא. אבל בקר"א כי' באו"א דלפי ר"י ג"ז נחשב ממעי אמו כיון שבא א' משאר הסימנים בזמנו, ורק לר"ה כי' התוס' שיהא סימן של עושה כיפה דאלי"כ אינו נחשב כל הסימנים ממעי אמו ע"ש. ועי' ערלי"נ שכי' ב' הצדדים ע"ש.

שם - ובמש"כ התוס' בקי' דלר"ה יחלוץ ויבם, עי' ערלי"נ שהקי' דקטן אינו חולץ רק ממיעוט הקרא, ורק מה שאין מייבמין הוא מחמת חשש סריס כדמבואר בר"פ האשה בתרא.

דף פ"א ע"א

רש"י ד"ה פסולה ליבמה - "כאשת איש שזינתה שאסורה לבעלה וכיון דזונה היא אסורה לכהונה". מבואר דקי' הגמ' דיבמה לשוק תיפסל לכהונה רק לר"ה, משום דלדידי' יבמה הוי כאש"א ולכן הו"ל זונה. ועי' ריטב"א שהעיר דגם חייבי לאווין פוסלין לכהונה מדין כי' תהי' לאיש זר, כדמבואר בגמ' לעי' דף ס"ח ע"ב, וא"כ גם לדין הו"ל ליפסל ע"י ביאת יבמה לשוק. ומת' שם דיבמה לשוק הוי כעין מחזיר גרושתו דמבואר בגמ' לעי' שם דאינה נפסלת כיון שאינו זר אצלה מעיקרא.

אמנם ברמב"ם פ"ח אי"ב ה"ג (הו"ד לעי' שם) כי' דגם שומר"י נפסלת לכהונה ע"י ביאת אחר, וכ"כ גם פ"ט שם ה"ה. ובשעה"מ שם ואב"מ סי' ו' (ג"ז הובא שם) כי' ליישב דאע"ג דיבמה לשוק אינה זר מעיקרא כנ"ל, מ"מ ס"ל להרמב"ם דלמסקנא ל"צ קרא דלאיש זר לפסול את הנבעלת לפסול לה, שהרי שי' הרמב"ם עצמו הוא דנפסלת אפי' בביאת חיי"ל מדין זונה, וסוגיא דהתם שלא אליבא דהילכתא.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ויש לתמוה ע"ד הרמב"ם מדי הגמ' כאן דמבואר דרק אליבא דר' המנונא נפסלת לכהונה. וע"ע בערל"נ שעמד בזה, וכ' שהרמב"ם יפרש דמש"כ מתני' נפסלה היינו לאחין ולא לכהונה, משום דהו"ל כאש"א שזינתה ופסולה ליבוס מדין סוטה, משא"כ לדידן אינה נפסלת כ"א לכהונה מדין חיי"ל. [ולכאורה לפ"ד האחרונים הנ"ל י"ל בפשיטות דסוגיא דידן ג"כ לא אליבא דהילכתא אלא כסוגיא דלעי' שם. והערל"נ עצמו לכ"כ משום דקו' שם ע"ד האחרונים הנ"ל. וע"ע מש"כ לעי' שם בשי' הרמב"ם ורש"י, ומש"כ בשם קובה"ע סי' מ"ד ומ"ה.]

דאי ר"י האמר איילונית זונה היא - עי' ערל"נ ורעק"א שהק' בזה לד' התוס' לעי' דף מ"ד ע"ב דפסול זונה לתרומה הוא מכח קרא דכי תהי', וזה תלוי בביאת איסור, ולפ"ז ל"ק קו' הגמ' דיל"פ דמה"ט תלה מתני' פסול איילנית בביאתו דוקא. אמנם לד' הר"י בתוס' לעי' שם שכי' דפסול זונה לתרומה הוא מכח זה דהוקש זונה לחללה א"ש, דלפ"ז איילונית נפסלת לתרומה אפי' בלי ביאת זנות משום שנקראת זונה. ואולי י"ל דסתמא דמתני' גם ביבמה מן הנשואין דנבעלה לאחיו הכהן באיסור (וזה בכלל איש זר), ולכך מק' הגמ' דאסורה ליבם.

[וע"ע ערל"נ לעי' דף ס"א ע"ב שכי' לדיק בדרכת ר"י שם דאיילונית הוי זונה משום שכל ביאה שאי"ב פירצה הוי ביאת זנות, ומשמע שאין האיילונית זונה בעצם אלא שביאתה ביאת זנות, וע"ש שכי' דכ"ז לענין ביאה ראשונה אבל אחרי שנבעלה לכהן ודאי הוי בכלל איש זר ופסולה. ולכאורה לפ"ז גם לפ"ד הר"י הנ"ל דזונה למד מחללה עדיין אין דין איילונית כזונה פוסלתה מתרומה מבלי ביאת האיסור.]

וכע"ז כ' הגר"ח (הו"ד לעי' שם דף ס"א ע"ב) דשפחה הוי זונה רק מחמת ביאתה ביאת זנות, ולכן אינה נפסלת לתרומה מכח זה, וזה כע"ד ערל"נ הנ"ל לעי' שם גבי איילונית. ובמק"א כ' הגר"ח דלעולם שפחה הוי זונה ממש, אלא דס"ל להרמב"ם דשם זונה אינו פסול לתרומה כלל, אא"כ נבעלה ביאת איסור דהוי בכלל כי תהי' לאיש זר, וכע"ד הערל"נ הנ"ל לענין איילונית.]

רש"י ד"ה מאכילה בתרומה - #לקמן מפרש לה בתרומה בזה"ז דרבנן אבל במידי דאורייתא לא מ"ט ספק איש ספק אשה הוא". עי' קר"א שהק' דנוקמה להאשה בחזקת איסור, ועוד דלעי' דף ס"ז ע"א גבי הניחה מעוברת חשש ר' יוסי לזכר בן קיימא שהוא מיעוט אע"פ שיש שם חזקת היתר. ומציין שם לד' המל"מ פ"ז תרומות הי"ז, וכ"ה באב"מ תשו' ט"ז, שדנו בדין תרומה בזה"ז דרבנן אם אזלינן לקולא מספיקא ע"ש.

וכ' הקר"א דנראה כד' הרמב"ם שכי' טעמא דר"י משום דהוי ברי' בפני"ע, כמש"כ בגמ' להלן דף פ"ג ע"א, ואעפ"כ תקנו שיאכיל בתרומה מדרבנן. אמנם ע"ש בנו"כ שכי' דכוונת הרמב"ם הוא דלמסקנא דר"י חזר בו, כדמבואר בגמ' להלן שם ע"ש.

תוד"ה שאני שונה - "וא"ת אכתי דלמא אע"ג דהוי דאורייתא עולה משום דקסבר כרבנן דאמרי אינו מקדש אלא ו' דברים בלבד". מבואר דד' ר"ל דכל שדרכו למנות לא בטל הם רק אליבא דר"מ, כפשטא דגמ' שחולקים בלשונו של ר"מ, אבל אליבא דחכמים אינו מקדש כ"א ו' דברים בלבד. וכ"מ בדיבור הבא ובע"ב בד"ה ר' יוחנן. אמנם ברשב"א (הו"ד בריטב"א) למד דר"י ור"ל נחלקו בדעת רבנן אם ו' דברים דוקא או דה"ה כל שדרכו למנות (חוץ מחבילי תלתן דבזה פליגי אדרי"מ כיון דאין דרכו למנות כ"כ ע"ש), ולפ"ז לק"מ קו' התוס'.

בא"ד - "ואור"י דא"כ הו"ל למינקט מידי דאורייתא וכו' אבל מידי דאורייתא אסור כל שדרכו". כוונתם מבואר עפ"ד להלן בד"ה מאי היא בתי' א' שם, שכי' דמה שהתיר ר"ל כל שדרכו בתרומה בזה"ז דרבנן היינו דוקא בדבר שחייבים בו רק מדרבנן דהוי תרי דרבנן, אבל דבר שבזמן המקדש דאורייתא לא. אמנם לפי התי' הב' בתוס' שם י"ל דלא אסרו כל שדרכו בזה"ז אפי' כה"ג שבזמן המקדש הוי דאורייתא, וא"כ הדרא קו' לדוכתא. ואולי י"ל דמה"ט כ' התוס' בדיבור הבא תי' אחר לקו' זו, דהו"ל למינקט דבר שהוא את שדרכו ע"ש.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

ועי"ע ערל"י בתוס' בדיבור הבא שכי' דדבריהם שם הם רק לפי התי' הב' הנ"ל בד"ה מאי היא (דמבואר שם דגם ר"ל אוסר את שדרכו בדרבנן), אבל לתי' האי' צ"ל כדבריהם כאן. [ועי"ע בערל"י שכי' דאליבא דר' יוחנן צ"ל דלא תנא מידי דאורייתא משום דכבר אשמעינן כן גבי חתיכות חטאת].

בד"ה מאי היא - "וא"ת לר"ל כיון דתרומה בזה"ז דרבנן א"כ כלה"כ נמי דרבנן". בערל"י הקי' עי"ז דנימא דמתני' דחבילי תלתן מיירי בזמן שבהמ"ק היה קיים, דתנאים נחלקו הרבה בדינים הנוהגים רק בזמן המקדש. ועי' רמב"ם פ"א תרומות הכ"ו שפסק דתרומה בזה"ז דרבנן, והראב"ד שם השיג עי"ז דקי"ל כר"י דאמר בסוגיין תרומה בזה"ז דאורייתא.

ועי"ש בלשון הרמב"ם שכי' דגם בזמן בית שני לא נתחייבו ישראל בתרומה דאורייתא משום שתלוי בביאת כולם, ועי"ש בכס"מ ובגר"א סי' של"א סק"ו שהאריכו בזה ובד' הגמ' להלן הנ"ל ונבאר עוד שם במקומו. ועי"ע מהרי"ט סי' כ"ה שהקי' דמשמע בגמ' כאן דבזמן חזה ושוק היה תרו"מ דאורייתא, וכ"ה באב"מ תשו' ט"ז. ובזה יש ליישב קו' הערל"י הנ"ל דמה"ט לא תי' הגמ' דמתני' בזמן שביהמ"ק קיים, דלהנ"ל אין תרו"מ דאורייתא אפי' בזמן בית שני.

ולענין עצם ההלכה שפסק הרמב"ם דתרומה בזה"ז דרבנן, עי"ש בכס"מ שם שהביא ד' המ"מ פ"כ אי"ב ה"ג שכי' דאע"ג דר"ל ור"י הלכה כר"י, שאני הכא דפליגי אליבא דתנאי כמשי"כ להדיא בגמ' להלן בסוגיין דף פ"ב ע"ב דפליגי ר' יוסי ורבנן אם קדושה שני בטלה. ובכס"מ כ' ליישב עוד דר"ל כרבנן, ועוד די"ל דר' יוחנן עצמו לא ס"ל כן להלכה כמ"ש התוס' להדיא להלן שם בד"ה ירושה, וכ"מ ברש"י שם בד"ה ואנא דל"א ר"י כ"א לענין מתני' שהוא ר' יוסי ולעולם לא ס"ל כן. ועי"ע ברשב"א וריטב"א בסוף הסוגיא שכי' ג"כ לפסוק כר"ל.

בא"ד - "וי"ל כלה"כ חדא דרבנן אבל עיגול תרתי דרבנן חדא דבטלה קדושת הארץ ועוד דתרומת תאנים דרבנן". ברמב"ם רפ"ב תרומות מבואר דתרומה נוהגת מדאורייתא בכל דבר שנשמר (גם בפירות) חוץ מירקות. ובד' רש"י ותוס' בסוגיין מבואר כ"פ דלא כזה. ולפ"ד הרמב"ם הדרא קו' התוס' לדוכתא הנ"ל, ויש ליישב בזה עפ"ד אבן האזל פ"ו בית הבחירה דמבאר שי' הרמב"ם דתרומה בזה"ז גם בזמן בית שני דאין תרומה מדאורייתא משום שצריך ביאת כולכם, ולפ"ז אין דין כלה"כ תלוי בדין תרומה בזה ע"ש, ולק"מ קו' התוס'. ועי"ש שכי' דזהו מקור ד' הרמב"ם מכח קו' התוס' הנ"ל. ועי"ש עוד מש"כ עפ"ד הגר"ח ה"ל שמיטה ויובל פ"ב דדין ביאת כולכם הוא תנאי במצוה ולא דין בעצם הקדושה.

דף פ"א ע"ב

תוד"ה כולן ידלקו - "וא"ת ומ"ש דלא פליג ר"א הכא וכו' ונר' דדוקא לעכו"ם אית לי' הכי משום דתופסת את דמי' וכשמוליק נר' כאילו הוליק האיסור". ועי"ע ר"ן סופ"ג דע"ז שם שביאר יותר בזה דכיון דע"ז תופס דמיו הו"ל כאילו שמתחלל בתמורתו וממילא כשמוליק א' הוי כאילו הוליק האיסור או תמורתו שאם לא השליך האיסור עצמו אז זה שהוליק נחשב תמורתו (וצ"ע בלשון התוס' שכי' שנראה כהוליק). ועי' בראשונים בע"ז שם שהקי' שאע"פ שתופס דמיו אין לו פדיון, דהיינו שאין האיסור פקע מזה שנתערב. ועי"ש עוד בר"ן שהביא דעת רבינו יונה של"א הוליק לים המלח כ"א באיסורים דרבנן ולא בדאורייתא.

בא"ד - "וא"ת מה טעם ל"א בכל הני משניות דפ"ג דערלה ימכרו לעכו"ם חוץ מדמי איסור שבו כדאמר רשב"ג בפ"ב דע"ז גבי יי"נ בירושלמי פריך לה ומשני". עי' תו"יט בערלה שם שכי' ליישב עפ"ד הרע"ב והרמב"ם שכי' דל"א הכי כ"א בסתם יינם שאינו אלא מדרבנן, אבל לא יין נסך גמור וה"ה שאר איסורים, וא"כ לק"מ בההיא דערלה. וברעק"א במשניות שם כי שלא כי הרמב"ם כנ"ל כ"א בתערובות של לח בלח אבל תערובות של

הערות ומראה מקומות פרק הערל

יבש ביבש מהני למכור חוץ מדמי איסור שבו. [והביאור בזה פשוט שהרי בתערובות של יבש ביבש יש לדון שחפץ האיסור לא נמכר מה שא"א לומר כן בלח בלח שכולו גוש א', וע"ע בגמ' ע"ז דף ע"ד ע"א].

בד"ה ר' יוחנן אומר - "וק' לר"י דהא איכא טובא וכו' וכל הנהו הוי את שדרכו דאליה תק' ההיא מתני' אדר"י". וע"י רשב"א וריטב"א שכי דאלו הוי כל שדרכו ואעפ"כ ל"ק משם משום חשיבותן ומשום חומר איסורן. [ע"ש בדבריהם שיי"נ ועורות לבובין של ע"ז חמור טפי וציפורי תגלחת ושור הנסקל והשאר בזמן שהם חיים הו"ל בעלי חיים ולא בטלי ובזמן שמתים הו"ל חתיכה הראויה להתכבד וע"ע בסמוך בענין זה].

רש"י ד"ה ר' יהודה - "דקסבר ר"י מין במינו לא בטיל". בתוס' הק' דל"א מין במינו לא בטיל כ"א בלח בלח ולא ביבש ביבש, וכ"כ התוס' זבחים דף ע"ב ע"א בד"ה ור' יהודה בשם ר"ת וחזר בו שם. וע"י ערלי"נ דלפ"ז א"ש ד' רש"י כאן דס"ל דמין במינו לר"י לא בטל שייך גם ביבש ביבש. וע"ע בראשונים חולין דף צ"ח ע"ב וצ"ט ע"א שכי כיסוד ר"ת, וע"י בראש יוסף שם שכי ג"כ בש"י רש"י שם די"ל שחולק על יסוד הנ"ל. וכ' התוס' דלר' יוחנן טעמא דר' יהודה הוא משום כל שדרכו למנות ע"ש.

וע"ע מהרש"א שכי להוכיח מד' הגמ' דלא כרש"י, ממשי"כ אח"כ בסמוך א"ה מ"ט דר"י, וע"ז כי ר"י לטעמי' דאמר מין במינו לא בטיל, הרי שקודם למדו מטעם אחר וכמש"כ התוס'. וכ' המהרש"א דעכצ"ל בכוונת רש"י דאחרי שכי"כ במסקנא שוב אפ"ל כן גם בר' יוחנן.

בד"ה דברי הכל לא תעלה - "ת"ק מודה הואיל ואפשר למוכרן בדבר מועט וחתיכה ופרוסה דרכן למנות משום הפסד מועט לא מבטלינן איסורא דאורייתא". והתוס' פ"י בע"א דהוי חתיכה הראויה להתכבד דלא בטל כדמבאר בגמ' חולין דף ק' ע"א, ואילו רבנן ס"ל תעלה משום שצריכים ראוי להתכבד בפועל, וכיון דשם גם אם יתבטל לא יהא ראוי לכבד בו כ"א כהנים, אי"ז נחשב ראוי להתכבד משום דלא שייך כיבוד גבי כהנים במקדש. וע"ע דבריהם בחולין שם ד"ה שאני חתיכה שכי הטעם בזה דכל הכהנים שוין כמש"כ לכל בני אהרן יהי איש כאחיו, וכ"כ בתורה א"ש כאן. וצ"ע איך נחשב ראוי להתכבד ע"י הביטול לענין חהר"ל שהוא הסיבה שלא יתבטל. וע"י תשו' רעק"א ח"ב סי' קנ"ב שכי דרך לגבי זה שצריכים שיהא ראוי להתכבד בפועל, נחשב ראוי להתכבד ע"י הביטול עצמו ע"ש. וע"ע נמו"י ובחי' אנ"ש. וע"ע תשו' רעק"א סי' רכ"א אות י' ורכ"ב אות כ"ו.

וברשב"א הביא כן בשם בעל התרומות, וע"ש לשונו דחטאת טמאה בטהורות אינו ראוי להתכבד כיון שא"א לכבד בו כ"א זכרי כהונה בלבד, ואי"ז כ"כ ראוי להתכבד (וכע"ז כי הריטב"א וכ"כ הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער א'). ובריטב"א הובא שהרא"ה חולק על כ"ז (וכ"כ בבדק הבית שם), וס"ל דל"צ ראוי להתכבד עכשיו אלא כל שכמותו ראוי להתכבד בו לא בטל. וע"ש שכתב דלפ"ד הרשב"א צריך לדחות דברי שא בטל ול"א שזה חהר"ל משום דמירי שלא בשלו ואינו מוכן ע"ש. וע"ע מש"כ הרמב"ן במלחמות בסוגיין.

דף פ"ב ע"א

תוד"ה ר"י לטעמי' - "דוקא בדבר לח ס"ל לר"י דלא בטיל דומיא דדם הפר ודם השעיר דיליף מיני' ר"י וכו' וסברא הוא דדבר המתערב מתפשט טעם האיסור בכל ההיתר ולא בטל אבל דבר יבש האיסור מונח במקומו אלא שאין ניכר היכן הוא". יש מפרשים כוונתם שיש שני מיני ביטול, א' - בתערובות יבש ביבש שישודו הוא דין הלך אחר הרוב (ואפי' לדי הרא"ש הידועים חולין דף ק' ע"א דמותר לאכול כולן כא' בביטול יבש ביבש משום שהאיסור נתהפק להיתר, אי"ז כ"א תוצאה מדין הלך אחר רוב כדמבאר בחזו"א ערלה סי' ג' אות ב', ע"ע חי' ר' ראובן כתובות סי' ט"ו), ואילו בתערובות לח בלח ל"ש דין זה, אלא זה דין חדש שכל התערובות נדון בתר רובו (וע"ע מש"כ בתשו' חת"ס יו"ד פ"ג ובפת"ת רסי' רצ"ט ובשער"י ש"ג פכ"א בביאור החילוק בין לח בלח

הערות ומראה מקומות פרק הערל

לבין יבש ביבש). ולענין דינא דר"י דמין במינו לא בטל, י"ל ע"ד הנ"ל בתערובות לח בלח דדנין את כל התערובות כדין הרוב, ובזה שפיר י"ל דכל שהוא שזה מין א' אינו נדון בתר רובו ורק בב' מינים י"ל דכולו נדון כמין הרוב.

ויל"ע לפ"ז במש"כ התוס' מיד אח"ז לדון בדין קמח בקמח אם זה דומה ללח בלח או דכיון דסוכ"ס הוי צונן ואינו נו"ט לתוך ההיתר אינו דומה לדם פר', ולהנ"ל צ"ע דודאי לא שייך ביטול של הלך אחר רוב בקמח (אע"פ שאינו נבלל כ"כ כמו לח בלח), ועכצ"ל דדין ביטולו כלח בלח. וע"ע ש"ך סי' ק"ט סק"ג שהביא ד' התוס' כאן לראי' דאין דין קמח בקמח כדין לח בלח (ודלא כדמבואר בתוס' פסחים דף מ"ד ע"א ד"ה איתבין דקמח בקמח הוי כלח בלח, ונבאר עוד בזה להלן, וכ"כ הרשב"א חולין דף צ"ז ע"ב). אמנם בחזו"א אבהע"ז סי' קל"ד כ' דאין להביא ראי' מד' התוס' כאן, דאע"ג דלענין ביטול דינו כלח בלח, אבל לענין שי' ר"י דמין במינו לא בטל שאני כיון דמ"מ כל פירור עומד לעצמו ואינו מתערב עם האחרים כמו בדבר לח ובבליעות דחמין, וצ"ב.

[ואולי יל"פ בזה ע"ד מש"כ הגמ' ע"ז דף ע"ד ע"א מצא מין את מינו ונעור, ואע"פ שאי"ז דינא דר"י אבל יל"פ ד' ר"י עד"ז, דלכן מין אינו בטל במינו משום שהמין מחזק את מינו. ובזה שפיר י"ל דאי"ז כ"א בדבר שנבלל יפה כלח בלח. וצ"ע דגם בלח בלח אינו בלוע לגמרי כמו בבליעות דחמין (כדמבואר ברמ"א סי' צ"ב סעי' ד' ובהג' צבי לצדיק שם, וע"ע מש"כ בהג' אמרי ברוך שם). ואולי זהו ביאור הצד הראשון בתוס' הנ"ל דקמח דומה לדם פר' דבשניהם נבלל ואינו נבלע, וצ"ע. ונבאר עוד בכ"ז להלן בד' התוס' בסוף העמוד].

תוד"ה שתי קופות - מבואר מדבריהם שאומרים חזקת היתר בספק תערובות. וע"י שב שמעתתא ש"ג פ"ז שכו' דל"א חזקה בספק תערובות משום שההיתר לעולם עומד במקומו ואין הספק כ"א אם יש תערובת של איסור ג"כ (והביא שם בשם הר"ן דדין חתיכה נעשה נבילה הוי רק דרבנן, וע"י כו"פ סי' צ"ב שכו' צד שזה דאורייתא לפמש"כ ר"ת בתוס' בחולין דף צ"ח ע"ב בד"ה רבא דבתערובות דנו"ט ההיתר נהפך לאיסור (ע"י בזה בתשו' רעק"א סי' פ"ב). וע"ש ראייתו מד' הרא"ש בחולין לענין ניקור הגיד. וע"ע מש"כ בזה בש"ו פ"ה.

אמנם בשער"י ש"ב פ"א הק' ע"ז מד' התוס' כאן דמבואר שאומרים חזקה. וכ"ה בקובה"ע סי' ס' אות ד', וע"ש שהביא ד' הר"ש פ"ז תרומות מ"ה דל"א חזקה. וכ' שם בקובה"ע דכוונת התוס' שזה דין מסוים בתרומה שדימוע אוסר כל התערובות. וע"ש בשער"י שהביא ביאור כע"ז, והק' בזה דסוגיין מיירי גם בשאר דברים. וע"ש שכו' לבאר עמוק ד' התוס' דאע"ג דאין ההיתר נאסר כה"ג, עדיין נחשב שנשתנה דינו לדין איסור. [ע"ש שהביא ד' המחבר יו"ד סי' צ"ח גבי נשפך, והג' רעק"א שם ובתשו' פ"ב ואכמ"ל].

בשלמא לר"ל דסבר דרבנן נמי ריבויא בעינן - ע"י רשב"א שהק' דנימא ספיקא דרבנן לקולא לתלות שלא נפל תרומה לחולין כלל (ובריטב"א כ' בזה דתקנו כעין דאורייתא), ומת' דכיון דשני הקופות סמוכות זל"ז אנו דנין דודאי נפל לתוכם ולא חשיב ספק. ע"ש שמביא מקור לזה ממתני' פ"ד תרומות י"ב בב' קופות סמוכות א' תרומה וא' חולין ונפל סאה תרומה לא' מהם ואינו ידוע לאיזה מהם, הר"ה מצטרפים כאילו הם כלי א', וה"ה כאן דמצטרפים דלא חשיב ספק גמור אלא כאילו ודאי נפל לכלי א'. ומש"כ בברייתא שאני אומר וכו' היינו רק לענין שיעור ק"א דתרומה דמה"ט ל"צ כ"א רוב לר"ל, דתלינן לקולא לענין שיעור ק"א, שהרי תרומה בטל ברוב כשאר איסורים מדאורייתא, ושיעור ק"א הוא רק מדרבנן (ע"י מש"כ בתוס' לע"י דף ע"ג ע"א ד"ה משא"כ).

[ע"ש עוד שהאריך כללים בד"ז, דלא תלינן לענין שיעור ק"א כ"א במקום שגם השני יהא מותר. ועוד דן שם כה"ג דשניהם שייכים לב' בנ"א או אם שאל עליהם בבית אחת ואכמ"ל. וע"ע מש"כ שגם ר"י לא התיר כ"א במע"מ אבל רוב איסור לא. ובקר"א מבאר בזה דמע"מ הוי כספק. ובפר"ח רסי' קי"א הובא ד' הרא"ה בבדק הבית שחולק בזה על הרשב"א בתורת הבית בזה עש"ה.]

הערות ומראה מקומות פרק הערל

תוֹד"ה אלא לר"י - "תימה למאי דס"ד השתא דתרומה בזה"ז דאורייתא וכו' כיון דאית לי' לר' יוחנן בפי' אלו עוברין דף מד. דכזית כדי אכילת פרס דאורייתא". עיי' בתוס' בפסחים שם שהק' דדין כזית כדאכ"פ הוא רק בשאינו מינו (דאל"כ אינו נותן טעם ובטל ברוב), ומת' שם דברייתא משמע אפי' בשאינו מינו כגון קמח שעורים בקמח חיטין. ומבואר מדבריהם דקמח הוא כלל (כנ"ל בשמם) וחשיב נו"ט. וכ"מ מתו"ד החזו"א הנ"ל דקמח בקמח חשיב נתינת טעם ע"י שטועמים קמח זו בתוך התערובות. וכ"מ בד' התוס' בחולין דף צ"ח ע"ב ד"ה רבא שכי' שם דטעם כעיקר דאורייתא, והק' דאם זה דאורייתא למה הק' הגמ' בפסחים שם מב' קופות על מ"ד כזית כדאכ"פ דאורייתא והלא בלא"ה ק' מצד טעם כעיקר, וע"ש שהסיקו מה"ט דב' קופות מיירי במין במינו בלבד, וגם מזה מבואר כנ"ל דקמח בקמח חשוב נו"ט ונוהג בו דין טעם כעיקר.

[ומש"כ התוס' בפסחים דמין במינו בטל ברוב כנ"ל, עיי' דבריהם בחולין שכי' דכוונת הגמ' דגם מין במינו מדרבנן לא בטל ברוב לבד גזירה משום אינו מינו. וצ"ל דדבריהם בפסחים שהעמידה באינו מינו ס"ל טכ"ע לאו דאורייתא, וכ"כ הערל"י ע"ש. וע"ע ברשב"א בחולין שם שכי' ג"כ דדין כזית כדאכ"פ הוא רק במין בשאינו מינו, ובצירוף מה שנותן טעם לא בטל. אמנם עיי' ר"ש פ"ב טבוי"י מ"ד כי דגם במב"מ חייב בכזית כדאכ"פ.]

אמנם בחו"ד סי' צ"ח סק"ג כי ביאור בזה דקמח יש לו דין לח כנ"ל, והוכיח מזה דדין מין באינו מינו לא בטיל ברוב אינו משום נתינת טעם, שהרי ד"ז ל"ש בקמח, אלא זה הל"מ דבאינו מינו ל"מ רוב. ע"ש מש"כ עוד לפ"ז, וזה ח"י גדול בעניני תערובות. וע"ע בערל"י שכי' דהו"ל להתוס' לתרץ כאן דסוגיין ס"ל דמיירי רק במין במינו ולכן לא הק' מכזית כדאכ"פ כמו שהק' בפסחים שם. [ולפמש"כ לעי' בשם הש"ך שהתוס' למעלה חולק בזה וס"ל דאין דין הקמח כלל, א"כ הול"ל בפשיטות יותר דלא שייך כזית כדאכ"פ בלי נו"ט כנ"ל מהאחרונים. ואולי מכאן סמך לד' החזו"א שהבאנו שכי' שהתוס' למעלה אינו סתירה לזה.]

דף פ"ב ע"ב

רש"י ד"ה ירושה ראשונה - "בימי יהושע הוי ירושה וכן שני בימי עזרא וכו' שלישית אין להם וכו' ואשמעין האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס". מבואר דפליגי ר"י ורבנן אם בטלה קדושת בית שני בגלות וחורבן בית שני. והנה ברמב"ם פ"א תרומות הכ"ו (הו"ד לעי') פסק דאפי' בזמן בית שני תרו"מ היו מדרבנן, וע"ש טעם הדבר שצריכים ביאת כולכם כמש"כ גבי חלה. ועיי' גר"ח הל' שמיטה שכי' המקור לזה שלמד משמיטה. ומביא שם ד' רש"י כתובות דף כ"ה ע"א ד"ה ולא נתחייבו שכי' דלענן כיבוש וחילוק ילפינן תרומה משימטה משום שתלה הכתוב שנת התרומה לפי שנות השמיטה.

ועיי' כס"מ וגר"א שם (ג"ז הובא לעי') שהק' עליו מד' הגמ' כאן דמבואר דנחלקו רק מזמן חורבן בית שני כנ"ל, הרי דבזמן הבית עצמה חייבים. ומת' דס"ל להרמב"ם כפי' הר"ח בתוס' כאן דקדושה ראשונה היינו אברהם יצחק ויעקב וקדושה שני היינו יהושע (וע"ש מש"כ הכס"מ ביישוב קו' התוס' על הר"ח). וכי' שם שהרמב"ם פסק כר"ל משום שדבריו אליבא דרבנן ואילו ר' יוחנן אמר כיחידאה, ועוד שגם ר"י עצמו יתכן דלא ס"ל כרבנן כמש"כ בתוס' כאן. וע"ע בזה בקר"א ובבית הלוי ח"ג סי' א' אות ד' ובמעדני ארץ שם בהלכה הנ"ל.

בד"ה וסבר ר' יוחנן - "קס"ד האי דמותיב דטעמא דר"י לאו משום דסמך אשאני אומר אלא משום דא"נ הוי איפכא לא איכפת לן דלא בעינן ריבויא בדרבנן". עיי' ריטב"א שכי' דמקור דבריו ממש"כ הגמ' אבע"א שאני התם דא"ל שאני אומר הרי דלהו"א ל"צ שאני אומר. ותמה שם דא"א לו' כן שהרי בביריתא כי' להדיא הטעם משום שאני אומר, ומת' דעכצ"ל דהו"א ס"ל דשייך סברת שאני אומר גם במקוה שיש לתלות שהוציא אותן המים פסולים שהכניס, וע"ז תי' הגמ' באבע"א דל"ש כ"כ שאני אומר במקוה כיון שהמים מתערבבים כמש"כ רש"י. וע"ע תשו' רעק"א סי' רכ"א אות ט' בשם רש"א, ומש"כ ע"ז רעק"א בסי' רכ"ב אות כ"ה.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

והריטב"א הק' עוד ע"ד רש"י דמצאנו בכ"מ שיעור ששים ושיעור מאה אפי' בדרבנן, ואיך אפי"ל דל"צ רוב. וברמב"ן הק' עוד דכיון דמצינו בכ"מ גם בדרבנן שיעור ששים ומאה וא"כ אפי' רוב לא מהני, וכי שם לחלק בזה בין דרבנן גרידא לבין דבר שעיקרו דאורייתא ע"ש. וברשב"א הק' ע"ז דגם כאן עיקרו דאורייתא כיון דמייירי במי פירות דפסולין מדאורייתא כמש"כ רש"י ותוס' (וכבר כי התוס' לבאר מש"כ בגמ' שזה דרבנן, ועי' ברשב"א שכי' דכל שלא נשתנה מראיתו כשר מדאורייתא, ועי' רמב"ם פ"ד מקוואות ה"ז ובכס"מ שם). ועי' ברשב"א מש"כ בפשט סוגיין דבאמת כל דבר דשייך בו טעם הצריכו ששים ומאה אפי' בדרבנן, ורק במקוה אמרו דל"צ כ"א רוב (ע"ש שכי' דשיעור מאה ג"כ עיקרו משום טעם אלא שהוסיפו משום חומרא דתרומה).

תוד"ה אמר ר' יוחנן - "משמע דברובו ל"א קמא קמא בטיל". כ"כ התוס' ע"ז דף ע"ג ע"א. וכ"כ הרא"ש חולין דף ק' ע"א ע"ש. ובראשונים בע"ז שם חלקו עליהם בזה, ושיי' הראב"ד שם דלעולם אמרי' קמא קמא בטיל בין לקולא ובין לחומרא, ואילו הרמב"ן כי' לחלק בין ביטול ההיתר לביטול האיסור (וע"ש ברשב"א ובתורה"ב ב"ד ש"ב שכי' כד' הרמב"ן). ובשער"י האריך לבאר בזה משום דביטול צריך היתר בכל רגע ורגע ולכך אם נשתנה הדבר נשתנה הדין, ועוד כי טעם בזה משום שע"י השינוי הוי כהוכר האיסור. ועוד כי שם דאפי' לשי' דע"י ביטול נתהפך היתר לאיסור (וה"ה להיפך), אין הכוונה בזה שהמציאות השתנתה, אלא זה הנהגה בתערובות כאילו שהדבר בטל לגמרי, ולכן כאשר נשתנה התערובות נשתנה הדין. [וע"ע מהדו"ב בפשט התוס'].

בד"ה תנן - "ועוד יל"פ דאנדרוגינוס נושא משמע שחייב בפו"ר". עי' נודב"י תני' אבהע"ז סי' א' שכי' לדייק בד' הרמב"ם פ"ו יבום ה"ב דאנדרוגינוס אינו מוליד, ולכן אינו מצווה בפו"ר. ומדייק שם גם בד' הרמב"ם פ"א אי"ב הט"ו שכי' דאנדרוגינוס מותר לישא אשה ולא כי' חייב. וע"ע בזה ברי"ט אלגזי פ"ו בכורות אות נ"ח ובמנ"ח מצוה א' אות ד' ובערל"נ כאן.

דף פ"ג ע"א

רש"י ד"ה הלכה כר' יוסי - "דמתני' ואמרי' בי רב היינו רב הונא כדלקמן ופליג אדאמרן לעי' אליבא דרב ליתא למתניתין". עי' רשב"א שהביא ד' הר"ח והרי"ף שפ"י בהיפוך הדברים, דבי רב אמרי' הלכה כר"י דבריייתא שהוא ברי' בפנ"ע. והק' הרשב"א דר' יוחנן אמר בתחילת הסוגיא דאנדרוגינוס הוי כזכר, וא"כ ק' הלכתא אהילכתא שפסקו כאן שהוא ברי' בפנ"ע לפי הר"ח והרי"ף, ואילו אנן קי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר"י. ומת' שם דעכצ"ל דר' יוחנן כ"כ רק לפרש ר' יוסי דמתני' אבל הוא עצמו לא ס"ל שהוא זכר. אמנם בתוס' בתחילת הסוגיא לעי' דף פ"א ע"א ד"ה ואין מאכילה כי' דלר"י ליתא לבריייתא קמי' דמתני'. ועי' נמו"י שכי' דלפ"ז צ"ל שבי רב אי"ז ר' הונא, שהרי בגמ' בע"ב כי' דר' הונא מחייב סקילה משני מקומות וזה כר' יוסי דמתני'.

שם - וברשב"א שם הביא ד' הרמב"ם פ"ב אישות הכ"ד שפסק דאנדרוגינוס הוי ספק איש ספק אשה, וכ"כ בפ"ד הי"א דקידושין חלין מספק בין אם הוא קדש אשה ובין אם נתקדש לאיש. והק' בזה הרשב"א מדבריו בפ"א אי"ב הט"ו שפסק להדיא כר"א דנסקל דרך זכרותו ומותר לו לקדש אשה, וע"כ דס"ל שהוא זכר וא"כ איך פסק בה"ל אישות שהוא ספק כנ"ל.

ומת' שם דס"ל להרמב"ם דגם לר"א אנדרוגינוס הוי ברי' בפנ"ע ואעפ"כ סוקלין עליו כזכר מגזה"כ מדרשת הגמ' בע"ב את זכר וכו' משכבי אשה, מי שיש לו שני משכבות דהיינו אנדרוגינוס הוי כזכר וסוקלין על ידו, ולא לכל אמר ר"א וכו' כמש"כ הגמ' בע"ב ע"ש (וכ"כ במ"מ פ"א אי"ב שם ובכס"מ פ"ז תרומות הט"ז בדעת הרמב"ם עש"ה, וע"ע תו"י בתוד"ה הלכה כר"י). והק' ע"ז הרשב"א דאם הוא ברי' בפנ"ע למה מותר לו לקדש אשה. ועי' מ"מ פ"א אי"ב שם שתי' בזה דגדר הגזה"כ הוא דנחשב כזכר לענין משכבות, ולכך מותר לו לקדש אבל לענין חלות הקידושין ושאר ענינים אינו כזכר.

הערות ומראה מקומות פרק הערל

אמנם יעוין בבהגר"א סי' מ"ד סק"ט שכי שהרמב"ם פסק כר"י דברייתא וצ"ע כנ"ל. ועי' בערל"י שכי ליישב ג"כ עד"ז, דמקור ד' הרמב"ם הוא מד' הגמ' כאן ולמד כג"י הרי"ף הנ"ל, והוקשה לו דא"כ קשיא ר' הונא אדר"ה שכי בע"ב דסוקלים על שני המקומות ואילו כאן אמרי בי רב הל' כר"י דברייתא שהוא ברי' בפני"ע (ודלא כד' הנמו"י הנ"ל שכי מה"ט דאמרי בי רב אי"ז רב הונא), ומתוך כך ס"ל להרמב"ם דאע"ג דהוי ברי' בפני"ע מ"מ סוקלין על ידו משום גזה"כ של את זכר וכו' משכבי אשה, (רק שהרמב"ם פסק דסוקלין רק מצד הזכרות ואילו ר' הונא עצמו סבר דסוקלין משני מקומות כנ"ל, ורבנן פליגי אדרי' סימאי בגמ' בע"ב וכמש"כ במ"מ שם).

וע"ע ברמב"ן בקו"א בסוף המס' שכי דאנדרוגינוס אינו ספק איש או אשה כ"א ברי' בפני"ע, ואין דינו כאיש או כאשה (ודלא כמש"כ בתוס' בד"ה ברי' ע"ש). והוכיח כן דאל"כ מה שייך גזה"כ לחייב סקילה מספק כנ"ל. ועי' ריטב"א שכי ג"כ שזה גזה"כ, ושם כלל בלשונו בין אם זה ספק או ברי' בפני"ע, וע"ע בתו"י.

עוד שם - וע"ע מש"כ הרמב"ם פ"ז תרומות ה"ז דאנדרוגינוס נפסל לתרומה ע"י ביאת זכר פסול, בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו. ועי' כס"מ שם שכי דאנדרוגינוס אחר פוסלו דרך נקבתו בלבד. ועי' בגר"ח סטנסיל בכורות אות ש"ס בענין מע"ר לזרים, שכי לבאר בזה החילוק בזה, דזכר יכול לפוסלו הן מדין זכר והן מדין נקבה כיון דמ"מ הו"ל ביאת פסול, משא"כ אנדרוגינוס אחר דאינו יכול לפוסלו מדין נקבה כיון שאין הנקבה פוסלת לכהונה, ורק מדין משכב זכר אפשר לפוסלם. וע"ש שהביא רא"י מכאן דדין פסול כהונה הלמד מכי תהיה לאיש זר אי"ז מדין זונה דא"כ אי"ז שייך בזכר, רק דעצם ביאת הפסול פוסלו ואיכמ"ל.